

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

VZTAHOVÉ A POZIČNÍ
INTERAKCE MEZI RODIČI
A JEJICH DĚTMI NA
PRAHU DOSPĚLOSTI

Bakalářská práce

Jan Tomšovic

Psychologie se zaměřením na vzdělávání (2011-2013)

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň, březen 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracoval samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 31. března 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady, předané zkušenosti a ochotu během společných konzultací při zpracování bakalářské práce.

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	
1 RODINA	8
1.1 Rodinný systém.....	10
1.2 Teorie rodinných systémů.....	11
2 CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY	14
2.1 Z pohledu jednotlivých členů rodiny	14
2.2 Z pohledu primární sociální skupiny	15
3 MODEL Y FUNKČNOSTI – DYSFUNKČNOSTI RODINY	17
3.1 Zdravé a optimální rodiny.....	17
3.2 Průměrné až dysfunkční rodiny.....	19
4 INTERAKCE V RODINĚ	20
4.1 Ritualizované události v rodině.....	21
5 KOMUNIKACE V RODINĚ	23
6 EMOCIONALITA V RODINĚ.....	25
6.1 Hierarchie vztahů v rodině.....	28
7 RODIČOVSTVÍ	30
7.1 Adaptace na rodičovskou roli	31
7.2 Role matky.....	31
7.3 Role otce	32
8 ADOLESCENCE	35
8.1 Vztahy adolescentů s vrstevníky	36
8.2 Vztahy adolescentů s dospělými	38
8.3 Vývojové problémy adolescentů ve společnosti.....	39
8.4 Dětské psychické potřeby	41

PRAKTICKÁ ČÁST

9 VÝZKUMNÁ SONDA – VZTAHOVÉ A POZIČNÍ INTERAKCE MEZI RODIČI A JEJICH DĚTMI	44
9.1 Cíl výzkumné sondy.....	45
9.2 Popis metody	45
9.2.1 Modifikace testu ADOR.....	46
9.2.2 Test rodinného systému – FAST	47
9.3 Popis vzorku.....	48
9.4 Rozbor výsledků výzkumné sondy.....	50
9.4.1 Děti o matkách a matky o dětech	53
9.4.2 Děti o otcích a otcové o dětech	54
9.4.3 Děti o matkách a děti o otcích	55
9.4.4 Matky o dětech a otcové o dětech	56
9.4.5 Komparace výsledků testů v jednotlivých rodinách	56
9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny	66
9.5 Shrnutí výsledků praktické části.....	91
ZÁVĚR	95
RESUMÉ	97
ABSTRACT	98
SEZNAM LITERATURY	99
INTERNETOVÉ ZDROJE	103
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ.....	106
SEZNAM PŘÍLOH	109
Příloha 1.....	110
Příloha 2.....	112

ÚVOD

Vztahové a poziční interakce mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti jsou tématem, které je odbornou veřejností zpracováváno především v kontextu patologie. Po rešerši stávajících výzkumů a odborných článků jsme usoudili, že by bylo přínosné zaměřit se na klasické rodiny a prozkoumat, jak vidí vztahové a poziční interakce adolescenti a jejich rodiče. V rešerši výzkumů bylo nejčastěji používanou metodou dotazníkové šetření spolu s rozhovorem. Proto jsme se rozhodli dané metody obohatit a použít i metodu projektivní. Konkrétně jsme propojili námi modifikovaný test ADOR spolu s testem rodinného systému FAST.

Emocionalita a hierarchie jsou jedny ze základních faktorů, které ovlivňují interakce v rodině a celé její fungování. V každé rodině je úroveň emocionality odlišná a stejně tak se liší i citová blízkost jednotlivých členů rodiny. V rodinách se tvoří jednotlivé subsystemy rodiny, které se vyznačují vlastní kohezí a hierarchií. K interakcím dochází nejen v rámci celé rodiny, ale i uvnitř jednotlivých subsystemů, které se vzájemně mohou ovlivňovat.

V následujících kapitolách teoreticky pojednáme o výše zmíněných hybných silách rodiny. Stejně tak o rodině jako celku i jejích částech, o modelech funkčnosti a dysfunkčnosti rodiny, komunikaci a interakcích. Zaměříme se i na rodičovství a jednotlivé rodičovské role, které nám budou tvořit kontrast k teoretickému zpracování nelehkého období adolescence.

V druhé části práce nalezneme ve výsledcích naší výzkumné sondy odpovědi na to, jak vnímají vztahové a poziční interakce ve svých rodinách adolescenti a jak vnímají vztahové a poziční interakce ve své rodině rodiče. Rovněž odpovíme na otázky, jakou roli hraje v rodině uplatňování dominance rodičů a jakou roli hraje v rodině emocionalita.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Jasně a jednoznačně definování pojmu rodina je téměř nemožné. Je tomu tak především z důvodů, že rodina je definována z pohledů různých vědních disciplín, jako např. sociologie, psychologie, práva nebo demografie. Zároveň je rodina definována různě z hledisek odlišných oblastí téže vědy, např. klinické psychologie, sociální psychologie nebo pedagogické psychologie. Jdeme-li dále, je rodina vymežována z hlediska různých systémových přístupů, např. behaviorismus a psychoanalýza. A konečně, rodina je definována na základě různých aspektů, např. funkčnosti, vztahů, rolí, komunikace a podobně.

Pokusíme se proto rodinu stručně vymežit z pohledu sociální psychologie a doplnit ji definicemi jednotlivých autorů.

Rodina je určitá univerzální sociální skupina, ve které probíhají významné sociálněpsychologické jevy v životním kontinuu jedince. V rodině se poprvé projevuje prosociální chování člověka. Pokud je toto chování nejbližším okolím rozvíjeno, mění se ve vyspělejší formy sociálního styku.

Rodina ve svém prostředí umožňuje jedinci nejprve vytvořit pevné sociální vazby a později, právě na základě této důvěry a emocionálně silných recipročních vztahů, mu poskytuje určité zkušební prostředí pro významné procesy jeho dalšího psychosociálního vývoje. V rámci rodiny se utváří důvěra v sebe, motivačně volní charakteristiky, postoj k sobě samému i k okolí obecně. V rodině se utvářejí modely chování, přijímají se regulační činitelé těchto forem chování, dochází k předávání a interiorizaci norem, ke styku s různými druhy sankcí. V rodině rovněž dochází k procesu identifikace a k seznamování se s identifikačními vzory, které odpovídají vlastní pohlavní roli. V rodině se utvářejí vzorce komunikace, jak verbální, tak neverbální.

Dochází zde k poskytování nezbytných dovedností pro plynulé začlenění do společnosti jako celku v rámci socializace, ale také k utváření vlastní osobnosti, jedinečnosti, svébytnosti v procesu individuace. Rodinné prostředí je, vedle biologických determinantů vývoje, to, co vtiskne specifické rysy každému jednotlivci.¹

---

¹ VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie I, s. 303 - 304

Sobotková říká, že *rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob.*²

Langmeier a Kňourková definují rodinu takto: *„Rodina je institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistují pokrevní pouta, a z jejich dětí.“*³ Přičemž pojem biosociální bychom mohli nahradit novějším pojmem biopsychosociální.

Odehnal definuje rodinu rozsáhlejším způsobem následovně: *„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.“*⁴

Kramer vymezuje rodinu takto: *„Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“*⁵

Možný pak definuje rodinu následovně: *„Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.“*⁶

---

² SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny, s. 11

³ VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie I, s. 304

⁴ Tamtéž

⁵ SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny, s. 24

⁶ Tamtéž

1.1 Rodinný systém

Pokud chceme definovat rodinu jako systém, můžeme využít obecné definice systému – systém je soubor částí a vztahů mezi nimi. Systémový přístup k rodině se řídí zdánlivě jednoduchým pravidlem, že celek je více, než souhrn jeho částí. Systém proto nemůžeme poznat rozložením na jeho jednotlivé části, neboť obsahuje něco navíc, něco unikátního, co je výsledkem vnitřní strukturální a funkční integrace jeho jednotlivých částí do jednotného celku. Z toho plyne, že znát vlastnosti každého jedince není to samé jako porozumět rodině jako systému a celku. Sobotková říká, že rodinný systém se rozkládá v prostoru a čase, v biologickém a sociálně-historickém kontextu.

Systémový přístup pojímá rodinu nejenom v kontextu prostorovém, ale i v kontextu časovém. Z předpokladu, že se rodina vyvíjí v logicky následujících stádiích, vychází celá řada koncepcí životního cyklu rodiny. Časová dimenze pak tvoří základ chronosystémových modelů, které studují změny rodinných systémů v průběhu času. Formou chronosystému je životní dráha a kumulativní efekt celé sekvence vývojových přechodů v průběhu života.

Vedle pojmu rodinný systém stojí pojem rodinný proces. Rodinným procesem se myslí akce a interakce různých skladebných složek uvnitř rodinného systému i mimo jeho hranice.

Kantor a Lehr vymezují základní charakteristiky rodinných systémů ve čtyřech tezích:

1. *„Rodinné systémy jsou organizačně složité. Rodiny vytvářejí spletité sítě vzájemně propojených vztahů. Skladebné složky rodinného systému nejsou fixní či neměnné ani chaotické. Vztahy mezi nimi jsou cirkulární, tj. vzájemně, recipročně se ovlivňující. Z toho vyplývá možnost přistupovat k rodině z různých hledisek i multiplicita a nesnadnost zkoumání.*
2. *Rodinné systémy jsou otevřené. Otevřenost podmiňuje životaschopnost systémů, schopnost reprodukce či kontinuity a schopnost změny.*
3. *Rodinné systémy jsou adaptabilní. Vyvíjejí se a mění na základě citlivých reakcí na podněty vnějšího i vnitřního původu. Nejde samozřejmě o mechanické reagování, ale o složité mechanismy zpětného vlivu.*
4. *Rodinné systémy jsou systémy průběžné informační výměny. U mechanických systémů je základním principem tok energie, u složitějších systémů právě transmise informací.*

1.2 Teorie rodinných systémů

Všechny teorie rodinných systémů jsou vystavěny na základě těchto tří faktorů:

1. *„Organizace: Specifické teorie rodinných systémů přebírají z obecné teorie systémů řadu popisných a často metaforických pojmů, aby výstižně zachytily důležité organizační charakteristiky rodin jako systémů (např. celek, hranice, koalice).*
2. *Morfostáze: Termín vyjadřuje důležitou charakteristiku živých systémů – i přes značnou dynamiku jsou rodiny schopné udržet pozoruhodnou konzistenci svých organizačních charakteristik v průběhu času. K tomuto „udržování“ slouží funkcionální charakteristiky. Systémoví teoretikové předpokládají jejich existenci ve formě kontrolních a regulačních mechanismů.*
3. *Morfogeneze: Jedná se o charakteristické způsoby změn a vývoje rodinných systémů v průběhu času (rodinný životní cyklus) a o zdroje energie pro narůstající organizační složitost.“⁷*

Zjednodušená formulace těchto tří bodů by se dala vyjádřit takto: Rodinné systémy jsou výsledkem stále probíhající dynamické hry mezi růstovými a kontrolními silami. Tato dynamická souhra je řízena organizačními vlastnostmi systému. Dallos říká, že aby rodiny mohly zvládat různé životní úkoly, musí se postupně přizpůsobovat změnám, které rodinný životní cyklus přináší. V každé rodině se vyvíjejí způsoby zvládání úkolů a řešení problémů, které jsou pro danou rodinu specifické. Tyto způsoby zvládání problémů jsou ovlivněny přesvědčením a názory, které zastávají jednotliví členové rodiny i rodina jako celek. Zároveň je ovlivňují i názory, které jsou obecně platné v širší společnosti. Právě tyto proměnlivé kombinace úkolů, jejich řešení, ovlivněné přesvědčením a výsledky těchto řešení, tvoří rodinný systém.

Další podstatnou vlastností rodinných systémů je míra jejich otevřenosti respektive uzavřenosti. Většina rodin se nachází mezi oběma těmito póly. V uzavřeném rodinném systému se sice mohou někteří členové rodiny cítit bezpečněji, ale postupem času se tyto rodiny zpravidla stávají rigidními, nejsou schopné přiměřeně reagovat na změny a neumožňují další rozvoj jednotlivých členů. Zároveň se snižuje schopnost snášet stres. To je zapříčiněno i nedostatkem kontaktu s okolím, kdy nemá rodina vybudovanou dostatečnou

---

⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny, s. 25-26

podpůrnou síť a je zranitelnější v krizích. Otevřené rodinné systémy jsou naopak adaptabilnější, schopné přijímat nové zkušenosti nebo nahrazovat ty vzorce, které se ukážou jako nefunkční či nevhodné. Díky tomu, že u těchto systémů funguje výměna informací s okolím, bývá dobrá podpůrná síť, která umožní kompenzovat dočasné oslabení ve fungování rodiny.

Každý rodinný systém se utváří z několika subsystémů. Nejdůležitějším z nich je manželský, případně partnerský subsystém. Tento subsystém je základní, hraje ústřední roli ve všech vývojových fázích rodiny. Můžeme proto říct, že úspěch jakékoli rodiny závisí do značné míry na tom, jak jsou si muž a žena schopni vypracovat dobře fungující vztah. Schopnost společných rozhodnutí manželů, zvládnutí společných konfliktů, plánování budoucnosti rodiny, uspokojování potřeby jistoty nebo sexuální potřeby se tak stávají jistým modelem interakce a intimity mezi mužem a ženou, který dále ovlivňuje i vývoj jejich dětí.

Okamžikem těhotenství ženy vzniká nový subsystém rodič-dítě, který rozšiřuje hranice původního manželského systému. Jakékoli pozdější problémy v subsystému rodič-dítě vždy signalizují, přinejmenším latentní, instabilitu rodiny.

Po příchodu dalšího potomka na svět se v sourozeneckém subsystému děti učí spolupráci, soutěžení, vzájemné podpoře, učí se vyjednávat a vytvářet kompromisy. Vlastní zkušenosti a dovednosti, získané v sourozeneckém vztahu dítě později uplatňuje i v jiných sociálních situacích s jinými dětmi a modifikovaně i v budoucím životě.

V rodinách se dočasně utvářejí i jiné subsystémy či koalice, např. matka-mladší dítě, otec-starší dítě. Pokud jsou hranice těchto subsystémů nadměrně pevné nebo jejich trvání zbytečně dlouhé a zdánlivě neopodstatněné, může to signalizovat rodinný problém.

Na subsystémy v rodině je třeba nahlížet velmi tvořivě a pružně, velmi obsažně a dynamicky. Musíme vidět subsystémy v neustálém pohybu, ve vývoji. Běžně se můžeme setkat se situací, kdy např. čtyřiatřicetiletá žena může být v jednom subsystému manželkou, ve druhém matkou, ve třetím jedinou dcerou, ve čtvrtém vnučkou a v pátém mladší sestrou. Role v jednotlivých subsystémech jsou přitom různé a mohou být i do různé míry osobně uspokojivé nebo neuspokojivé. V jednom subsystému se výše zmiňovaná žena může cítit jistá a kompetentní, v jiném submisivní a v dalším může hledat podporu a ochranu. Všechny subsystémy, do kterých patří, jsou vzájemně provázané interakcemi a všechny hrají svou roli v udržování rovnováhy rodinného systému.

Důležitou vlastností jednotlivých subsystémů jsou hranice, které oddělují jeden subsystém od druhého. Tyto hranice chrání integritu rodiny. Pro dobré fungování rodiny by měly být pevné, ale flexibilní. To znamená jasně vymezené, ale v případě potřeby pozměnitelné.⁸

---

⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny, s. 24-28

2 CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY

Výrost se Slaměním vymezili určité charakteristické znaky současné české rodiny.

2.1 Z pohledu jednotlivých členů rodiny

Z pohledu jednotlivých členů rodiny jsou to např. tyto znaky:

1. *Zaměřenost na zájem jednotlivce.* Zvýšená orientovanost na jednotlivce, vyznačující se pocitem štěstí, hledáním smysluplnosti života nebo upřednostňováním vlastních potřeb před zájmy celku.
2. *Absence očekávání trvalosti vztahu.* Jednotlivec nechce riskovat, obětovat se v zájmu rodiny. Nechává si odstup a připouští možnost změny na základě svého svobodného rozhodnutí. Můžeme se setkat s řadou alternativ společného soužití s co nejvolnějšími – formálně nezakotvenými – vztahy, jako je např. manželství na zkoušku; partnerství, kde mají oba partneři vlastní domácnost; partnerství úmyslně bez dětí nebo matka s dítětem, o jehož existenci biologického otce neinformuje.
3. *Odsouvání rodičovství na pozdější období.* Zejména z důvodu, že společnost i odborníci zastávají názor, že rodiči by měli být osobnostně vyvráždění jedinci. Zároveň zde roli sehrává důraz kladený na vzdělání a kariéru jak budoucích matek, tak otců.
4. *Intimní vztah i trvalé partnerství bez vazby na jeho přirozené možné důsledky – reprodukci, narození dítěte – ovlivňuje výrazně volbu intimního partnera.* Tato volba pak není ovlivněna úvahou, zda je partner vhodným potencialem otcem či matkou mého dítěte. Z toho může plynout zaskočení neočekávanou graviditou, kdy partnerům může náhle druhý připadat jako člověk nepřijatelný pro výchovu společných potomků.
5. *Předmanželská zkušenost v oblasti sexu.* Ta je zcela běžně přijímána většinou společností. Předmanželská intimní zkušenost je důležitým činitelem pro intimní soužití manželů.

6. *Zralost partnerů při prvních intimních zkušenostech je často pouze fyziologická, ale nikoli psychosociální.* Tento fakt souvisí s existencí disproporcí mezi fyzickým a psychosociálním zráním, které je detailněji popsáno v kapitole pojednávající o adolescentech. Tato disproporce často vede k volnému a nezodpovědnému přístupu k sexu. Na sex je nahlíženo jako na zdroj osobního uspokojení bez možných vazeb na reprodukci.
7. *Specifičnost mužské a ženské role je na základě různých vlivů stále více stírána.* Tato skutečnost pak může vést k častým konfliktům v partnerském soužití, o kterých detailně pojednává např. Corneau ve své Anatomii lásky.⁹
8. *Omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i mezi dětmi a rodiči.* Na vině je především celkový životní způsob, životní tempo, měřítko hodnot apod.

2.2 Z pohledu primární sociální skupiny

Z pohledu primární sociální skupiny jako celku bychom mohli uvést tyto znaky:

1. *Přímé výchovné působení rodičů je nahrazováno institucemi a dalšími socializačními vlivy.*
2. *Častější existence dvoukariérové rodiny.* Ta se objevuje čím dál častěji a je společností akceptována. Jedná se o rodiny, kde je dítě zplozeno, ale péče o něj je předána někomu jinému – prarodičům, profesionálním pečovatelům, výchovným institucím nebo internátním školám.
3. *Činnosti dříve zajišťované rodinou zajišťuje společnost.* Jedná se o výchovu a péči o děti, služby apod. Dochází tím k absenci důležitého aspektu společně vykonávaných činností, které přispívají k soudržnosti skupiny.
4. *Kontinuálně jsou udržovány mezigenerační kontakty většinou jen mezi dvěma generacemi.* Prarodiče zpravidla žijí odděleně, nesdílejí společnou domácnost a kontakty dětí s prarodiči jsou vázány na zprostředkování střední generací. Kontakt prarodičů s dětmi je přitom oboustranně velmi důležitý. Prarodiče vnášejí do výchovy dětí klid, moudrost, schopnost trpělivě naslouchat, toleranci a nadhled. Děti jim zároveň přinášejí pocit sounáležitosti, životní kontinuity, spontánnost, veselí nebo vzpomínky na vlastní dětství.

---

⁹ CORNEAU, Guy. Anatomie lásky

5. *Odklon od dříve typické rodinné koalice.* Tím je myšlen dominantní hostilnější otec a laskavá submisivnější matka. V dnešní době přináší rodina pestřejší škálu možností.
6. *Nárůst rozvodů a rozpadajících se rodin.* Jedním z důvodů může být mimo jiné absence protirozvodových bariér nebo vysoká celospolečenská tolerance vůči rozvodům. Ta může posilovat představu, že rozvod je vhodným řešením nespokojenosti s momentálním stavem manželství.
7. *Posun průměrného věku partnerů.* Věk partnerů se posouvá směrem vzhůru při uzavírání prvního manželství. Prakticky vymizela extrémně mladá manželství, která byla uzavírána před dosažením plnoletosti jednoho z partnerů.
8. *Snižování porodnosti*
9. *Růst významu antikoncepce*
10. *Důraz na materiální hodnoty u významné části populace.* Snaha zvýšit vlastní životní úroveň vede často k jednostranné životní orientaci na získávání materiálních hodnot.
11. *Vysoká zaměstnanost a vzdělanost českých žen.* Ta má své následky jednak v péči o rodinu, ale rovněž v určitých oblastech společnosti dochází k příliš jednoznačnému vlivu žen. Díky historickým modelům fungování rodiny je očekáváno, že činnosti spojené s chodem domácnosti a péči o děti zajistí žena, byť je většinou zaměstnána na plný pracovní úvazek stejně jako muž.¹⁰

---

¹⁰ VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie I, s. 305 - 308

3 MODELY FUNKČNOSTI – DYSFUNKČNOSTI RODINY

Existuje několik modelů funkčnosti, respektive dysfunkčnosti rodin. Kupříkladu Olsonův cirkumflexní model, který pokládá za hlavní proměnné ve funkčnosti rodiny kohezi, adaptabilitu a komunikaci v rodině; McMasterovský model, který rozlišuje šest dimenzí fungování rodiny, mezi které patří řešení a zvládání problémů tak, aby i v krizových situacích rodina efektivně fungovala, jasná a přímá komunikace, jasné role v rodině, emoční přiměřenost, emoční zahrnutí a kontrola chování. Dalším z modelů funkčnosti rodin jsou Ruskinovy hypotézy. Ty byly sestaveny po dlouhodobém pozorování pečlivě vybraných rodin. Klíčové aspekty ve funkčnosti rodin byly pozitivní emoční klima v rodině, jasná a přátelská komunikace, schopnost zvládání problémů a kladné vztahy mezi rodiči a dětmi. Vedle těchto teorií stojí rovněž model funkčnosti W. R. Beavere, který poměrně detailně a jasně vymezuje znaky funkčních a dysfunkčních rodin a interakce v nich.

W. R. Beavers na konci 20. století rozlišil tři skupiny rodin podle úrovně jejich fungování: rodiny zdravé, průměrné a dysfunkční. Vzhledem ke vztahům rodiny k okolnímu světu přejal Beavers rozlišení dvou mezních typů rodin: centripetální a centrifugální. Členové centripetálních rodin očekávají a vyhledávají uspokojení potřeb výhradně v rámci rodiny. Naopak členové centrifugálních rodin se zaměřují pouze na okolní svět. Beavers oba tyto typy rodin pokládá za dysfunkční, neboť u zdravé rodiny by měly být oba typy vyvážené.

Zdravé rodiny jsou dvojího druhu: optimální a adekvátní. Zde ovšem nejde o dvě striktně oddělené kategorie, nýbrž o kontinuum.¹¹

3.1 Zdravé a optimální rodiny

„Zdravé a optimální rodiny operují těmi dovednostmi, které jsou krucióální, má-li rodina zvládnout napětí mezi individuální volbou a potřebami skupiny; to jest mezi individuální svobodou a potřebou sounáležitosti. Jde o kapacity v nejrůznějších oblastech, Beavers je seskupil do osmi proměnných a tezí.“¹²

---

¹¹ PLAŇAVA, Ivo. Manželství a rodiny, s. 51 - 60

¹² Tamtéž, s. 53

1. *Systémová orientace.* Členové optimálních rodin berou plně na vědomí, že jedinec nemůže prosperovat v interpersonálním vakuu. Tato teze zahrnuje čtyři předpoklady: (a) členové optimálních rodin jsou si vědomi toho, že lidské potřeby je možné uspokojovat pouze ve skupině, ve vzájemných vztazích a interakcích, a tudíž spokojenost jednotlivce záleží na spokojenosti ostatních členů rodiny. (b) Příčiny a důsledky mají stejnou váhu a jsou zaměnitelné. Členové optimálních rodin vědí, že např. hostilita jednoho z členů posiluje podvádění u druhého a ono podvádění zpětně posiluje hostilitu. (c) Lidské chování není výsledkem pouze jedné, nýbrž řady proměnných, a tudíž jedno a totéž chování lze interpretovat rozdílně. V optimálních rodinách rodiče nepožadují jediné vysvětlení, připouštějí varianty, kdežto v dysfunkčních rodinách tomu tak není. (d) Systémová orientace optimálních rodin rovněž zahrnuje vědomí, že lidské bytosti jsou konečné, mají jen omezenou moc, ale zároveň nikdo není jen hříčkou náhod, osudu či přání a vlivu druhých lidí.
2. *Jasnost hranic.* Optimální rodiny jsou zřetelně ohraničené od okolního světa, nicméně s ním přicházejí v interakce s důvěrou a optimismem. Rovněž uvnitř rodiny jsou jasné generační hranice: děti jsou dětmi, rodiče rodiči; každý má jasné a respektované postavení.
3. *Kontextuální jasnost.* V optimálních rodinách je každému jasné, kdo ke komu mluví, kdo je adresátem sdělení a též v jakém vzájemném vztahu jsou adresát a udělovatel. V rodinách dysfunkčních bývá kontext nejasný, zmatený, konfušní.
4. *Moc v rodině.* Optimální rodiny mají stanovenou jasnou hierarchii, přičemž řízení je v rukou rodičů, kteří spolu vytvářejí egalitární alianci: oba mají stejnou moc, stejnou váhu slova, což předpokládá komplementaritu rolí, má-li se předcházet kompetenčním konfliktům. Role rodičů jsou diferencovány, kompetence flexibilně rozděleny, moc obou rodičů je v dlouhodobém i krátkodobém časovém úseku zhruba stejná. Kontrola je založena především na intimitě, tedy na kladných emočních vztazích; o to méně na donucování.
5. *Podpora autonomie.* V optimálních rodinách má každý odpovědnost za své myšlenky, pocity a jednání, což ostatní členové uznávají a respektují.
6. *Vřelost a zájem.* Členové optimálních rodin mají radost a potěšení ze vzájemných interakcí, převládá empatie.

7. *Dovednost vyjednávat.* Pokud se rodina potýká s nějakým problémem či úkolem, působí rodiče jako koordinátoři vyjednávání. Názory každého jsou vyslyšeny, problém je jasně definován a probrán z hlediska možných alternativ řešení.
8. *Transcendentální hodnoty.* Rodiče v optimálních rodinách dokážou přijímat růst dětí i jejich odchod, akceptovat změny; dokážou se vyrovnat se stárnutím, ztrátami i smrtí. Dokážou tedy přijímat změny jakožto součást běhu světa a života.¹³

3.2 Průměrné až dysfunkční rodiny

Průměrné až dysfunkční rodiny jsou nejpočetnější skupinou. Oproti optimálním rodinám, které usilují a dosahují vysoké intimity, preferují průměrné rodiny kontrolu a usilují o ni. Rodiče vynakládají úsilí ke kontrole a inhibování sebe, partnera i dětí. Rigidní, někdy až tvrdá pravidla ovládají interakce v rodině. Pokud se některý z členů vychýlí od pravidel, je usměrňován direktivně. Často se používá kritika, negativní sdělení nebo zobecňující tvrzení. Pokud někdo jedná v rozporu s rodinnými normami, ostatní ho považují za špatného, zlého nebo nevděčného. Rodiče nejsou bezkonfliktní, ani vůči sobě nejsou v rovnoprávném postavení. Buďto je jeden z rodičů dominující a druhý se podrobuje, nebo mezi sebou donekonečna soupeří. Interakce mezi rodičem a dítětem bývá skrytým či otevřeným bojem o moc. Osobní odpovědnost za vlastní jednání, pocity nebo myšlenky jsou často popírány. Pro průměrné nebo dysfunkční rodiny je typická existence nepříjemných citů. Časté jsou pocity prohry, pokoření nebo rebelie. Je zde řada nevyřešených problémů z minulosti. Rovněž plnění úkolů vývojového cyklu je narušeno nebo limitováno. Členové těchto rodin jsou v krizových situacích zvýšeně náchylní k poruchovému chování, neurotické nebo psychosomatické symptomatologii.¹⁴

---

¹³ PLAŇAVA, Ivo. Manželství a rodiny, s. 53 - 56

¹⁴ Tamtéž

4 INTERAKCE V RODINĚ

Mezi rodinné interakce můžeme zařadit rodinné vzorce chování a opakující se sekvence komunikačních výměn. Právě rodinné interakce jsou mnohými autory považovány za podstatu rodinného systému. Právě funkčnost rodinných interakcí ovlivňuje to, nakolik bude rodina úspěšná v řešení problémů. Nezáleží totiž ani tolik na množství a závažnosti problémů rodiny jako na reakci rodiny na tyto problémy a na rozsahu, v jakém tato reakce (tj. kvalita interakcí v rodině) poškozuje či znemožňuje fungování rodiny.

Rodinný systém se udržuje v ustálenosti díky zpětným vazbám. Negativní zpětná vazba koriguje vybočení od ustáleného stavu a vrací systém do rovnováhy.

Obecně je sociální interakce označení pro všechny způsoby vzájemného ovlivňování lidí. Pro vytvoření vztahu mezi lidmi je nutné vstoupit do interakce, tzn. komunikovat spolu.¹⁵

Výzkumy rodinné interakce jsou soustředěny na formální charakteristiky. Riskin a Faunceová ve svých výzkumech používají tyto kategorie:

- *„jasnost, čili nakolik je promluva jasná nebo vágní;*
- *téma, čili jak navazuje téma následující promluvy na promluvu předchozí, jak případná změna tématu odpovídá kontextu a jak násilně jedna osoba vstupuje do tématu jiné osobě;*
- *svěřování, a to jak svěřování mluvčího, tak svěřování vyžadovaného mluvčím, případně se skóruje i odmítnutí vyžadovaného svěřování;*
- *souhlas, v dimenzi jednoznačný – nejednoznačný;*
- *vzájemné vztahy, obvykle ve třech polohách: negativní, neutrální, pozitivní.“¹⁶*

Uvedme si některé druhy dysfunkčních interakcí. Za chaotickou interakci můžeme označit situaci, kdy každý ze členů rodiny mluví co chce, jak chce, mluvčí si neustále skáčou do řeči. Rigidní neboli hypersynchronní interakce může vypadat tak, že se účastníci interakce úzkostlivě přizpůsobují jeden druhému. Svěřování může být přílišné, egoisticky orientované a tím blokovat jednotlivé účastníky interakce. Stejně tak odmítané svěřování ochromuje diskusi a zvyšuje napětí. Je důležité vědět, jestli ten, kdo je příjemcem sdělení, s ním souhlasí nebo nikoliv. Neustálý souhlas potom působí nevěrohodně a zároveň úplné převládnutí nesouhlasu

---

¹⁵ MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť, s. 66

¹⁶ Tamtéž, s. 69

interakci blokuje a podkopává sebehodnocení zúčastněných. Nízká emoční intenzita potom odvrhuje interakci do nezajímavé, nudné roviny. Vysoká emoční intenzita interakci zatěžuje, neboť vyvolává rovněž silné emoční odezvy. Záporné emoce vyvolávají zpravidla jako odezvu též záporné emoce. Naproti tomu kladné emoce vyvolávají kladnou emoční odezvu s o poznání nižší pravděpodobností, než je tomu naopak.

Dalším aspektem rodinné interakce je rytmičnost. Ve funkčních rodinách můžeme vypořádat pravidelný rytmus v interakci. Předpokládá se, že dovednost synchronizovat rytmus v rodinné interakci je nezbytná pro vzájemné porozumění, spolupráci a udržení stabilních vztahů. Rytmy rodinných interakcí můžeme zkoumat v různých měřítcích. Existují rytmy sezónní, měsíční, týdenní, denní.¹⁷

4.1 Ritualizované události v rodině

Častým opakováním se společné činnosti v rodině ritualizují. Vykonávají se stále stejným způsobem, s nímž jsou všichni členové rodiny srozuměni a každý ze členů při nich má přidělenou svou úlohu. Pokud je tato úloha proměnlivá, jsou ustálená pravidla, která určují, kterou z možných variant role může určitá osoba zvolit. Během ritualizovaných událostí je v popředí vzájemná interakce a zpravidla se při nich nedělá nic jiného, než ona jediná činnost sdružující rodinu.

Jednou z nejmenších a nejčastějších událostí je například přivítání člena rodiny po jeho příchodu domů. Jedním z nejvýznamnějších rituálů všedního dne je však společné jídlo rodiny. Nepřítomnost u společného jídla je zpravidla známkou konfliktu. Kulturní norma předpokládá přítomnost všech členů rodiny u večeře, vyžaduje dokonce i dodržování obvyklých způsobů chování u jídla. V rodinách je dáno, kdo se jídla účastní, kdo jej připravuje, kdo upravuje stůl před jídlem, po jakém signálu může jídlo začít, o čem se může a nemůže u rodinného stolu konverzovat, jak je možné napomínat děti, jakým signálem jídlo končí, zda se nějak jídlo hodnotí, popřípadě zda se děkuje tomu, kdo ho připravil, jak se uklízí stůl, myje nádobí a podobně.

V rodinách s menšími dětmi je dalším z rituálů večerní ukládání dětí ke spánku. I tato událost začíná určitým signálem, obvykle přicházejícím od jednoho z rodičů. Poté je třeba, aby děti vykonaly hygienu, převlékly se, uložily se do postele. U mladších dětí může rodič

---

¹⁷ MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť, s. 66-71

číst pohádku nebo něco vyprávět. Poté dochází k ritualizovanému rozloučení na dobrou noc a děti jsou ponechány o samotě. I v průběhu této interakce je jasné, co se od kterého z rodičů očekává.

Stejně tak sexualita u rodičů podléhá ritualizaci. Nejenom samotný sexuální akt, ale i předehra k němu. Tím myslíme nejen milostnou předebru, ale i delší předchozí vyjednávání, které často nepotřebuje slovní prostředky. Dobře sladění manželé si dávají najevo jak přání, tak souhlas jistou dobu před předpokládaným milostným aktem. Případné ritualizované odmítnutí je snáze snesitelné, než odmítnutí až ve chvíli, kdy jeden z partnerů už s uskutečněním styku počítá.

Společné zájmy rodiny nebo společná práce mohou mít také ráz ritualizovaných událostí. Mezi běžné slavnostní obřady patří slavení svátků a narozenin. Spolu s obdarováním člena rodiny při nich dochází k různým projevům rodinné sounáležitosti.

Kromě svátků a narozenin slaví rodiny také svátky sezónní. Věřící rodiny si upravují pro svou potřebu rituály církevní, ateistické rodiny si konstruují vlastní obřady. Takovéto rituály jsou naplněné symboly a dědí se mezi generacemi. Každá nově vzniklá rodina si buduje vlastní sezónní rituály, které vycházejí z tradic orientačních rodin.

5 KOMUNIKACE V RODINĚ

Komunikace je v lidské společnosti všudypřítomná. V mezilidském kontextu nelze nekomunikovat, neboť i osoba, která nechce nic říkat, svým mlčením sděluje to, že právě nic sdělovat nechce. V rámci rodiny je komunikace nezbytně nutná pro fungování celého rodinného systému. Ne vždy je však komunikace symetrická a ideální. Nejprve si uveďme obecnou definici komunikace.

Maturana a Varela definují komunikaci z biologického a neurofyziologického pohledu následovně. „*Komunikací nazýváme koordinované chování, jež se spouští navzájem mezi členy sociální jednotky. V tomto smyslu rozumíme komunikací zvláštní druh chování, propojeného s nervovým systémem, nebo i bez tohoto propojení, v rámci toho, jak organismy operují v sociálních systémech. A podobně jako u každého chování, kde můžeme rozlišovat mezi instinktivní nebo naučenou povahou sociálního chování, můžeme rozlišovat také fylogenetické a ontogenetické způsoby komunikace.*“¹⁸

Vybíral uvádí pět hlavních funkcí mezilidské komunikace:

1. *Informovat* – informativní funkce – předat zprávu, doplnit jinou, oznámit apod.
2. *Instruovat* – instruktážní funkce – navést, zasvětit, naučit apod.
3. *Přesvědčit* – persuasivní funkce – získat někoho na svou stranu, zmanipulovat, ovlivnit, změnit jeho názor apod.
4. *Vyjednat, domluvit (se)* – vyjednávací nebo operativní funkce – řešit a vyřešit, dospět k dohodě apod.
5. *Pobavit* – zábavní funkce – rozptýlit, rozveselit druhého nebo sebe apod.¹⁹

Ve významové struktuře komunikačního aktu lze kromě obsahové složky, která je do jisté míry shodná pro oba účastníky, odlišit vázanost na individuální psychiku a osobnost účastníků. Taková vázanost se projevuje zejména v osobnostním smyslu sdělení pro účastníky, jež vyjadřuje motivaci účastníků a jejich cíle, které však mohou být rozdílné. Z toho vyplývá možná asymetrie mezi mluvčím a posluchačem. Mluvčí může předvídat smysl sdělení pro příjemce a efekt na něho ještě před tím, než sdělení vyšle. Příjemce naproti tomu může posoudit záměr mluvčího a smysl, které pro něho sdělení má, až když jeho sdělení

---

¹⁸ VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie komunikace, s. 27

¹⁹ Tamtéž, s. 31

přijme. Další asymetrie se týká přímo smyslu sdělení pro oba účastníky komunikace. Věcný obsah sdělení je pro ně zpravidla shodný díky slovníkovému významu použitých slov, ale smysl sdělení pro ně může být rozdílný.²⁰

---

²⁰ VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie, s. 220

6 EMOCIONALITA V RODINĚ

Dlouhodobé vztahy mezi lidmi jsou do jisté míry podmíněny emocionálními vazbami a bezprostředně projevovanými emocionálními reakcemi. V sociálních vztazích mají emoce roli regulační, a to v podobě podnětu z jedné strany a odpovědi ze strany druhé, a nebo tím, že emoce ovlivňují sociální usuzování a mohou tak pozměnit charakter vztahu. Výrost se Slaměním však vymezují důvody, díky nimž je studium úlohy emocí v sociálních vztazích složité.

- *„předchozí emoce (např. vyvolaná dobrou nebo špatnou zprávou týkající se jen jednoho partnera) se mohou přenášet do interakce,*
- *v průběhu interakce emoce nejen vznikají, ale jsou také předmětem sdělování (např. vyznávání lásky),*
- *vedle přímého verbálního sdělování emocionálních pocitů působí v interakci emoce projevované neverbálně a pak vzniká problém jejich interpretace,*
- *v interakcích i v dlouhodobějších vztazích se projevují všechny druhy emocí a někdy i v různé kombinaci (např. do lásky může vstoupit žárlivost),*
- *při odloučení zvláště blízkých přátel nebo partnerů mají emoce zvláštní roli v regulaci chování člověka (např. smutek může vést jak k vyhýbání se společnosti, tak naopak k jejímu vyhledávání),*
- *emoce a jejich vliv na interpersonální vztahy podléhají takovým vlivům, jako je kultura, společnost, rodina nebo pracovní místo,*
- *mezi sociální vztahy patří také vztah jedince ke skupině, kde mají emoce rovněž důležitou úlohu.“²¹*

Klíčovými pojmy na poli sociálních vztahů jsou attachment a intimita. Attachment označuje citovou vazbu, připoutání a u dětí i dospělých vyjadřuje těsnou vazbu partnerů, charakterizovanou pocitem jistoty a bezpečí. Intimita pak vyjadřuje pozitivní svazek, založený na osobním poznání a sociální opoře. Oba tyto jevy spolu úzce souvisí a skládají se z několika procesů, které vzájemně prolínají a ovlivňují se.

---

²¹ VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie, s. 69

Podle Reize a Patricka spolu intimita a attachment úzce souvisejí a skládají se z několika procesů, které se vzájemně prolínají, ovlivňují se a spoluvytvářejí obecnější charakter těchto jevů:

- „Oba procesy zahrnují emoce jako nástroj regulace osobních vztahů. Dosahování pozitivních emocí posiluje vztahy, negativní emoce je zeslabují. V interakci toho může být dosahováno např. poskytováním podpory, vyjadřováním radosti, obav, strachu, zklamání, hněvu aj.
- Oba procesy zdůrazňují důležitost senzitivity partnerů v interakci. U attachmentu je to citlivost např. rodičů k potřebám dětí a jejich emocionálnímu stavu. Rovněž intimita závisí na vzájemné vnímavosti partnerů a vhodných reakcích.
- Prožívání vztahu z hlediska attachmentu i intimity pak ovlivňuje názory na jiného člověka a chování vůči němu. Ve vztahu posilovaný nebo negovaný vlastní sebeobraz určuje očekávání, chápání i prožívání vztahu k jinému. Tato mentální reprezentace vztahu je vodítkem pro posuzování a reakci na vyskytnuvší události v již existujícím vztahu i pro případné nové vztahy.
- Attachment i intimita jsou procesy, které zahrnují interakce a vzájemné příčinné ovlivňování a jejichž klíčové charakteristiky závisejí na tom, jak jedinci vzájemně odpovídají na probíhající sekvence aktů.
- Attachment a intimita jako psychologicky důležité funkce pro lidské zdraví vznikly během evoluce. Mají hluboce zakořeněný a pronikavý vliv na sociální chování. Jejich naplnění přináší člověku mnoho prospěšného pro zdravé fungování osobnosti, zatímco jejich nenaplnění může mít až škodlivé následky.“²²

Ve třicátých letech Lorenz prokázal svým pozorováním housat, že attachment má základ v evoluci. To svými výzkumy s opicemi potvrdil v padesátých letech i Harlow. Bowlby pak upozorňuje, že dítě přichází na svět s potřebou vyhledávat a udržovat těsný vztah k pečovateli. Jako první si zpravidla tento vztah buduje dítě k matce především v situaci kojení. Výsledkem tohoto vztahu, který se pak rozvíjí prostřednictvím řady dalších interakcí je, že po několika měsících se dítě v situacích ohrožení silně přimyká k těm, jež o něj pečují a v případě jejich oddálení prožívá separační úzkost.

---

²² VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná psychologie, s. 70

Bowlbyho blízká spolupracovnice, Mary Ainsworthová, je autorkou srovnávací studie chování ve vztahu dítě-matka. Tuto studii realizovala v Ugandě. Z jejích výsledků vymezila 16 druhů chování, které se vztahují k attachmentu, např. rozlišování matčiny tváře, jejího úsměvu, vztahování rukou k matce, následování matky, při pohybu směřování k matce, při prozkoumávání nového pohybu od matky, lnutí k matce atd.

Sám Bowlby považuje za emocionální základ attachmentu u dítěte prožívání vřelosti a důvěrnosti, které mu poskytuje především matka a které dítěti přinášejí pocity spokojenosti a potěšení. Pokud tato emocionální vazba v dětství nevznikne, nebude podle Bowlbyho člověk v dospělosti schopný navazovat uspokojivé emocionální vztahy s druhými lidmi.

Emocionální stavy se v raném vývoji dítěte stávají hlavním regulačním mechanismem chování i prostředkem utváření vazby k tomu, kdo znovu nastoluje u dítěte stav spokojenosti a bezpečí. Když dítě prožívá pocity ohrožení, hledá pomoc u svého pečovatele. Pokud se mu jí nedostane a není obnoven stav spokojenosti, vztah se narušuje a převládnu emoce bázlivosti, smutku, deprese nebo hněvu. Attachment je proto systém, který signalizuje pečovatelům nelibost dítěte a vede k chování, jehož účelem je dosáhnout obnovení příjemného emocionálního stavu. Vnímavost a citlivost vůči potřebám dítěte proto nejenže překonává aktuální stavy jeho nespokojenosti, ale zároveň posiluje dlouhodobou citovou vazbu k pečovateli.

Regulační funkce emocí byla nejvíce studována právě v období raného dětství, neboť je v tomto období nejlépe patrná. Studium regulační funkce emocí u dospělých je značně obtížnější, neboť jejich emoce jsou hůře čitelné a podoba emočních vazeb mezi dospělými je odlišná. Attachment dospělých je zpravidla reciproční. Partneři jsou obvykle v rovnocenném postavení, vzájemně si poskytují podporu a nejčastěji se tento attachment studuje v kontextu romantické i sexuální lásky. Emoce ve vztazích dospělých jsou nesrovnatelně pestřejší než u dětí, ale jejich regulační funkce zůstává víceméně stejná – dosáhnout pocitu jistoty, bezpečí, opory nebo se vyhnout osamění.

Spolu s attachmentem hraje důležitou roli intimita. Ta je považována za významný aspekt blízkých mezilidských vztahů. Sullivan považuje za intimitu „*situaci dvou jedinců, jež dovoluje potvrdit všechny komponenty osobní hodnoty*“.²³

---

²³ VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná psychologie, s. 71

Intimita se váže k těsnosti a důvěrnosti osobních vztahů obecně nebo chceme-li k jejím jednotlivým aspektům, jako je sexuální chování, způsob verbální a neverbální komunikace nebo prostorové blízkosti.

Podle Baumeistera a Bratslavské má intimita tři dimenze. První z nich obsahuje vzájemné odhalování osobních informací, vyúsťující v empatické a sympatiemi podložené vzájemné pochopení, které dává každému jedinci pocit, že druhý mu rozumí.

Druhá dimenze obsahuje značně pozitivní postoje k jinému, které jsou vyjadřovány emocionální vřelostí a motivací jednat ve prospěch druhého.

Třetí dimenze se váže ke sdělování náklonnosti k druhému. Tu jedinec dává najevo verbálně i neverbálně, vyjadřováním zájmu o druhého, věnováním pozornosti, dotýkáním, sexuální aktivitou.

Vysoká intimita se vyznačuje vzájemným pochopením, pozitivními postoji, vzájemnou péčí a zájmem, sdílenými pocity. Vysoká intimita s sebou zároveň nese riziko snadné zranitelnosti partnera. Ocenění nebo kritika od někoho, kdo druhého v podstatě nezná, nemá zpravidla takový dopad, jak tomu může být od protějšku, se kterým jsme v intimním vztahu. Ten může své úsudky podložit dokonalou znalostí svého protějšku a svou kritikou druhého velmi citelně zasáhnout.

6.1 Hierarchie vztahů v rodině

Intenzita rodinných vztahů se liší podle rodinných a příbuzenských okruhů. První místo v nich však zaujímá vztah mezi manželi. Caplow na základě svých výzkumů vymezuje pravidla afektivní hodnoty příbuzenských pout takto:

1. *„Manželský vztah má větší hodnotu než všechny ostatní jak pro muže, tak pro ženu, ale muž mu přisuzuje ještě větší hodnotu než žena.*
2. *Vztah rodič-dítě má menší význam než manželský vztah, ale větší než všechny ostatní vztahy. Rodič tomuto vztahu přisuzuje mnohem větší hodnotu než dítě.*
3. *Manžel/manželka blízkého příbuzného má stejnou hodnotu jako tento příbuzný sám.*
4. *Rodiče, kteří mají více dětí, jim musejí po celý život přisuzovat stejnou hodnotu.*
5. *Děti, jejichž rodiče žijí společně, buď oběma přisuzují stejnou hodnotu, nebo přisuzují o trochu větší hodnotu vztahu k matce než k otci. Děti, jejichž rodiče*

jsou rozvedeni, žijí odděleně nebo uzavřeli další sňatek, „mají právo“ jim přisoudit nestejnou hodnotu.

6. *Dítě musí připisovat všem sourozencům stejnou hodnotu, nikoli však dospělý člen rodiny svým sourozencům.*
7. *Přátelé obojího pohlaví, s výjimkou sexuálních partnerů vnímaných téměř jako manželé, mohou nabývat stejné hodnoty jako sourozenci, ale menší hodnoty než manželé, rodiče nebo děti.*
8. *Vzdálenější příbuzní mohou mít stejnou hodnotu jako sourozenci, ale menší než manželé, rodiče nebo děti.²⁴*

---

²⁴ SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny, s. 80-81

7 RODIČOVSTVÍ

„Dispozice k rodičovství je patrně z těch nejrozšířenějších, které nalezneme v živém světě. U lidí je zvláště bohatá, členitá a dlouhodobá. Lidé ji rozvíjejí a prosazují od momentu, kdy se dozvědí, že je něco takového čeká.“²⁵

Přechod manželů do role rodičů můžeme chápat jako důležitou součást identity dospělého člověka. Má vliv na osobnost člověka, na jeho uvažování, emoční prožívání i na další mezilidské vztahy. Rodičovská role, především pak role mateřská je sociálně vysoce ceněna. Společnost pak od této role očekává přijetí rozumově akceptované osobní zodpovědnosti a emoční zainteresovanosti na dítěti.

Vágnerová vymezuje čtyři obecné vlastnosti rodičovské role:

1. Rodičovská role je velmi asymetrická. Je to jediná, nezpochybnitelně nadřazená role. Rodič je autoritou a jeho dítě je závislé na péči a je mu ve všem podřízené. Rodičovská moc nad dítětem je zřejmá, rodič rozhoduje o všem, co se dítěte týká.
2. Rodičovská role je na rozdíl od ostatních rolí dospělého člověka nevratná. Není možné přestat být rodičem. Pokud by vlastnosti dítěte nebyly vyhovující, nemůžeme jej vyměnit, například partnera ano.
3. Dítě svého rodiče poutá nezrušitelnou vazbou k druhému rodiči, neboť je jejich společným potomkem.
4. Rodičovství vyžaduje změnu životního stylu. Dítě je závislé a rodičovství přináší mnoho povinností a omezení, klade nároky na zodpovědnost.

Situace, kdy mladí lidé uzavřou manželství a budou mít děti, se stala určitou sociální normou. Přesvědčení, že všichni normální lidé mají chtít děti a těšit se na roli rodiče však může působit jako stres. Rodičovství přináší pozitivní zkušenost, ale zároveň představuje určitou zátěž.²⁶

---

²⁵ BAKALÁŘ, Eduard. Průvodce otcovstvím, s. 94

²⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie, s. 344

7.1 *Adaptace na rodičovskou roli*

V širší společnosti je rozšířené přesvědčení, že narození dítěte přináší další sblížení manželů. Sociologové i manželští a rodinní poradci ovšem docházejí k názoru, že s příchodem potomků přibývá v domácnosti napětí a klesá spokojenost s manželstvím. Toto pozorování není zcela nepochopitelné. Navzdory tomu, že se novopečení rodiče obvykle z narození dítěte radují, jsou jen málokdy připraveni na to, do jaké míry jim dítě naruší život. Kupříkladu spánek je většinou méně a je často přerušován. Vztah partnerů nutně pozbývá určité spontánnosti a je méně času pro pěstování ostatních zájmů. Je potřeba více financí a přibývá domácích prací. Tím, jak se pár pohrouží do svých rodičovských rolí, potlačí své role partnersko-milenecké.²⁷

Příchod dítěte na svět představuje pro rodiče emoční a sociální zisk, ale zároveň změnu dosavadních rolí, ztrátu volnosti a novou zodpovědnost. Role rodičů jsou více diferencované než role bezdětných manželů. Především proměna v roli matky je náročná, neboť přináší více povinností, mění její styl života a omezuje svobodu rozhodování. Role matky je spojena s přerušením profesní role a vyžaduje izolaci v domácnosti. Na druhé straně role matky uspokojuje mnohé jiné potřeby, zejména biologickou potřebu mateřství, spojenou s touhou pečovat o své dítě a vytvořit si k němu citovou vazbu. Díky tomu se mění osobnost mladé matky. Z pohledu otce může být taková změna nepochopitelná, až rušivá.

Manželstvím a především zplozením potomka jsou mladí dospělí více vázáni ke společnosti. Prostřednictvím svých dětí jsou více zranitelní a snadno manipulovatelní.

Přechodem do rodičovské role se v plné míře vyrovnávají svým rodičům a získávají všechny zkušenosti, které mají jejich rodiče. Takovéto vyrovnání rolí a potažmo sociálního statusu může vést k vzájemnému přiblížení a lepšímu porozumění. Dozrává tak vztah k vlastnímu otci či matce.²⁸

7.2 *Role matky*

Byť se názory na mateřskou roli vyvíjí a různě doplňují, neprochází tak dramatickými převraty jako role otce. Společností bývá mateřství stále nahlíženo jako silné pouto mezi

---

²⁷ RENZETTI, Clarie M. Ženy, muži a společnost, s. 233

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie, s. 348-349

matkou a dítětem a je tradičně vyvyšováno nad otcovství. Role matky byla v průběhu času často charakterizována slovy mateřská láska, mateřský cit nebo mateřský instinkt.

V minulosti se vnímání role matky ve společnosti na dlouhou dobu omezovalo na obraz jediné možné osoby, která vychovává a pečuje o své děti. Tento obraz a jeho chápání společností je často spojován s pojmem dětství a dětské potřeby, za jejichž uspokojování zejména do tří let věku dítěte má zodpovídat matka. Takovýto pohled oslavuje mateřství a vyzdvihuje mateřskou roli jako přirozené porozumění potřebám dítěte a nepostradatelnou péči, kterou otec jakožto muž není schopen poskytnout.

V současné době se ovšem podoba a chápání role matky proměňuje. Ženy jsou aktivní v mnohých oblastech společenského života a mateřství je pouze jednou z nich, přičemž ovšem zůstává zachována jeho hodnota. Roste vzdělání a kvalifikace žen a tím i jejich autonomie. Již není pravidlem, že ženy pouze pečují o děti a domácnost a zůstávají ekonomicky závislé. Narození dítěte pro ně nemusí vždy znamenat odklad, přerušování či definitivní ukončení pracovní kariéry nebo odkládání svých individuálních životních plánů.

Trh práce s ženami počítá a očekává od nich pracovní flexibilitu i v případě, že se stanou matkami. V mnoha případech však bývají matky malých dětí na trhu práce stigmatizovány. Mateřství se tedy pro ženy stává velkou výzvou, jak uspořádat svůj život s ohledem na potřeby dětí, svých blízkých, ale i sebe samé a jak sladit naplňování mateřské role s účastí na veřejném životě.²⁹

7.3 Role otce

Z výsledků veřejného mínění „Role otců v rodině“ vyplývá celá řada vlastností, která by mohla charakterizovat roli otce. Jde především o morálně volní vlastnosti nejvyšších kvalit, např. zodpovědnost, spolehlivost, zásadovost, čestnost, tolerantnost nebo nekonfliktnost a také vlastnosti důležité pro komunikaci a tvorbu vzájemných vztahů jako trpělivost, ochota naslouchat druhým nebo upřímnost. V pozadí těchto vlastností stojí materiální zabezpečení rodiny, jinými slovy schopnost vydělat dostatek peněz a uživit rodinu.³⁰

Uvnitř rodiny zatím zpravidla převládá matřská linie, čemuž nasvědčuje i fakt, že se mladé rodiny obvykle více orientují na pomoc původní rodiny matky než na rodinu otce.

---

²⁹ POSKOČILOVÁ, Lucie. Překážky rodičovství u rodin s malými dětmi

³⁰ Dostupné z http://www.csz.cz/userfiles/TIR/TIR_DEMA_role_otcu_kvalit.pdf

Velmi obecně bychom mohli tvrdit, že muži jsou více oceňováni společnostmi a ženy rodinou. Muži mají na základě tohoto tvrzení značnou nevýhodu v tom, že společenské úspěchy jsou více pomíjivé, nežli úspěchy v oblasti mezilidských vztahů. Poslání žen je také o poznání jasněji vymezeno, neboť jejich role v současnosti již neprochází tak zásadními změnami, jako role mužů.

V posledních desetiletích se často hovoří o krizi mužské role, jejíž příčinou jsou značné změny ve struktuře domácnosti a v pozici mužů v ní. Kupříkladu muži tráví v domácnosti o poznání méně času, než ženy. Současným trendem naší kapitalistické společnosti je zvyšování počtu hodin, které trávíme v zaměstnání. Díky tomu téměř vymizelo domácí kutilství. Živitelé rodin jsou často nuceni výrazně omezit své dosavadní záliby, anebo se jich úplně vzdát. Tyto záliby však často vyvažovali jejich eventuální nižší spokojenost v zaměstnání. Takovéto činnosti většinou umožňovaly, aby se na nich spolu s otci podílely i děti. V současné době se situace v mnoha rodinách přibližuje modelu, kdy muž tráví naprostou většinu dne v zaměstnání a doma především odpočívá a stává se tím „hostem“ ve vlastním domě. Pro děti je otec většinou sváteční autoritou a obdivují ho, ale často nemají jasnou představu o jeho denních aktivitách.

Matka se tak stává tím, kdo řídí domácnost a musí sama čelit událostem, které jsou jinak jednoznačně považovány za doménu mužů. Právě vědomí, že žena zastane obě náročné role, tedy chod domácnosti, péči o děti a ještě své zaměstnání, jí dodává sebevědomí. Tyto faktory zapříčiňují větší dominanci žen uvnitř domácnosti.³¹

Zajímavé jsou rovněž výsledky průzkumu veřejného mínění „Role otců v rodině“. Zde muži uvádějí, že netrpěli pocitem, že by byli opomíjeni jako otcové v době těhotenství ženy. Po příchodu dítěte na svět si ovšem muži připadali druhořadí. Dítě se v rodině stalo jednoznačně nejdůležitějším členem a mužům byla věnována mnohem nižší pozornost, než dříve. Otcové si stěžovali, že ženy se staraly pouze o dítě, neměly na muže čas, byly náladové nebo bez zájmu o sex.

Po narození dítěte také došlo u otců ke změně vlastností. Mnozí z nich se před narozením prvního dítěte zaobírali svojí novou úlohou, připravovali se na roli otce, jiní se myšlenkou otcovství příliš nezabývali. Zajímavé ovšem je, že narození dítěte vyvolalo u obou těchto skupin mužů řadu podobných vlastností: větší míru zodpovědnosti, trpělivost,

---

³¹ JANOŠOVÁ, Pavlína. Dívčí a chlapecká identita, s. 20-22

tolerantnost, starostlivost o druhé, někdy až úzkostlivost. Někteří muži vypovídají, že byli překvapeni tím, že existuje něco jako otcovství, jiní tím, že se dovedou změnit.

Podle výsledků veřejného mínění mají otcové nejvíce rozhodovacích pravomocí v oblasti života dítěte tam, kde jde o jakousi nadstavbu jeho výchovy v podobě volnočasových aktivit. S těmi muži spojují především pohyb a sport, výjimečně i jinou činnost. Jeden z deseti otců se hlásí k dominantní odpovědnosti za vzdělávání dítěte. Na druhé straně nejméně muži ve výchově dítěte zasahují v oblastech běžného, každodenního života jako je stravování, výživa, zdraví, hygiena a oblékání.

Zajímavé jsou výpovědi respondentů, které poukazují na to, jak fakt, že se stali otci, posílil jejich mužnost. Otcové jsou hrdí na to, že splnili, co se od nich všeobecně očekávalo, potvrdili si, že dokážou zplodit potomka, že nebyli na tomto světě nadarmo. To, že jsou otci jim dělá dobře jak vnitřně, tak i navenek. To se projevuje při různých rozhovorech, debatách, ve společnosti mezi lidmi.³²

---

³² Dostupné z http://www.csz.cz/userfiles/TIR/TIR_DEMA_role_otcu_kvalit.pdf

8 ADOLESCENCE

Období adolescence ohraničujeme zhruba 15 – 22 lety. Během této doby postupně nastává plná reprodukční zralost a již pomalejším tempem je dokončován tělesný růst. Postavení jedince ve společnosti se rychle mění díky přechodům mezi základní školou a střední školou, respektive učilištěm a posléze případně vysokou školou. Zároveň dochází k častějším a hlubším erotickým vztahům a mění se sebepojetí jedince.³³

Krizi dospívání popisoval také Spranger, který rozlišil tři kroky:

1. *„Dětský obraz světa a dětské morální pojmy se hroutí, nezletilý rozvíjí nediferencovanou společenskou kritiku, je ve svém chápání sebe sama a ve svém chování znejistěn (raná puberta).*
2. *Dochází k sebenalézání spojenému často s tvrdou sebekritikou, nezletilý si buduje nový a vlastní světový názor a vlastní morální pojmy (vrcholná puberta).*
3. *Mladistvý se začleňuje do společnosti dospělých, identifikuje se s ní, a ačkoli nadále kritizuje stávající stav, nalézá ve společnosti své vlastní místo. Stává se dospělým (adolescence).“³⁴*

Pro období pubescence a rané fáze adolescence je typická emoční nestabilita a nápadné, často negativní změny nálad. Pubescenti bývají impulzivní, jejich reakce jsou nestálé a nepředvídatelné. Mívají obtíže při koncentraci pozornosti, které jsou spojené s emoční nestálostí. Z toho pramení problémy ve školním prospěchu, neboť se často na soustavné učení nemohou plně soustředit. K negativním faktorům, ovlivňující prospěch pubescentů a mladých adolescentů, patří rovněž zvýšená unavitelnost, střídání ochablosti a apatičnosti s krátkými fázemi vystupňované aktivity. Tento stav často doprovází rovněž drobné neurovegetativní poruchy, zhoršení spánku nebo poruchy chuti k jídlu.³⁵ *„Mnozí dospívající jako by sami nerozuměli těmto svým projevům – úzkostlivě pozorují své niterné stavy a stále více přemýšlejí o svých vnitřních konfliktech, utíkají do svého soukromého citového světa nebo do vystupňovaného denního snění, které je odvádí ještě dále od reality.“³⁶*

---

³³ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie

³⁴ SCHNEIDER, Johannes W. O smyslu a důležitosti životních krizí, s. 39

³⁵ Tamtéž, s. 147

³⁶ Tamtéž

Čím jsou pak adolescenti starší, přechází tato negativní fáze, fáze vzdoru do určitého uklidnění a svět adolescenta přestává být vnitřně bouřlivý a těžko pochopitelný. Nastává období přitakání k novým hodnotám, radostnějšího ladění a optimističtějších postojů.

Psychologické a antropologické výzkumy ovšem tuto obecnou charakteristiku potvrdily jen zčásti. Neprokázaly totiž univerzální výskyt emočních krizí ani jejich přímou souvislost s pohlavním zráním. Již v roce 1953 přinesly pochybnosti studie Meadové. Ta popisuje v prostředí tichomořských ostrovů dospívání dívky ve společnosti Mannů jako období nudné, nezajímavé, bez krizí a bez bouřlivosti a jako léta spíše omezeného vývoje osobnosti. Předpokládá proto, že klasické pozorované projevy u dospívajících v soudobé americké společnosti jsou podmíněny okolnostmi přílišného individualismu, patriarchální struktury rodiny, nereálných morálních standardů a rozporů ve výchově.

Rozličné teorie dospívání tedy kladou různý důraz na vliv biologických, psychologických nebo sociálních faktorů. Kupříkladu psychoanalytické teorie zdůrazňují vliv faktorů biologických, jiní autoři se přiklánějí spíše k vlivům vnitřních psychických determinantů a ještě jiní považují za rozhodující faktory sociální a sociálně psychologické, to znamená, že hlavní roli hrají požadavky společnosti a status, který dospívajícím společnost přiznává.

Jinými slovy lze zvláštnosti psychiky dospívajícího chápat jako více či méně nepodařené úsilí o přizpůsobení na biologické, psychické a sociální podmínky.³⁷

8.1 Vztahy adolescentů s vrstevníky

Pro vývoj adolescentů mají vztahy s vrstevníky velký význam. S jejich pomocí dokončují jeden z nejdůležitějších úkolů tohoto období – emancipaci od rodiny a postupné osamostatnění.

Vágnerová vymezuje některé základní psychické potřeby, které mohou adolescenti ve vztahu s vrstevníky uspokojit.

První z nich je *potřeba stimulace*. Ta je uspokojována kontaktem s vrstevníkem nebo společnou účastí na různých aktivitách a sdílením určitého prožitku. Může jít o návštěvy diskoték, koncertů nebo jiných akcí, které mohou přinášet uvolnění a působit jako ventil

---

³⁷ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie, s. 147 - 148

napětí. Adolescent přijímá takové aktivity jako sdílení určitého úkolu nebo společnou zkušenost.

Další potřebu, kterou uspokojuje kontakt s vrstevníky je *potřeba orientace a smysluplného učení*. Adolescent spolu s vrstevníky experimentuje v oblasti řešení různých situací a učí se od nich žádoucí sociální strategie, přičemž rozlišuje, jakou mají v různých situacích účinnost. Kontakt s vrstevníky vede adolescenta k poznávání a uvědomění podobnosti či odlišnosti ostatních od něho samého. Porovnávání sebe sama s kamarády tak slouží i k lepšímu sebepoznání. V této oblasti již přechází čistě kognitivní zkušenost do oblasti emocionální. Takovouto zkušenost nemůže adolescentovi poskytnout jeho rodina, neboť mezi dospělými a dospívajícími existuje podstatně více rozdílů, než můžeme předpokládat v rámci běžné interindividuální variability.

Vrstevníci adolescentovi postupně nahrazují rodinu i v oblasti uspokojování *potřeby citové jistoty a bezpečí*. Po odpoutání dospívajícího od rodiny se do jisté míry ztrácí i citové zázemí, které mu poskytovala. Přijme-li adolescent šanci k osobnímu rozvoji, ztrácí jistotu, která vyplývala z infantilní role. Dospívající pak hledá oporu u vrstevníků, kteří jsou v podobné životní situaci, a chybějící pocit jistoty je v tomto období uspokojován vrstevnickými vztahy. Ke konci adolescence se však vztah k vrstevníkům mění. Nejde již o nekritický obdiv a přijímání všeho, co skupina vyžaduje. Postupem času se adolescent stává vyspělejším a jistějším. Díky tomu se odpoutává ze závislosti na vrstevnické skupině. V této době se již více spoléhá na vlastní názor a dovede vyjádřit nesouhlas nejen rodičům, ale i skupině kamarádů. Emoční jistotu pak zpravidla poskytuje stabilní kamarád. Kamarádství vyplývá z potřeby vztahu s jedincem, který je podobně zaměřen, a tudíž mívá i stejné problémy. U dospívajících kamarádů jde o podporu jistoty na základě pocitu vzájemného pochopení a akceptace.

Další potřebou je *naplnění partnerského vztahu, zahrnujícího i sexualitu*. Tendence k hledání partnera opačného pohlaví už není jen sekundárním projevem sociálního tlaku a potřeby uchovat si prestiž ve skupině vrstevníků, jako tomu bylo v pubertě. Hledání partnera se stává opravdovou potřebou, která má úroveň psychickou, sociální a tělesnou. Vztah lásky můžeme chápat i jako projev potřeby poznání či sebepoznání na jiné úrovni.³⁸

---

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie, s. 285 - 287

8.2 Vztahy adolescentů s dospělými

V období adolescence rodina ustupuje do pozadí a referenční skupinou dítěte se stává skupina vrstevnická, která pomáhá dítěti nalézt vlastní totožnost. V některých případech se může rodina v tomto procesu naopak stávat překážkou. Adolescenti hodnotí zpravidla dospělé černo-bíle a zauímají k nim kritický postoj.

Adolescence dětí však neprobíhá ve všech rodinách bouřlivě, jelikož vzpoura vůči rodičům není nutnou podmínkou zdravého osobnostního vývoje.³⁹

Adolescenti automaticky odmítají přijímat dosavadní hodnoty i způsoby chování a experimentují s jinými alternativami. K. Lorenz definoval tzv. adolescentní neofilii – potřebu nových postojů a způsobů chování. Ta má podle jeho názoru genetický základ. Dospívající odmítají některé hodnoty a varianty řešení problémů jen proto, že se jim zdají zastaralé. Právě potřeba nového vede k onomu odpoutání se od rodiny a k přilnutí k vrstevníkům, které spojují stejné potřeby a problémy.

Život a chování rodičů představují pro adolescenty model určitého způsobu života a dospělosti, který je čeká v budoucnosti. Dospívající o nich uvažuje, ale zároveň je kritizuje, neboť by se měl jakožto nový dospělý případně chovat jako oni. Kritika, která znamená konflikt představ adolescenta a skutečnosti, může být impulzem ke změně postojů, který zabrání pouhému opakování stejného chování, které by znamenalo stagnaci.

Pokud jsou rodiče schopni brát adolescenta vážně a přijatelnými argumenty obhajovat své názory a postoje, pomohou mu v hledání identity více než jakýmkoliv radami. Právě v oné polemice nachází dospívající informaci. Adolescent tyto informace potřebuje hledat aktivně. Je pro něj vnitřně nepřijatelné, aby byl pouze pasivně poučován. Rodiče často nezvládají kritičnost svých dětí, mají pocit, že jsou posuzováni nespravedlivě a dostávají se tak vůči adolescentům do defenzivního postavení. V diskusi se pak na obou stranách objevují emocionální, iracionální faktory, které vzájemný vztah zatěžují a hledání komplikují.

Dospívající respektují normy, o nichž jsou přesvědčeni, že jsou správné, a tudíž musí být obecně platné. Zaujatost vyššími principy je vede do pozice absolutistů, kteří odmítají jakékoli kompromisy. Podle těchto pravidel soudí i chování rodičů. Jejich hodnoty a životní styl se jim zdají být ubohé a prázdné, jejich snažení nesmyslné, jejich vztahy pokrytecké a neupřímné.

---

³⁹ MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť

Adolescenti pohrdají slabostí a nerozhodností dospělých, kteří jim často nedovedou logicky oponovat a hájit svoje názory. Rodiče dospívajícím velmi často v některých oblastech neimponují, proto si hledají jiné vzory. Adolescenti často neberou v úvahu potřeby svých rodičů, většinou proto, že je to ani nenapadne. Tato bezohlednost plyne z adolescentního egocentrismu, který se zabývá jen tím, co se jich přímo týká nebo o co mají zájem. Dospívající berou domov jako samozřejmý zdroj služeb, pohodlí a často i financí.

„Adolescenti často hledají dospělého, který by jim imponoval, představoval přirozenou autoritu a bral je vážně, jako stejně hodnotné partnery. Potřebují, aby jim poskytl potřebnou korekci jejich názorů a projevů. Akceptovaná autorita jim pomáhá rozlišovat, jaké chování je pro společnost ještě únosné.“⁴⁰

Proces separace, ve kterém se dospívající vymaňuje ze závislosti na své primární rodině, by měl být v období adolescence ukončen. To ovšem neznamená úplné odmítnutí nebo popření rodičovských hodnot. Pouze zde dochází k transformaci postoje k těmto hodnotám, jelikož dospívající potřebuje najít jejich subjektivní smysl. Čili na vlastní kůži se přesvědčit o jejich významu a uznat jejich platnost na základě svých vlastních zkušeností a úvah.

8.3 Vývojové problémy adolescentů ve společnosti

Langmeier a Krejčířová vymezili čtyři specifické vývojové problémy dospívajících v dnešní společnosti.

Prvním z nich je *rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí*. V dřívějších dobách nastávala sociální zralost jedince takřka ve stejnou dobu jako jeho zralost fyzická. V dnešní době však sekulární akcelerace tělesného růstu a pohlavní zralost posunuje dolní hranici dospívání do stále nižšího věku. Naproti tomu složitost společenských požadavků a nároky kladené na vzdělání a profesionální přípravu, oddalují dosažení zralosti sociální. Tento odstup mezi sociální a fyzickou zralostí může být patrný u jedinců, kteří jsou nuceni ještě chodit do školy, byť se již cítí dostatečně zralí pro pracovní aktivitu a s ní spojenou nezávislost ekonomickou i osobní. Při tomto rozporu může u některých mladistvých docházet i k poruchám chování.

Tento nesoulad jednotlivých zralostí je rovněž patrný v tom, jak je dospívající zralý pro sexuální aktivitu, po které touží, ale jak je mu současně odkládána do značně pozdějšího věku možnost manželského vztahu k partnerovi. Tento tlak na odložení manželství je podmíněn i

---

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie, s. 283

tou skutečností, že mladistvý často ještě není připraven na odpovědné rodičovství, které bývá spojeno s komplikovanými požadavky na péči o dítě a jeho výchovu bez pomoci prarodičů.

Dalším z vývojových problémů dospívajících je *rozpor mezi rolí a statusem*. Sociální roli rozumíme chování odpovídající určité pozici ve společnosti. Pod pojmem sociální status pak můžeme chápat souhrn práv a povinností, které determinují postavení jedince ve společenské hierarchii. Mezi rolí a statusem je značná korespondence – práva a povinnosti, které jedinci společnost přisuzuje, jsou jako celek v souladu s chováním, které od něho v určité pozici společnost očekává.

V jednodušších společnostech je postavení jedince zpravidla přesně určeno věkem a společenským postavením. Proto zde nevzniká rozpor mezi rolí a statusem. V dnešní složité a dynamické společnosti se ovšem postavení jedinců často pronikavě a nepředvídaně mění a mezi rolí a statusem vzniká někdy větší, jindy menší rozpor. To se týká velmi často právě dospívajících. Od těch, kteří jsou již fyzicky úplně zralí, se očekává vyspělé a plně odpovědné postavení. Přitom jejich status bývá nízký, předpokládá se závislé postavení, poslušnost a vnější kontrola. To platí zejména pro studenty, u nichž se hranice sociální zralosti posunuje spolu s ekonomickou samostatností do vysokého věku.

Mezi vývojové problémy dospívajících patří i *rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace*. Starší generace mají tendence ulpívat na dřívějších hodnotách, které pro ně slouží jako jediné platné měřítko. Nová generace si sbírá vlastní zkušenosti a staré hodnoty považuje za neplatné. Proto nynější rychle nastávající technické, vědecké i společenské změny přinášejí rozdíly v názorech, hodnotách i postojích generací, které vyrůstaly za podmínek zcela odlišných a těžily z jiných zkušeností.

Posledním vývojovým problémem, který Langmeier s Krejčířovou uvádí, je *rozpor mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti*. Rozpor mezi podobou citových vztahů v rámci rodiny a v širší společnosti je příčinou konfliktů během celého vývoje dítěte, ale v období dospívání se často dostává až do kritické fáze. Adolescent již není tak jednoznačně vázán na hodnoty a normy svých rodičů, naopak je stále častěji a kritičtěji posuzuje. Rovněž v diskuzích se svými vrstevníky stále častěji srovnává, vzdoruje a revoltuje. Proto rodiče, kteří prosazují své názory a pravidla chování výhradně mocí, vyvolávají spíše odpor a brzdí vývoj dospívajícího na vyšší úroveň morálního posuzování a jednání.

V našem sociálním prostředí je dospívání v mnohém velmi náročné a někdy i konfliktní. Přizpůsobení výchovného přístupu zvláštnostem tohoto období je proto velmi složité, neboť

při rychlých společenských změnách i sami rodiče prožívají v tomto ohledu značnou nejistotu. I adolescent vyžaduje pevné a důsledné vedení, ovšem odlišné od vedení dítěte. Především je nutné dospívajícímu poskytnout dostatek volnosti pro rozhodování při taktním vedení. Pokud rodiče chtějí v této době uspět, měli by mít v této době dost trpělivosti a tolerance pro citové výkyvy dítěte, zajistit mu větší příležitost ke skutečné intimitě a podporovat ho ve všech jeho pozitivních aktivitách. Často jsou rodiče zneklidněni jistým odcizením dítěte a přejí si, aby se jim dospívající se svými starostmi více svěřoval. Rodiče si ovšem musí uvědomit, že toho nelze nikdy dosáhnout nátlakem či vyzvídáním. Je nezbytné, aby adolescentům uměli naslouchat v každé chvíli, dávat najevo trvalý zájem o informace v atmosféře důvěry. Rodiče by se měli snažit dospívajícímu porozumět a podpořit jej při hledání pro ně základních hodnot, nalezení osobní orientace a životních cílů, tedy při vytváření zralého sebepojetí. Důležité je především uznání adolescentových vlastních silných stránek a jeho hodnoty pro druhé. Rodiče by měli podporovat emancipační snahy dospívajícího dítěte a jeho společenské kontakty, které mu umožní nalézat nové vztahy.⁴¹

8.4 Dětské psychické potřeby

Bakalář spolu s dcerou Matějčka uspořádali a doplnili původní výčet dětských psychických potřeb, které uváděl Matějček ve své knize - Co děti nejvíce potřebují. Podle výše uvedených autorů je 12 nejdůležitějších dětských potřeb následujících:

1. *Potřeba určité kvantity, kvality a proměnlivosti vnějších smyslových podnětů.*
2. *Potřeba poznávání.* Experimentování, které umožňuje sebevyjádření, sebeprojevení, seberealizaci. Zároveň je důležitý prostor pro fantazii.
3. *Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů.*
4. *Potřeba jistoty ve vztazích.* Z této potřeby plyne pocit základní životní důvěry a bezpečí. Důležitý je zážitek fungující ucelené rodiny, přítomnost důležitých osob, možnost komunikovat, svěřit se, mít své zázemí.
5. *Potřeba určité stálosti.* Potřeba řádu a smyslu v podnětech, potřeba autority, disciplíny, důslednosti rodičů, potřeba srozumitelnosti světa, tzn. znát svá práva a povinnosti.
6. *Potřeba kontaktu v jeho různých podobách:*

---

⁴¹ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie, s. 164 - 166

- a. *při styku s vrstevníky* – součinnosti, partnerství, kamarádství,
  - b. *při setkání s malými dětmi i s dětmi odrostlejšími* – zkušenost starat se o mladší, spolupráce se staršími,
  - c. *při soužití s jinými dospělými i s generací prarodičů* – zkušenost pomáhat v domácnosti, učit se chování i znalostem od starších a zároveň úctě k nim.
7. *Potřeba modelu vhodného, slušného řešení mezilidských konfliktů, potřeba mužského a ženského vzoru a zkušenosti rodinného života*
8. *Potřeba identity:*
- a. *nezbytnost vědět kdo jsem, jaký jsem, odkud pocházím, kdo je má rodina, mí příbuzní, jaké mám v rodině místo, kdo byli mí předci,*
  - b. *nezbytnost prožitku někam patřit, mít zázemí, domov, zároveň své soukromí.*
9. *Potřeba samostatnosti, soběstačnosti, nezávislosti, tendence dělat věci po svém.* K tomu je potřebný prostor k projevení nesouhlasu, vzdoru, agrese, ale i k prosazení se, projevení své svobodné vůle.
10. *Potřeba společenského uplatnění, sebevědomí a společenské hodnoty.* Prožitek úspěchu, uznání své osobnosti.
11. *Potřeba otevřené budoucnosti.* Možnost se těšit na něco, na někoho, mít plány a představy, prožívat naději.
12. *Potřeba spravedlnosti.* Potřeba spravedlivého hodnocení.⁴²

---

⁴² BAKALÁŘ, Eduard. Průvodce otcovstvím, s. 15-17

II. PRAKTICKÁ ČÁST

9 VÝZKUMNÁ SONDA – VZTAHOVÉ A POZIČNÍ INTERAKCE MEZI RODIČI A JEJICH DĚTMI

Naší výzkumné sondě předcházela rešerše domácích i zahraničních zdrojů v oblasti interakcí mezi rodiči a jejich dětmi. Čerpali jsme především z databází elektronických informačních zdrojů, jako jsou např. Ebsco, ProQuest, PsycInfo, JSTOR apod.

Problematice interakcí mezi rodiči a jejich dětmi se věnuje řada výzkumů, jedná se však zpravidla o výzkumy zabývající se jevy patologickými nebo hraničícími s patologií.

Pro příklad uvádíme některé z nich⁴³:

- Psychické poruchy u dětí antisociálních rodičů (Psychiatric Disorder in the Children of Antisocial Parents)
- Chycen mezi rodiči: vztah adolescentů s rodiči a subjektivní well-being (Feeling Caught Between Parents: Adult Children's Relations with Parents and Subjective Well-Being)
- Dopad rozvratu rodiny v období dětství na vztah mladý dospělý-rodiče (Impact of Childhood Family Disruption on Young Adults' Relationships with Parents)
- Interakce v rodinách s dětmi v období mladší dospělosti s psychiatrickým problémem (Interactions in Families With Young Adults with a Psychiatric Problem)

Odkazy na další zahraniční výzkumy na téma vztahů dítě-rodič, uvádíme v seznamu internetových zdrojů.

Samotná praktická část pak obsahuje dvě části. První z nich vychází z modifikovaného testu ADOR a vyhodnocuje vnímání emocionálních interakcí a hodnocení výchovných postupů rodičů dítětem a rozdíly v tomto vnímání mezi rodiči a dětmi.

Druhou částí je kvalitativní sonda, která propojuje výsledky 1. části této naší výzkumné sondy s projektivní technikou FAST. Díky ní můžeme kvalitativně vyhodnotit vztahy mezi vnímáním emocionality a výchovných principů s pozičními a vztahovými interakcemi v rodině.

---

⁴³ Odkazy na jednotlivé výzkumy jsou uvedeny v seznamu internetových zdrojů.

9.1 Cíl výzkumné sondy

Cílem výzkumné sondy je zmapovat a popsat vztahové a poziční interakce mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti a vyhodnotit rozdíly v percepci vybraných faktorů interakce a výchovy jednotlivých členů rodiny.

Stanovili jsme si tyto výzkumné otázky:

- Jak vnímá vztahové a poziční interakce ve své rodině adolescent?
- Jak vnímá vztahové a poziční interakce ve své rodině rodič?
- Jakou roli hraje v rodině uplatňování dominance rodičů?
- Jakou roli hraje v rodině emocionalita?

9.2 Popis metody

Pro dosažení cílů naší výzkumné sondy byly použity dvě metody, jejichž výsledky jsme následně porovnávali a vyvozovali z nich možné závěry. První z použitých metod byla modifikace Matějčkova a Říčanova dotazníku ADOR (adolescent o rodičích). Druhou metodou byl test rodinného systému FAST. Obě metody detailněji popisujeme v dalších kapitolách.

Během následné administrace a vyhodnocování jsme používali zkratky přejaté z administrace testu rodinného systému FAST:

- M – matka
- O – otec
- D1 – prvorozené dítě
- D2 – druhorozené dítě
- D3 – dítě třetí v pořadí
- F – osoba jiná, než předchozí uvedené; číslem od sebe odlišujeme větší počet takovýchto osob, jejich vztah k respondentům je uveden v poznámkách
- R – rodina; čísla znázorňují, kolikátá byla rodina v pořadí ve výzkumu
- R – ve znázornění testu rodinného systému je takto označen respondent
- TR – typická reprezentace
- KR – konfliktní reprezentace

9.2.1 Modifikace testu ADOR

Pro zjištění vztahů a interakcí v rodině jsme použili modifikovanou verzi dotazníku ADOR. Dětem byla předkládána klasická verze testu, pro rodiče jsme dotazník upravili tak, aby zjišťoval vztahy a interakce mezi nimi a jejich dětmi. Modifikovaný dotazník byl předkládán všem respondentům. Na základě formulovaných otázek jsme si vymezili pět škál, které jednotlivé odpovědi sytí a označili je písmeny od A do E.

U dospělých jsme si jednotlivé škály vymezili následovně:

- A – chování dítěte, které vede k pocitu jistoty (rodič o něj nemusí mít strach)
- B – interakce (jak se k rodiči dítě chová)
- C – pocity, které dává dítě rodiči najevo
- D – realizace výchovných postupů rodiče
- E – hodnocení výchovných postojů rodiče

U dětí jsme si jednotlivé škály vymezili následovně:

- A – projevená důvěra ze strany rodiče
- B – interakce (jak se k dítěti rodič chová)
- C – pocity, které dává rodič dítěti najevo
- D – hodnocení výchovných postupů rodiče dítětem
- E – jak si rodič sám dělá výchovu náročnou

Byť je ADOR dotazníkem standardizovaným, jeho vyhodnocení jsme si upravili pro potřeby naší výzkumné sondy. Ke každé škále se v dotazníku vázalo 10 otázek. Respondenti posuzovali, zdali daný výrok platí úplně, částečně nebo vůbec. Jednotlivé odpovědi měly bodovou váhu 0, 1 nebo 2. Každou škálu tedy mohl sytit maximální počet bodů 20 a minimální 0. Pro ilustraci přikládáme rodičovskou verzi našeho testu.⁴⁴

---

⁴⁴ viz příloha č. 1

9.2.2 Test rodinného systému – FAST

Test rodinného systému neboli FAST se používá ke sběru kvantitativních i kvalitativních dat od osob šestiletých a starších. Měří, jak jednotliví členové rodiny vnímají kohezi a hierarchii ve své rodině. Tyto dvě základní dimenze zjišťujeme pomocí dřevěných figurek, které reprezentují jednotlivé členy rodiny a podložky ve tvaru šachovnice, kam jsou jednotlivé figurky umísťovány.

Test rodinného systému FAST se používá jako test individuální i skupinový. Pro potřeby naší výzkumné sondy jsme jej zadávali pouze jako test individuální, vždy adolescentovi a jeho rodičům. Respondenti byli testováni vždy bez přítomnosti třetích osob, abychom předešli případnému zkreslení jejich projekce.

V individuálním testu rodinného systému může respondent znázorňovat typickou situaci v rodině, ideální situaci v rodině a konfliktní situaci v rodině. V našem případě jsme respondenty žádali pouze o znázornění typické a konfliktní situace v rodině.

Respondentům bylo na začátku testování sděleno, že citovou blízkost jednotlivých členů vyjadřuje vzdálenost, respektive blízkost jednotlivých figurek. Zároveň byli upozorněni na to, že figurky mají oči a mohou se tedy dívat směrem k ostatním členům, případně od nich. Právě na základě vzdálenosti jednotlivých figurek pak určujeme kohezi rodiny.

Pro znázornění hierarchie používali respondenti dřevěné podstavce tří velikostí. Podstavce mohli použít dle svých pocitů pro všechny figurky, případně je nemuseli použít vůbec.

Jako první vždy respondenti znázorňovali pomocí figurek typickou situaci ve své rodině, posléze situaci konfliktní. Po každém znázornění proběhl zápis do záznamových archů, kam se zaznamenávaly použité figurky a osoby, které reprezentují, jejich výška, směr pohledu a vzdálenosti mezi jednotlivými figurkami.

Po sestavení konfliktní reprezentace byli respondenti vždy tázáni, o jakou konfliktní situaci se jedná, zda je to situace běžná nebo zvláštní a zda se tento konflikt vyskytuje často nebo zřídka.

Následně byl respondentům ponechán prostor pro jejich časté komentáře k jednotlivým situacím a případné zvláštnosti byly zaznamenávány do poznámek.

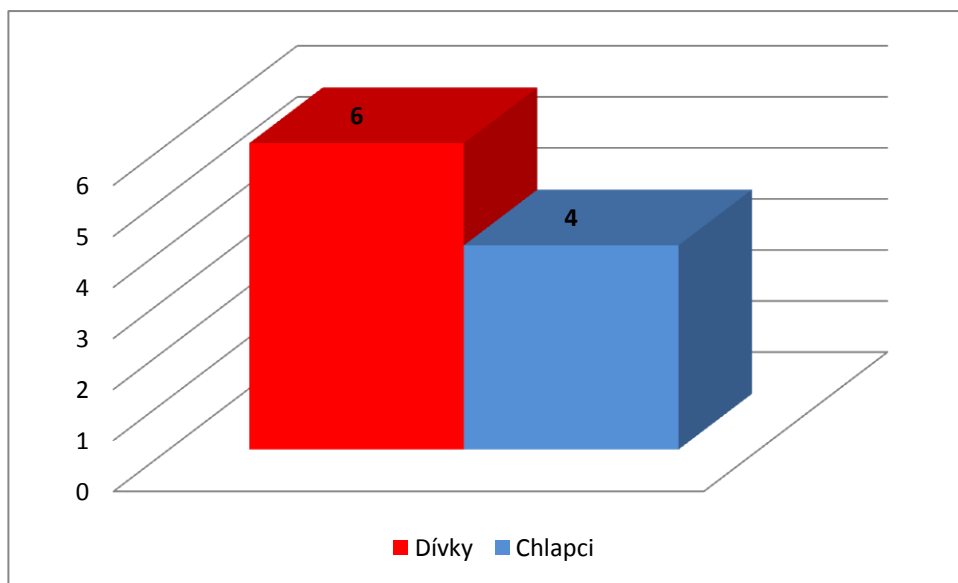
Pro lepší ilustraci rodinného systému FAST slouží několik přiložených fotografií.⁴⁵

9.3 Popis vzorku

Respondenty do naší výzkumné sondy jsme se snažili získávat především ze svého okolí, případně na doporučení. Ukázalo se, že není, vzhledem k náročnosti použitých metod, snadné získat plánovaný počet respondentů. Často jsme naráželi na organizační problémy, kdy se nám nedařilo zastihnout pohromadě celou rodinu, což realizace testu rodinného systému vyžadovala. Několikrát jsme se setkali s neochotou některých rodičů spolupracovat a několikrát jsme se potýkali s problémy se vzdáleností bydliště respondentů. Jelikož jsme pro naši sondu potřebovali z jedné rodiny nejen děti, ale i jejich rodiče, je konečný vzorek o poznání menší, než bylo množství sebraných dat.

Konečná velikost vzorku čítá 9 rodin. Celkový počet respondentů z řad dospívajících dětí je 10, a to 6 dívek a 4 chlapci. Celkový počet respondentů z řad rodičů je 14, a to 8 matek a 6 otců.

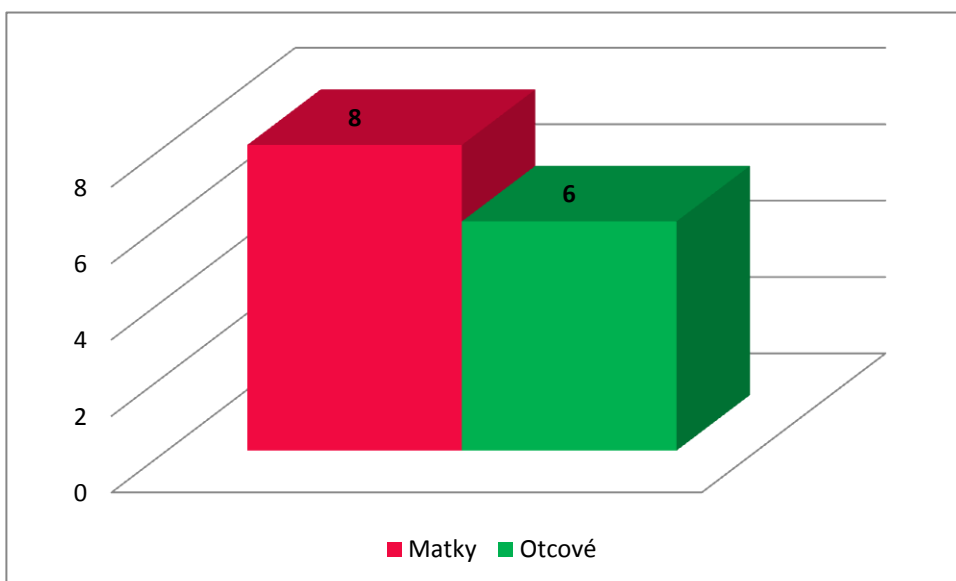
Graf 1: Podíl dívek a chlapců ve vzorku

⁴⁵ viz příloha č. 2

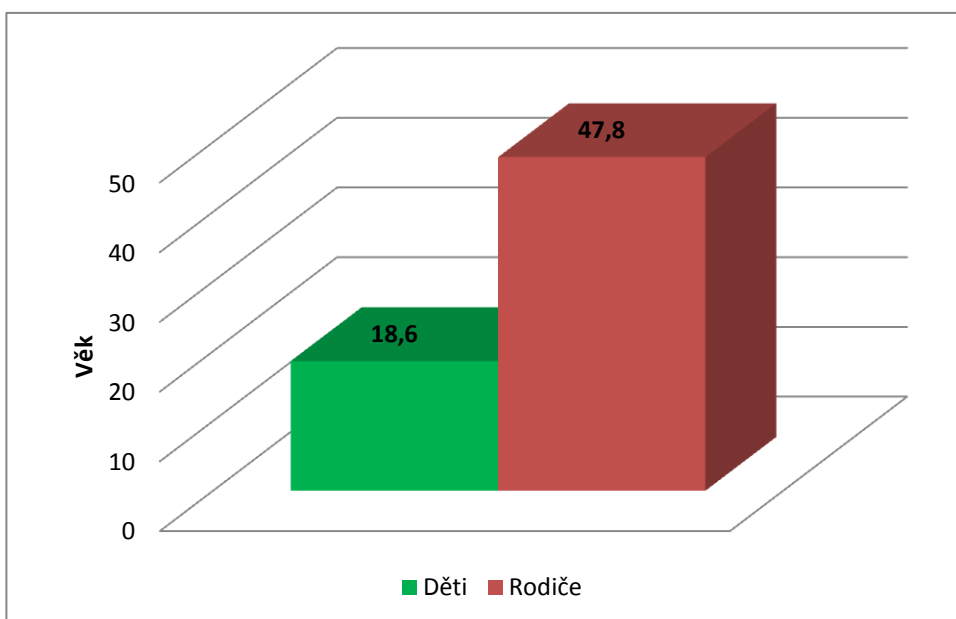

Graf 2: Podíl matek a otců ve vzorku

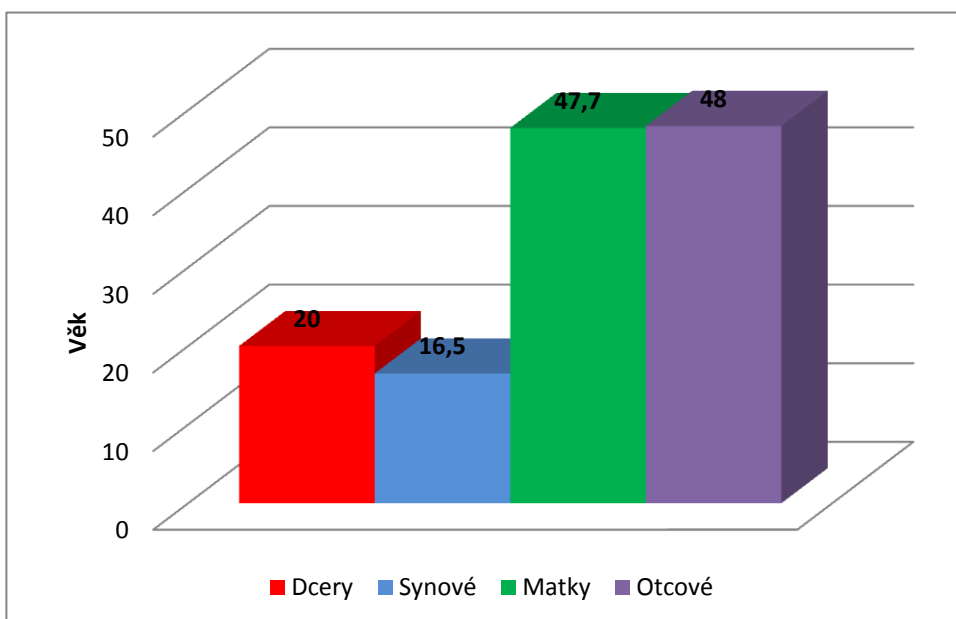

Průměrný věk dětských respondentů je 18,6 let, a to 20 let u dívek a 16,5 let u chlapců. Průměrný věk rodičů je 47,8 let, a to 47,7 let u matek a 48 let u otců.

Graf 3: Průměrný věk respondentů

Graf 4: Průměrný věk jednotlivých skupin respondentů

Všichni respondenti jsou z jižních Čech, 3 rodiny žijí na vesnici, ostatní ve městě. Ve 3 rodinách děti vychovává pouze jeden rodič, ostatní rodiny jsou úplné.

9.4 Rozbor výsledků výzkumné sondy

Nejprve rozebereme výsledky výzkumné sondy z celkového pohledu, poté přejdeme k interpretacím výsledků u jednotlivých rodin a komparaci výsledků testů ADOR a FAST.

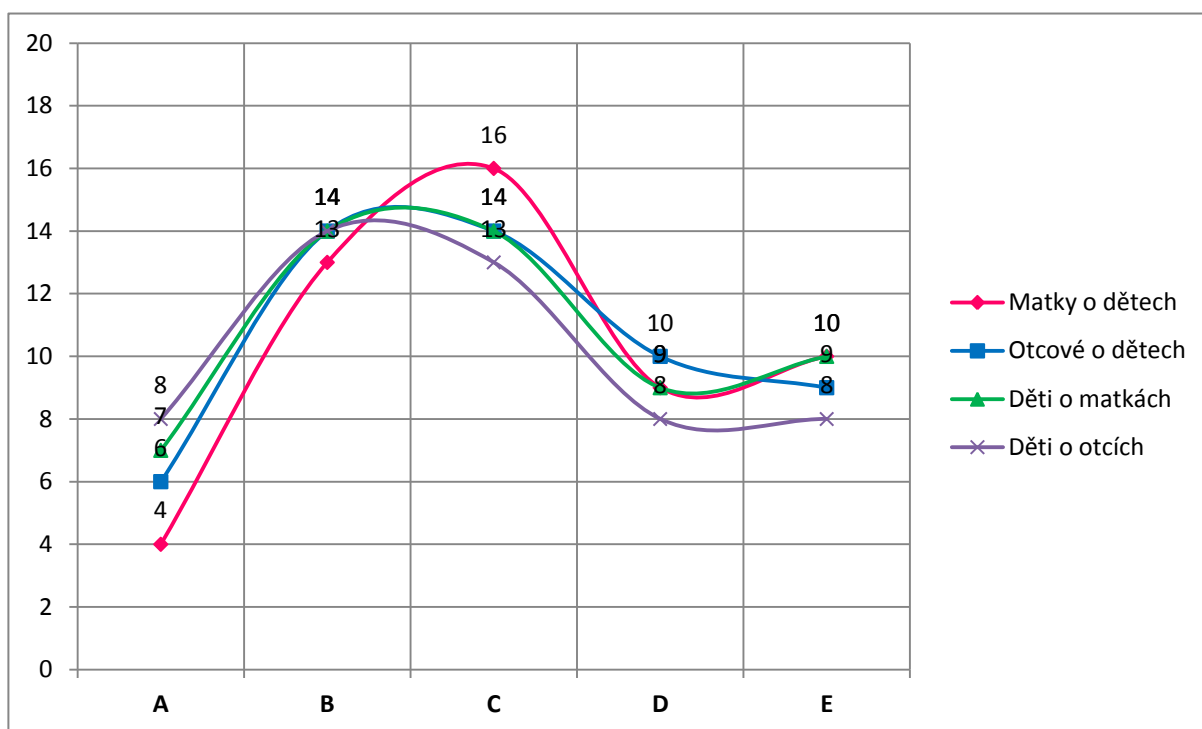
Stěžejní částí naší výzkumné sondy bylo porovnání výsledků modifikovaného dotazníku ADOR. Dotazník nám vyplňovali jak respondenti z řad dětí, tak i jejich rodiče. Díky tomu jsme získali data obou skupin, které vzájemně můžeme porovnat.

Maximální počet bodů, který se mohl u jednotlivých škál vyskytovat, byl 20. Minimální počet bodů byl 0. Za průměrnou hodnotu tedy můžeme označit výsledek 10 bodů.

Abychom mohli porovnat celkové výsledky, zprůměrovali jsme body v jednotlivých škálách pro individuální skupiny.

Na souhrnném grafu průměrných hodnot můžeme vidět u jednotlivých skupin respondentů dosažené rozdíly v individuálních škálách a jejich minimální a maximální hodnoty.

Graf 5: Celkové průměrné hodnoty u jednotlivých rolí

Na grafu vidíme jednotlivé škály z modifikovaného dotazníku ADOR a jednotlivé role. Z grafu je zřejmé, že rozdíly v dosažených průměrných hodnotách nejsou velké.

První škálou je škála A, která u rodičů označuje hodnocení chování dítěte, které vede k pocitu jistoty, tj. jak dítě rodiči dává najevo, aby o něj nemusel mít strach. U dětí tato škála vyjadřuje projevenou důvěru ze strany rodiče. Nejvyšší hodnoty zde dosahují děti o otcích (8) a nejnižší matky o dětech (4). Výpovědi dětí o matkách dosahují hodnoty 7 a otcové o dětech 6. Jelikož byla maximální možná dosažená hodnota 20, vyskytují se všechny hodnoty v pásmu podprůměru.

Druhá škála B vyjadřuje u rodičů jejich interakce s dětmi a u dětí jejich interakce s rodiči. Zde dochází ke shodě hodnocení interakcí u všech rolí (14), kromě výpovědí matek o dětech, které jsou o jeden bod nižší (13). Všechny hodnoty se vyskytují mírném nadprůměru.

Škála C vyjadřuje u rodičů pocitu, které jim dává dítě najevo a u dětí naopak pocitu, které dává najevo rodič jim. Zde dosahují nejvyšší hodnoty matky hodnotící děti (16). Shodné hodnoty nabývají výpovědi otců o dětech a dětí o matkách (14). Nejnižší hodnoty dosahují výpovědi dětí o otcích (13). Všechny tyto hodnoty jsou v pásmu mírného nadprůměru, výpovědi matek o dětech dokonce v pásmu nadprůměru, jakožto nejvyšší hodnota z celého výzkumného šetření.

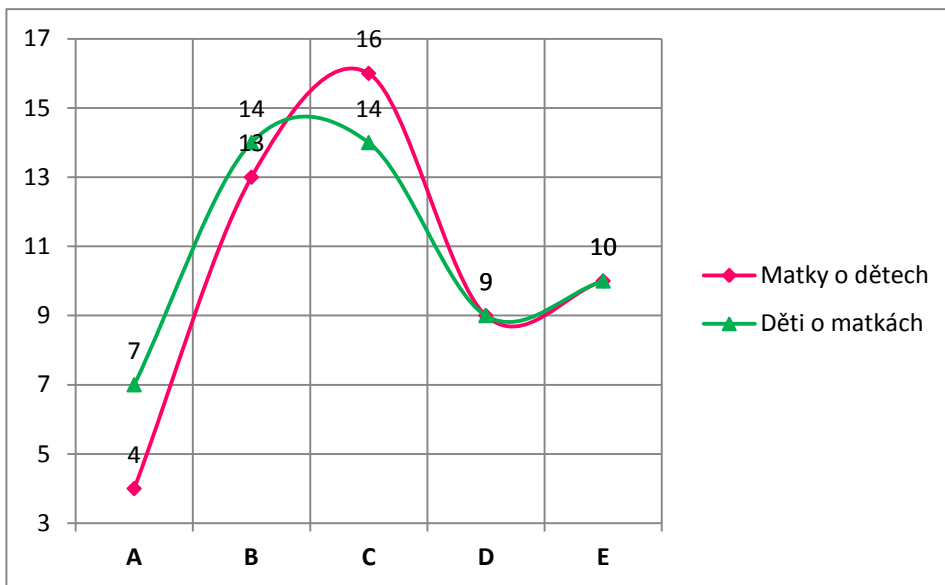
Škála D vyjadřuje u rodičů hodnocení realizace vlastních výchovných postupů, u dětí hodnocení výchovných postupů rodiče. Nejvyšší hodnoty zde dosahují otcové o dětech (10). Výpovědi matek o dětech a dětí o matkách dosahují hodnoty 9 a nejnižší hodnoty dosahují děti o otcích (8). Výpovědi otců o dětech jsou tedy v pásmu průměru, ostatní hodnoty jsou v pásmu mírného podprůměru.

Poslední škálou je škála E, která vyjadřuje u rodičů jejich hodnocení vlastních výchovných postupů a u dětí vyjadřuje to, jak si rodič sám dělá výchovu obtížnou. Zde se shodují výpovědi matek o dětech a dětí o matkách s hodnotou 10. Výpovědi otců o dětech dosahují hodnoty 9 a výpovědi dětí o otcích hodnoty 8. Výpovědi matek o dětech a dětí o matkách jsou tedy v pásmu průměru a zbylé role v pásmu mírného podprůměru.

Pro detailnější popis těchto interakcí nám poslouží následující grafy porovnávající výpovědi vždy dvou skupin respondentů. Můžeme na nich pozorovat dosažené hodnoty v jednotlivých škálách a rozdíly v názorech respondentů.

9.4.1 Děti o matkách a matky o dětech

Graf 6: Dosažené hodnoty ve výpovědích matek o dětech a dětí o matkách

Z rozdílu ve výpovědích ve škále A můžeme vyčíst, že děti vnímají neprojevanou důvěru ve své schopnosti a rozhodování ze strany matek. Matkám naopak oproti tomu dávají více najevo, že o ně strach mít nemusí. Vzhledem k vyššímu věku respondentů je možné, že si během svého dětství již osvojily komunikační rituály, které v jejich matkách potlačují úzkost a strach.

Škála B vyjadřuje interakce mezi dětmi a matkami. Matky vnímají, že se k nim děti chovají mírně hůře, chtěly by dostávat najevo více emocí, přesto je ale jejich vnímání interakcí nadprůměrné. Děti hodnotí interakce ještě pozitivněji, matky jim dávají najevo dostatek emocí.

Škála C vyjadřuje u dětí pocity, které jim dává matka najevo a u matek naopak co dává najevo dítě jim. Z výsledků vyplývá, že matky si rodičovství užívají, což může pramenit z jejich vysoké emocionality. Důležitou roli zde jistě sehrává vysoký věk dětských respondentů, kteří jsou již vyzrálí a dochází tak v rodině podstatně méně k bouřlivým interakcím a hádkám. U dětí nabývají pocity, které jim dává matka najevo také nadprůměrnou hodnotu. Je ovšem o něco menší, než u hodnocení matek.

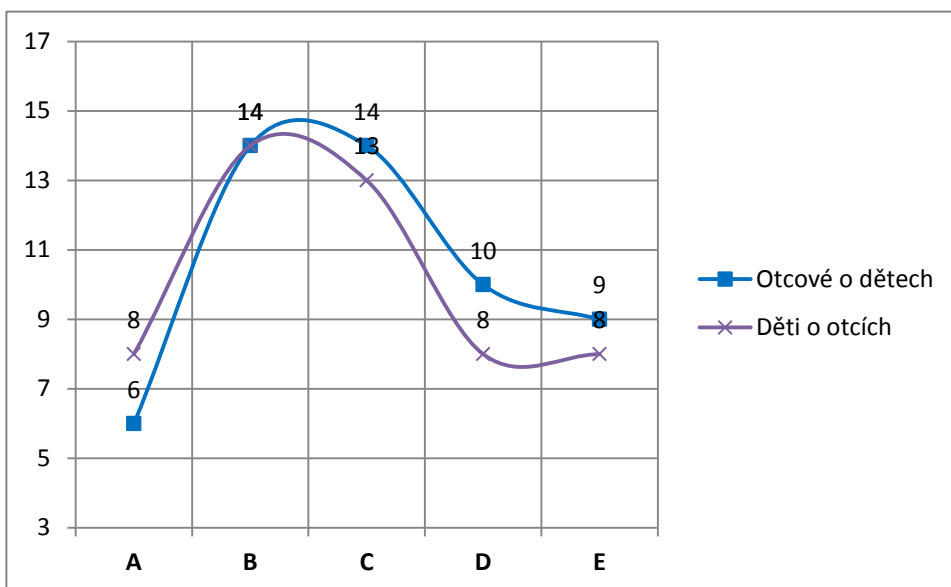
Škála D vyjadřuje hodnocení výchovných postupů rodiče. Čím je nabytá hodnota vyšší, tím striktněji respondent výchovu hodnotí. Čím je hodnota nižší, tím jí shledává uvolněnější. Hodnocení výchovy matek a dětí se shoduje, vnímají přiměřenost stejně.

Hodnocení náročnosti výchovy a toho, jak si matka výchovu náročnou dělá se rovněž u matek a dětí shoduje. Matky nepovažují výchovu za vysoce náročnou, ani za nenáročnou. Stejně jako hodnocení dětí se jejich výpovědi nacházejí v průměru. Můžeme tedy říci, že jelikož je výchova především o komunikaci a dětští respondenti jsou vysokého věku, s matkami si rozumí.

Celkově je tedy hodnocení matek i dětí ve značné shodě. Významnější rozdíl je pouze v oblasti důvěry.

9.4.2 Děti o otcích a otcové o dětech

Graf 7: Dosažené hodnoty ve výpovědích otců o dětech a dětí o otcích

Dosažené hodnoty ve škále A naznačují, že otcové dětem projevují o poznání více důvěry, než matky. Více důvěřují ve schopnosti dítěte a tím podporují jeho sebeprosazování a soběstačnost. Jelikož otcové dětem více důvěřují, děti si nemusely vytvořit komunikační rituály k potlačování úzkosti, jako tomu je u matek. Otcové proto tolik nevnímají, že jim děti dávají najevo, že o ně nemusí mít strach.

Míra interakcí mezi otci a dětmi, znázorněná na škále B ukazuje, že interakce vnímají obě skupiny stejně. Otcové jsou s interakcemi spokojeni a nevyžadují jejich navýšení nebo zkvalitnění, stejně tak jako jejich děti.

Škála C vyjadřuje, jaké vzájemné pocity si děti s otci vyměňují. Muži zpravidla nejsou natolik emocionálně expresivní jako ženy. Pocity, které jim děti dávají najevo vnímají jako

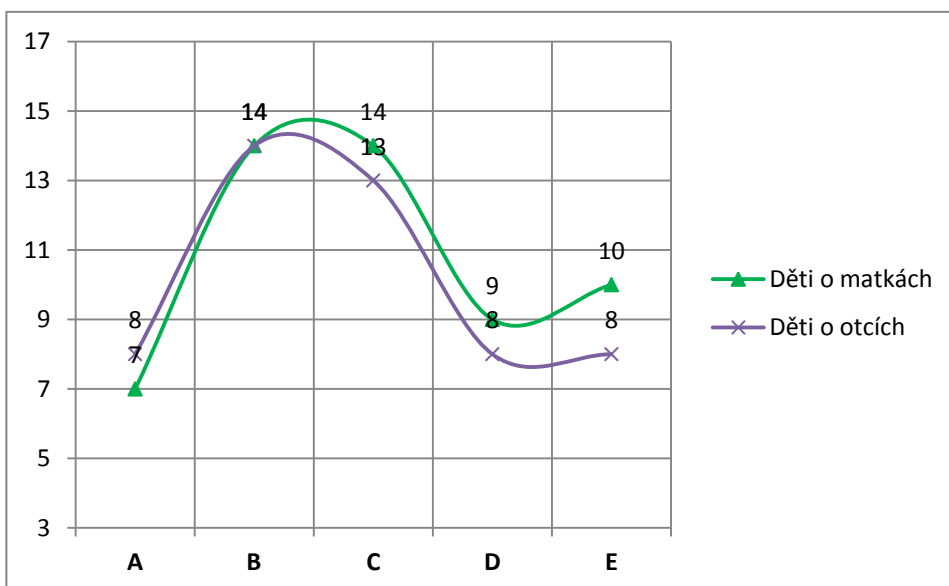
kladné, ale príliš se nevěnují tomu, aby dítě recipročně zahrnovali emocemi. Proto děti hodnotí přijaté pocity o něco nižšími hodnotami.

Své výchovné postupy, které popisuje škála D, hodnotí otcové jako přiměřené, tedy ani jako striktní, ani příliš uvolněné. Děti hodnotí výchovu otců spíše jako uvolněnou, což může opět ovlivňovat vysoký věk dětských respondentů.

Náročnost výchovy (škála E) hodnotí otcové jako mírně náročnou. Z hodnocení dětí pak vyplývá, že si otcové výchovu příliš náročnou nedělají. I zde může hrát roli vysoký věk dětských respondentů.

9.4.3 Děti o matkách a děti o otcích

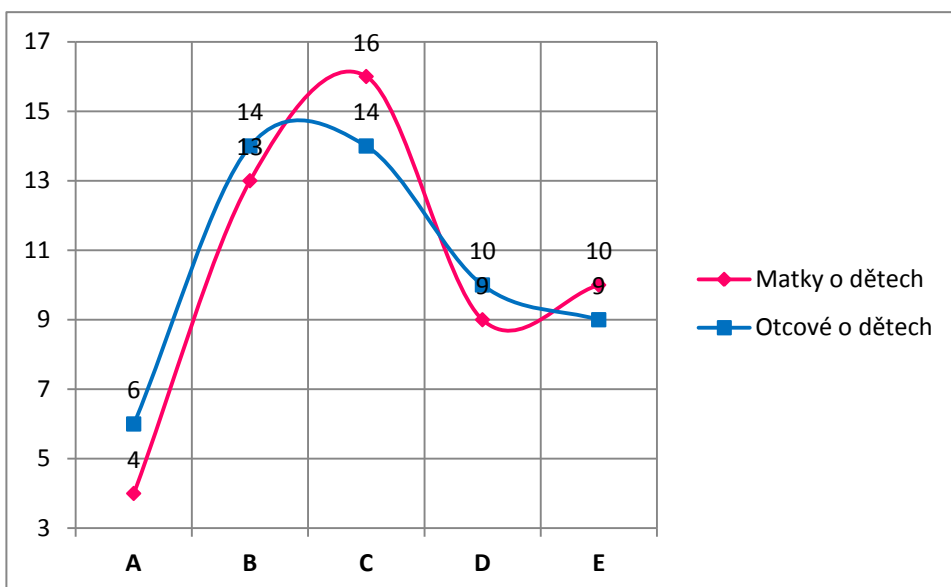
Graf 8: Dosažené hodnoty ve výpovědích dětí o matkách a dětí o otcích

V hodnocení dětí a matek se u dětí nevyskytují příliš velké rozdíly. Největší rozdíl vidíme v hodnocení toho, jak si podle dětí dělají rodiče výchovu náročnou. Zde hodnotí výchovu náročnější pro matky, což je pravděpodobně dáno tím, že matky mají o své děti starost a snaží se je vychovávat i v pokročilejším věku.

9.4.4 Matky o dětech a otcové o dětech

Graf 9: Dosažené hodnoty ve výpovědích matek o dětech a otců o dětech

Stejně jako v předchozím případě se hodnocení dětí očima matek a otců zásadně neliší. Největší rozdíly nalezneme ve škále A, která vyjadřuje chování dětí vedoucí k potlačení úzkosti a strachu. Otcové o své děti nemají takový strach jako matky. Může to být dáno přirozeným ochranným přístupem matky, který nemizí ani v pokročilém věku dětí.

9.4.5 Komparace výsledků testů v jednotlivých rodinách

V následující kapitole porovnááme výsledky modifikovaných testů ADOR u jednotlivých členů rodiny. U rodin, kde jsou značné rozdíly v hodnocení jednotlivých členů, porovnáme výsledky modifikovaného testu ADOR s testem rodinného systému FAST.

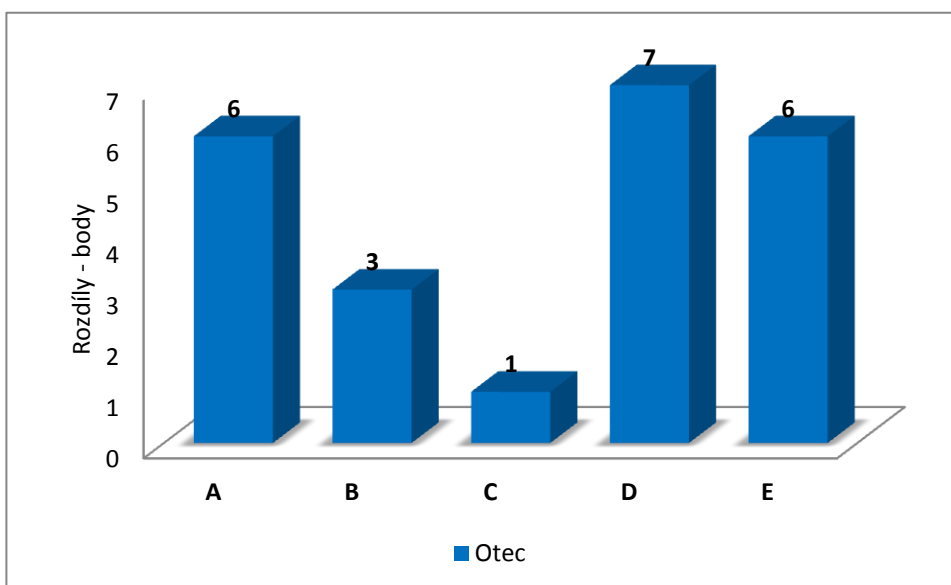
Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů

Pro přehlednost rozebereme rozdíly ve vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů individuálně pro každou rodinu. U následujících sloupcových grafů porovnáme bodové rozdíly v jednotlivých škálách. Rozdíly jsou vždy mezi adolescentním dítětem a jeho rodičem.

Rodina 1

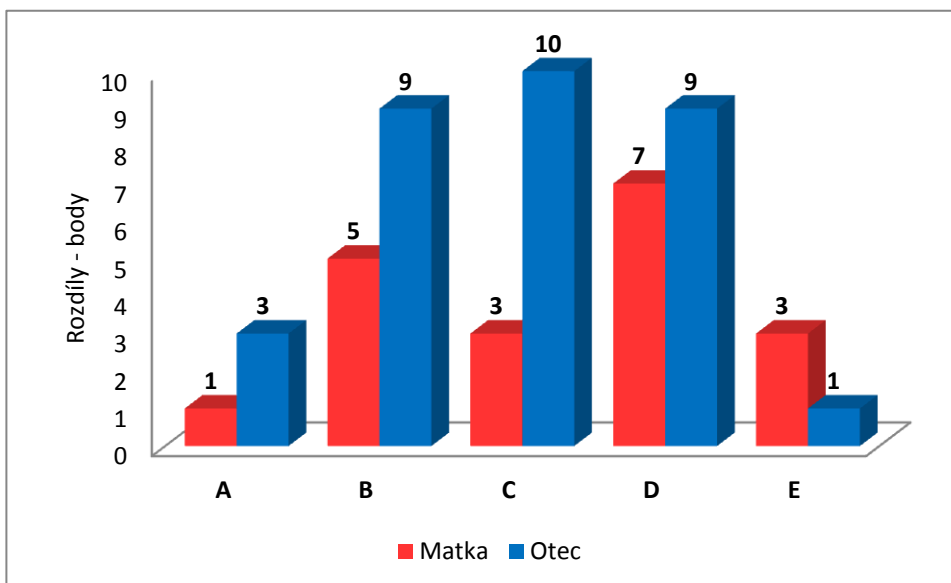
Graf 10: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 1

V rodině 1 jsou nejmarkantnější rozdíly ve vnímání emocionálních interakcí a výchovných procesů mezi otcem a dcerou ve škálách D, E a A. Škála D vyjadřuje hodnocení striktnosti, respektive volnosti výchovy, škála A projevenou důvěru ze strany otce a chování dcery, které vede u otce k pocitu jistoty. Škála E značí vnímanou náročnost výchovy otce a to, jak si ji podle dcery dělá náročnou. Jelikož se jedná o poměrně velké rozdíly, budeme se situací rodiny dále zabývat v kapitole 9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny.

Rodina 2

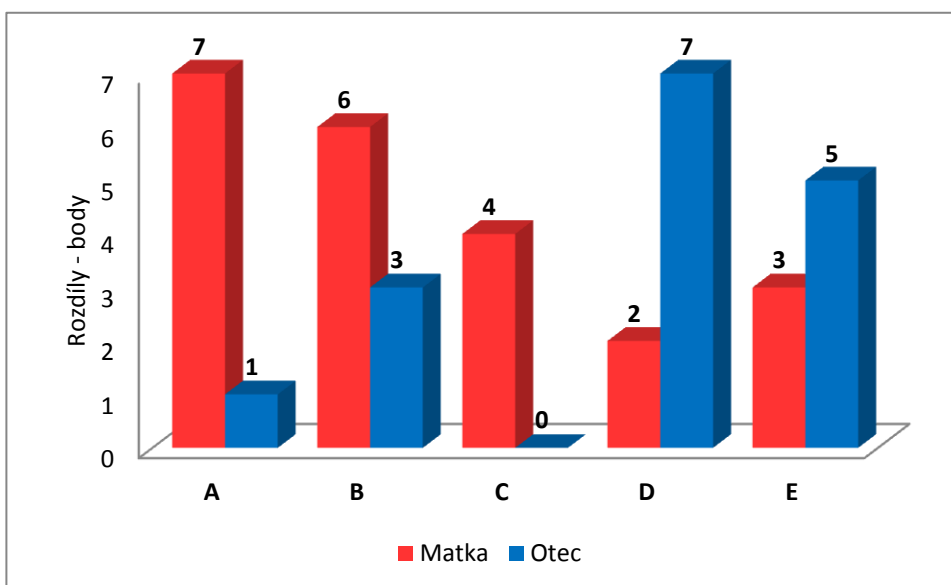
Graf 11: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 2

V rodině 2 vidíme velmi velké rozdíly ve vnímání interakcí a výchovy dítěte a rodičů. Syn se v jejich vnímání příliš nerozchází s vnímáním matky, ovšem zásadně se rozchází s vnímáním otce. S hodnocením matky se zásadněji rozchází pouze v oblasti striktnosti rodičovské výchovy. S otcem se zásadně rozchází ve škálách C, B a D. Tyto rozdíly budeme detailněji interpretovat v kapitole 9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny.

Rodina 3

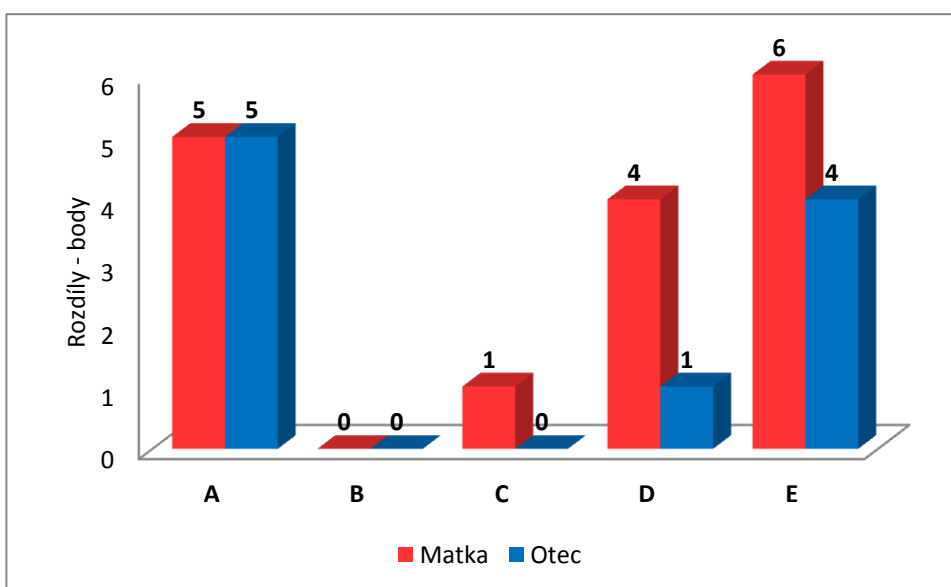
Graf 12: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 3

V rodině 3 vidíme poměrně nerovnoměrné rozdíly v hodnocení v jednotlivých škálách. Byť se dcera naprosto shoduje ve vnímání se svým otcem v hodnocení reciprocity obdržovaných a poskytovaných pocitů, ve vnímání striktnosti výchovy se značně rozchází. S matkou se dcera ve vnímání striktnosti výchovy naopak téměř shoduje, ale zásadně se rozchází ve vnímání projevování důvěry, kde se na druhé straně téměř shoduje s otcem. Vzhledem k velkým rozdílům ve vnímání v jednotlivých škálách, rozebereme interakce v rodině blížeji v kapitole 9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny.

Rodina 4

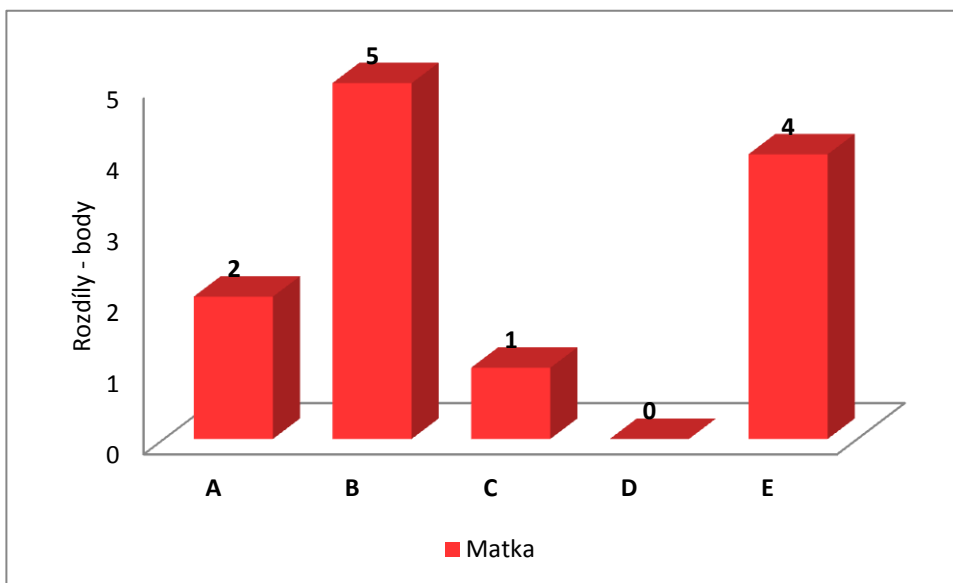
Graf 13: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 4

V rodině 4 vidíme poměrně shodné vnímání jak mezi dítětem a matkou, tak mezi dítětem a otcem. Ve škálách B a C se neliší vůbec nebo jen o jeden bod. Jedná se o škály vyjadřující interakce a projevované pocity. Největší nesoulad mezi vnímáním rozdílů mezi matkou a otcem je ve škále D, která popisuje striktnost výchovy. Dcera se zde v hodnocení rozchází s otcem pouze o jeden bod, kdežto s matkou o 4 body. Největší rozdíl vidíme ve škále E, která hodnotí náročnost výchovy dítěte a dcera se zde s matkou rozchází o 6 bodů.

Rodina 5

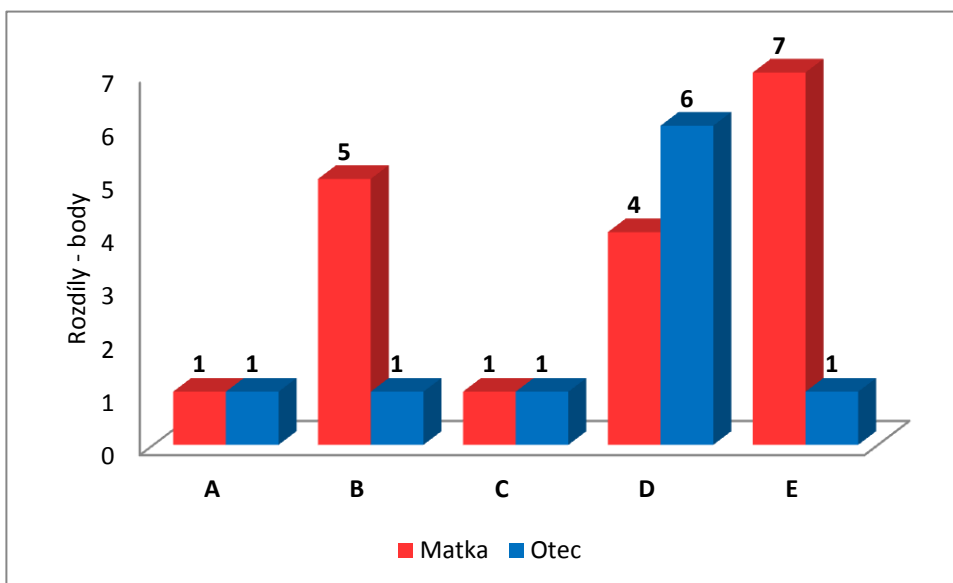
Graf 14: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 5

V rodině 5 vidíme velmi podobné hodnocení ve škálách A, C a D. Největší rozdíl v hodnocení je ve škále B, která znázorňuje interakce mezi matkou a synem. Druhý největší rozdíl vidíme na škále E, která hodnotí náročnost výchovy. Přesto nejsou rozdíly v hodnocení nikterak velké a můžeme říci, že se syn s matkou téměř shodují.

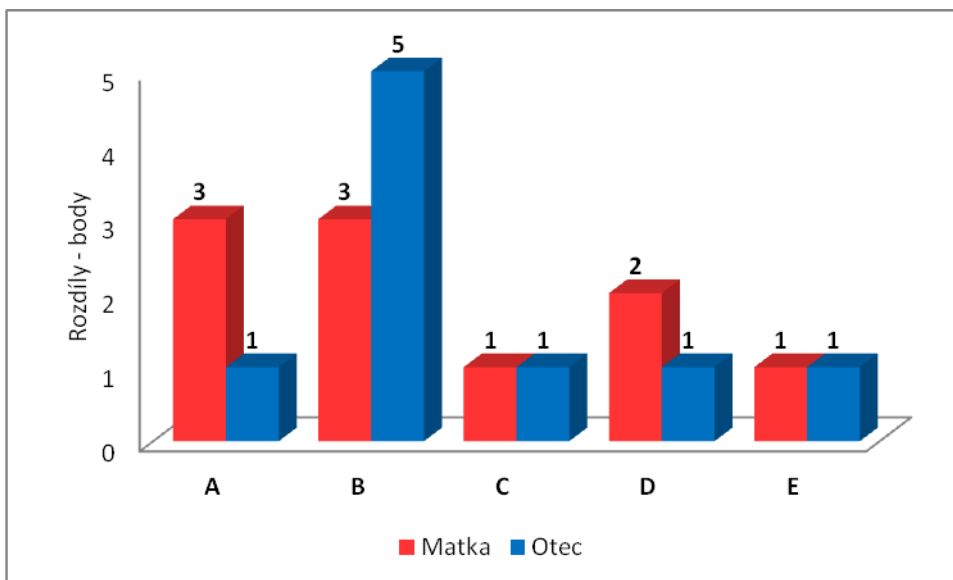
Rodina 7

Graf 15: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 7 – D1

V rodině 7 vidíme téměř úplnou shodu v hodnocení dcery a otce, kteří se shodují ve všech škálách, kromě škály D, která znázorňuje striktnost výchovy. Naproti tomu dcera s matkou se shodují ve škálách A a C a v ostatních se rozcházejí. Největší rozdíl vidíme na škále E, která hodnotí náročnost výchovy. Jelikož se zde jedná o rozdíl 7 bodů, budeme se situací rodiny blíže zabývat v kapitole 9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny.

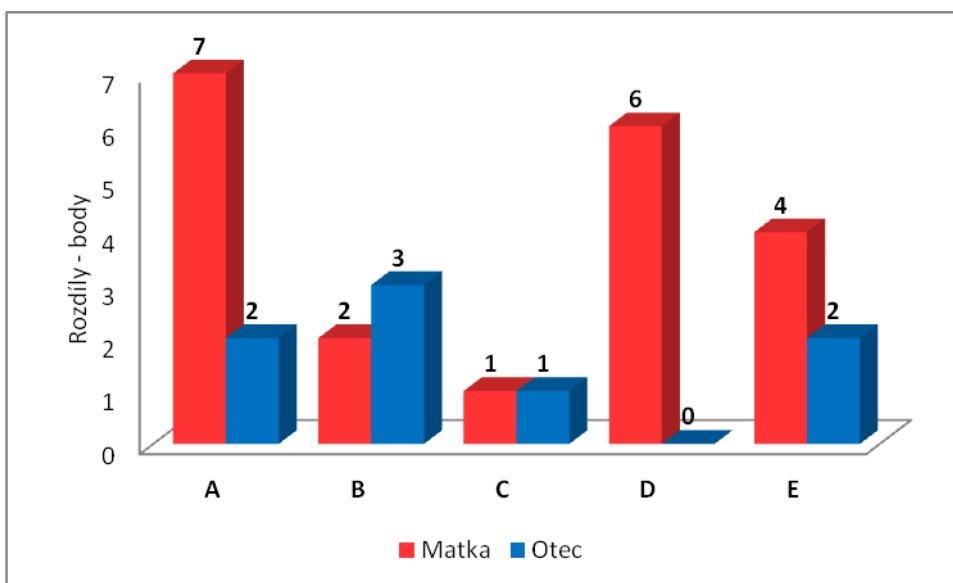
Graf 16: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 7 – D2

V rodině 7 v hodnocení syna a otce vidíme téměř úplnou shodu. Rozcházejí se pouze o jeden bod ve všech škálách, kromě škály B. Škála B znázorňuje interakce mezi synem a otcem. S matkou se syn v hodnocení téměř shoduje. O více než dva body se rozcházejí pouze ve škálách A a B a to o body 3.

Rodina 8

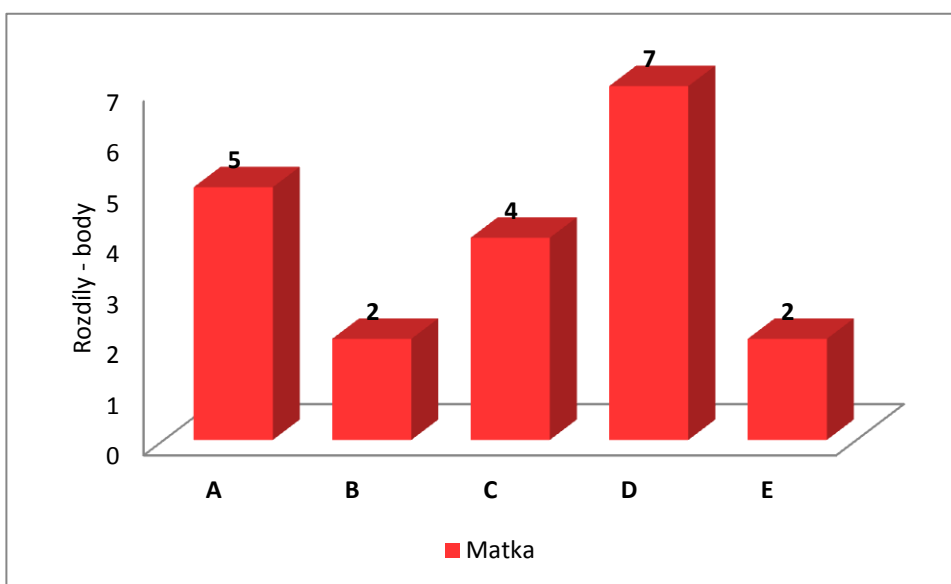
Graf 17: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 8

V rodině 8 vidíme téměř shodné hodnocení mezi otcem a dcerou ve všech škálách. Větší rozdíly vidíme v hodnocení mezi dcerou a matkou. Ty se téměř shodují ve škálách B a C, ale zásadně se rozcházejí v hodnocení důvěry (škála A) a striktnosti výchovy (škála D). Jelikož se na škále D jedná o markantní rozdíl, budeme se situací rodiny zabývat blíže v kapitole 9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny.

Rodina 11

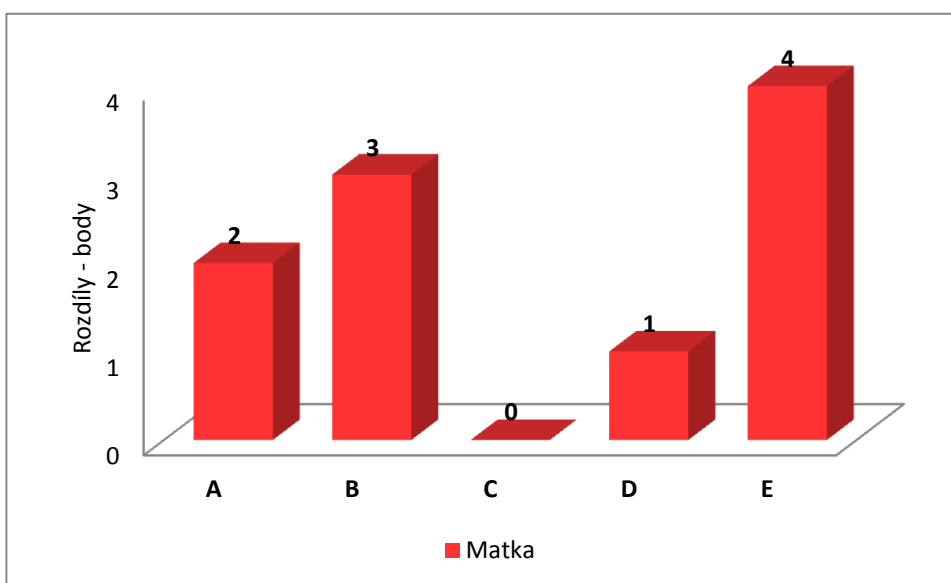
Graf 18: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 11

V rodině 11 vidíme téměř shodné hodnocení mezi synem a matkou ve škálách B a E. Na druhé straně vidíme markantní rozdíl v hodnocení ve škále D, která vyjadřuje striktnost výchovy. Značně se rovněž syn s matkou rozchází v hodnocení důvěry (škála A). Nýbrž se jedná o větší rozdíly v hodnocení, budeme se rodinou blíže zabývat v kapitole 9.4.6 Systémová interpretace v kontextu rodiny.

Rodina 12

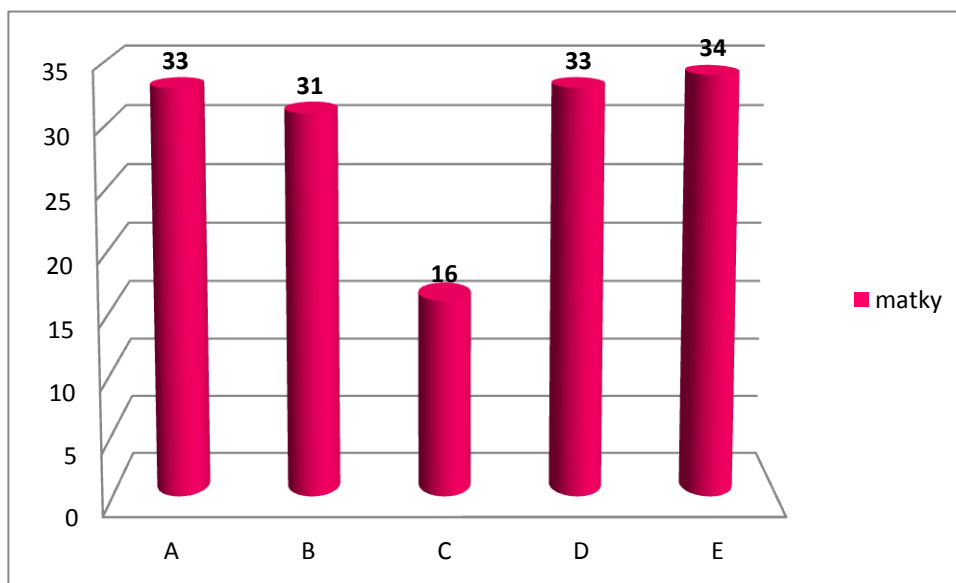
Graf 19: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 12

V rodině 12 vidíme shodu v hodnocení mezi matkou a dcerou ve škále C, ve škále D se rozchází pouze o 1 bod. Stejně tak hodnocení škál A a B je velmi shodné. O něco větší rozdíl vidíme pouze u škály E, která hodnotí náročnost výchovy. Zde se matka s dcerou rozchází o 4 body. Celkově však můžeme říci, že je jejich hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů téměř shodné.

Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dítětem a matkou

Graf 20: Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dítětem a matkou

Z porovnání grafů rozdílného vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dětmi a jejich rodiči by se mohlo zdát, že větší rozdíly ve vnímání jsou mezi matkami a dětmi, kdežto vnímání otců a dětí je o poznání shodnější. Musíme ovšem zdůraznit fakt, že v našem vzorku bylo několik rodin, kde děti vychovávala pouze matka, tudíž bodové rozdíly zde musí být vyšší.

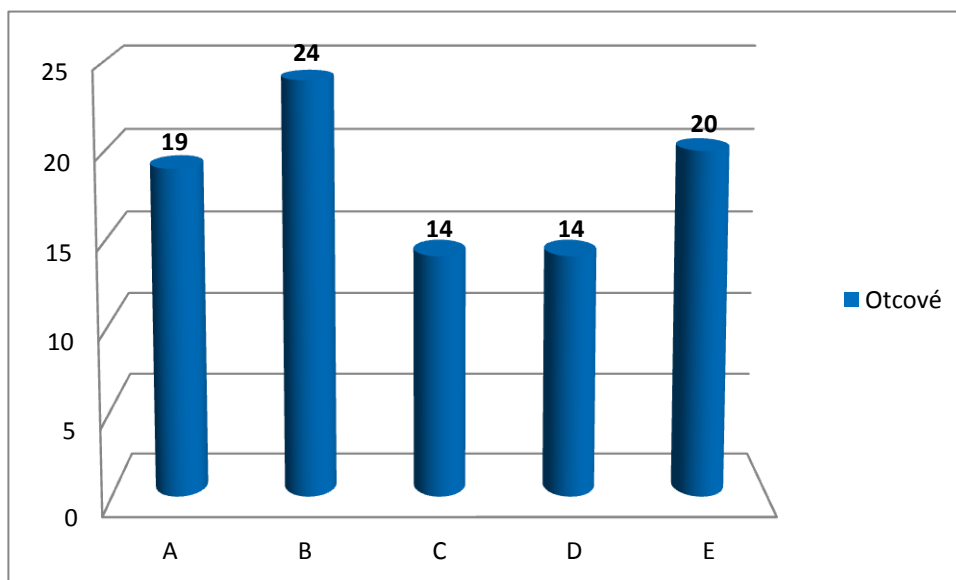
Fakticky tedy můžeme tvrdit, že rozdíly ve vnímání mezi matkami, otci a dětmi jsou velmi podobné a liší se pouze v jednotlivých škálách.

V případě srovnání výpovědí matek a dětí jsou rozdíly ve všech škálách velmi podobné. Děti a matky vnímají rozdíly v interakcích a výchovných principech podobně odlišně ve všech škálách, pouze ve škále C se více shodují. Škála C vyjadřuje pocity, které si matky a děti vzájemně dávají najevo. Matky si tedy uvědomují a všimají pocitů ze strany dětí a děti zároveň dokáží přijímat kladné emoce ze strany matek a náležitě je zhodnotit. Tato reciprocita obdržených a projevených kladných emocí může být opět dána vysokým věkem dětských respondentů, kteří jsou již ve věku, kdy přecházejí z adolescence do dospělosti a s matkami i otci tedy lépe a otevřeněji komunikují, méně jim vzdorují, ubývá vzájemných konfliktů a jejich vztah začíná být více „dospělý“, založený na kladných emocích.

Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dítětem a otcem

Graf 21: Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dítětem a otcem

Z grafu, který vyobrazuje rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dětmi a jejich otci, můžeme vyčíst, že děti a otcové nejshodněji vnímají vzájemné vyjadřování pocitů, které si dávají najevo a striktnost, respektive volnost otcovské výchovy.

Nejrozdílněji naopak vnímají děti a otcové vzájemné interakce. To může být dáno menší potřebou komunikovat, která je pro muže typická. Otcové pak mohou dětské interakce hodnotit kladně, neboť si všímají, jak se k nim dítě chová. Otázkou ovšem je, nakolik tyto interakce dětem oplácí, jak často začínají s adolescentem komunikovat oni a podobně.

Zároveň však musíme brát v potaz individuální výsledky a rozdíly ve vnímání v jednotlivých rodinách, kdy např. v rodině 2 je velmi velký rozdíl ve vnímání interakcí právě mezi otcem a jeho synem. Tento výsledek pak může zkreslovat celkový pohled na rozdílnost ve vnímání interakcí.

9.4.6 Systemová interpretace v kontextu rodiny

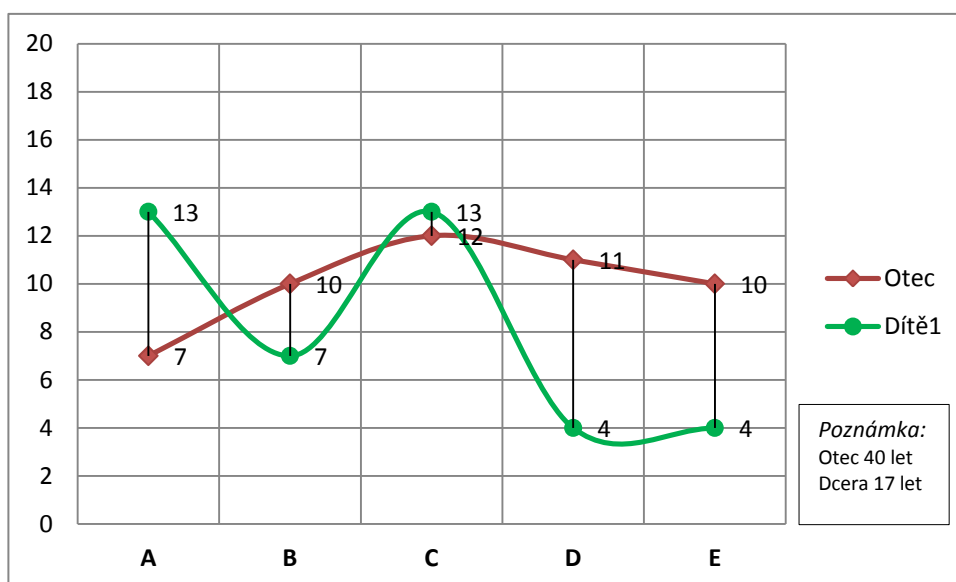
V následující kapitole porovnáme výsledky modifikovaných testů ADOR s výsledky testů rodinné struktury FAST. Rodiny jsme vybrali podle nejmarkantnějších rozdílů v některých ze škál. Konkrétně se jedná o velikost rozdílů větší než 6 bodů.

Nejprve je vždy uveden spojnicový graf, srovnávající výpovědi dítěte a jednoho, respektive obou z rodičů. Následují obrázky se znázorněním rodinného systému z testu FAST, přičemž levá část vyobrazuje rozmístění figurek na šachovnici a směr jejich pohledu. V pravé části je uvedena tabulkami s použitými reprezentacemi osob, jejich věk a pohlaví. Výška označuje dominanci, jinými slovy naznačuje hierarchii v rodině. Stabilita vyjadřuje, zda je typická reprezentace rodiny neměnná nebo zdali v systému rodiny dochází k častým změnám. Případné rozdíly ukazují proměnlivost rodinného systému za posledních několik měsíců či let.

Jako první je vždy vyobrazena typická situace v rodině, tak jak ji vidí respondent, jako druhá je znázorněna situace konfliktní.

Rodina 1

Graf 22: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 1, otec

Na grafu 22 vidíme rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dcerou a otcem v rodině 1. Na škále A, která znázorňuje projevenou důvěru ze strany otce a chování, kterým dcera v otci potlačuje pocity strachu a úzkosti, vidíme rozdíl 6 bodů. Otci se od dcery podle něj dostává lehce podprůměrně signálů, které u něj vedou ke

klidu a důvěře. Dcera naopak hodnotí projevovanou důvěru ze strany otce jako nadprůměrnou. Otcovy pocity nedůvěry mohou plynout ze skutečnosti, že spolu s dcerou nebydlí, neboť je přes týden na internátu a domů jezdí pouze na víkendy. Klasické komunikační rituály, které vedou k pocitu jistoty a potlačení strachu jsou proto omezeny pouze na komunikaci po telefonu.

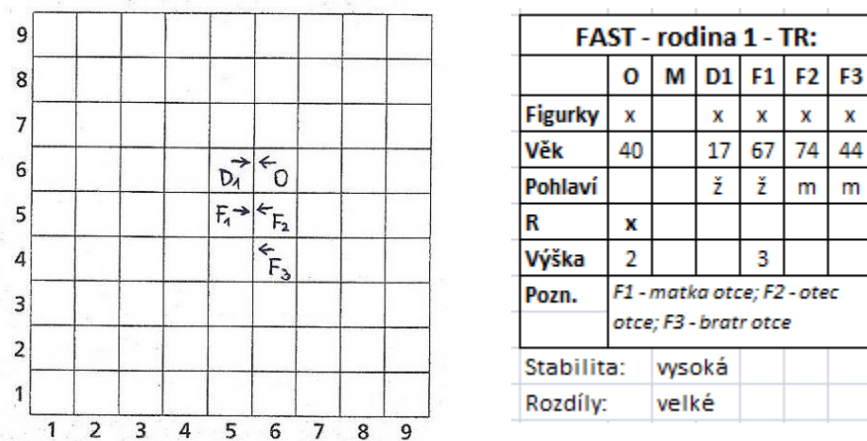
Na škále B vidíme hodnocení interakcí mezi otcem a dcerou. Otec hodnotí vzájemné interakce jako průměrné, dcera jako lehce podprůměrné. Rozdíl v hodnocení zde ale není nikterak veliký a může být způsoben nižší emocionální expresivitou mužů a jejich menší potřebou komunikovat.

Vzájemné pocity, které si dávají dcera s otcem najevo (škála C), hodnotí oba takřka stejně, jako lehce nadprůměrné.

Největší rozdíl v hodnocení mezi dcerou a otcem vidíme na škále D, která znázorňuje striktnost, respektive uvolněnost výchovy. Dcera zde výchovu hodnotí jako velmi uvolněnou, otec naproti tomu jako lehce nadprůměrně striktní. Tento rozdíl může být dán rovněž faktem, že je dcera přes týden na internátu. Otec může mít pocit, že jeho výchova je průměrně striktní, ale pokud na dceru výchovně působí pouze nebo z největší části o víkendu a během týdne vůbec nebo jen lehce, může dcera výchovu celkově vnímat jako velmi uvolněnou, neboť během týdne na ni není, co se výchovy ze strany otce týče, vyvíjen žádný nátlak.

Ve vnímání náročnosti výchovy (škála E) vidíme rovněž poměrně velký rozdíl 6 bodů. Otec vnímá svou výchovu jako průměrně náročnou, dcera hodnotí to, jak si otec výchovu náročnou dělá podprůměrně, tj. že si ji zbytečně náročnou nedělá. I tento rozdíl bychom mohli přisoudit faktu, že je dcera během týdne mimo domov.

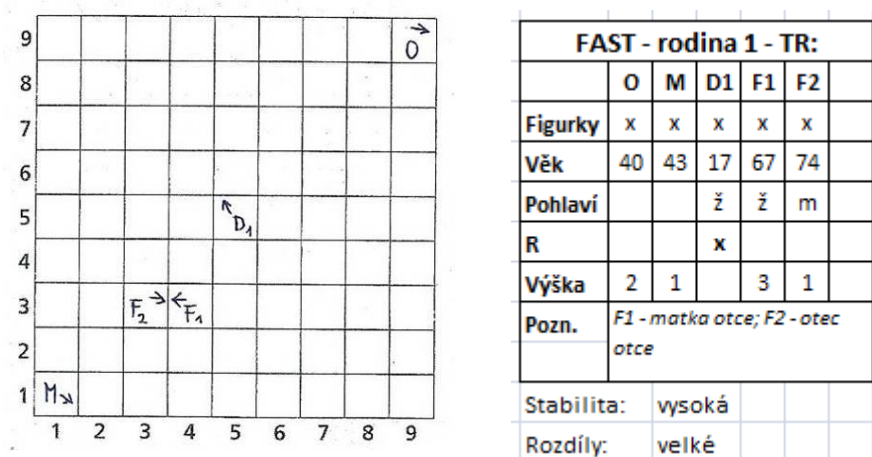
Obr. 1: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, otec TR

Na typické reprezentaci v testu FAST vidíme, že ze strany otce je koheze rodiny vysoká. Nejblíže má otec se svou dcerou a rodiči.

Hierarchie v rodině je střední, největší vliv má podle otce jeho matka, čili dcery babička.

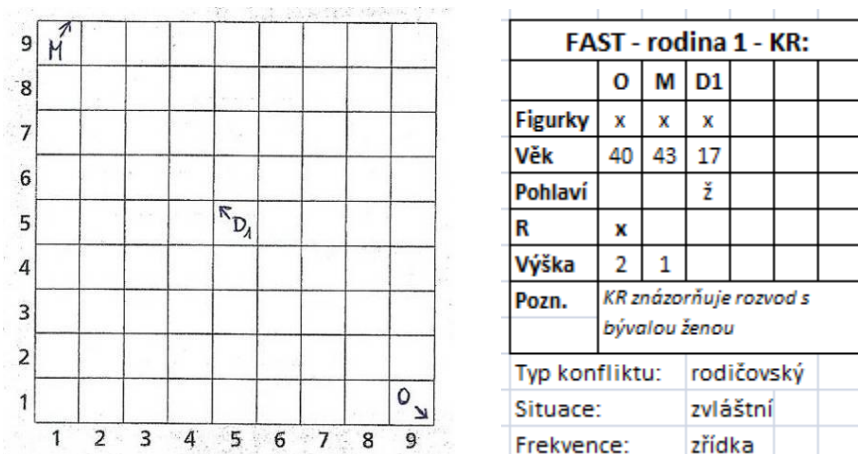
Obr. 2: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, dcera TR

Dcera znázornila v typické reprezentaci svou rodinu s velmi nízkou kohezí. Její figurka stojí mezi otcem a matkou, kteří se každý koukají na jinou stranu a nejbliže stojí ke svým prarodičům.

Hierarchii znázornila rovněž jako střední, přičemž jako nejvlivnější osobu označila, stejně jako její otec, svou babičku.

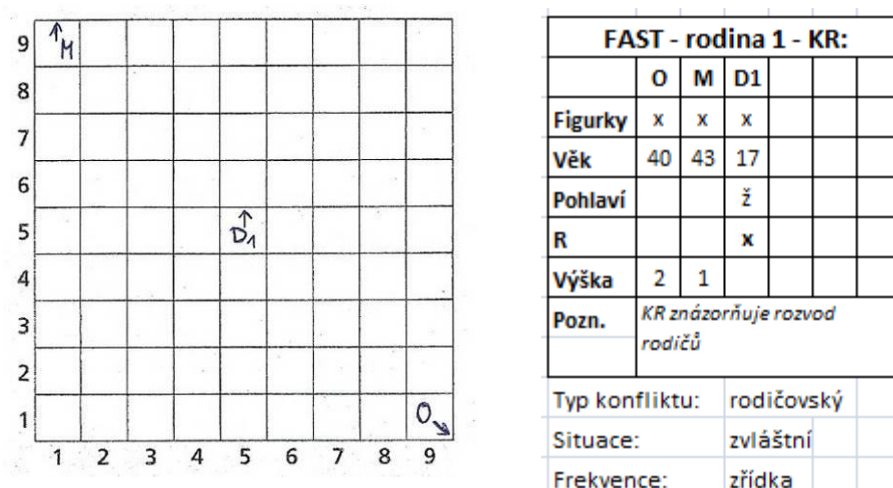
Obr. 3: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, otec KR

Jakožto konfliktní situaci si otec i dcera vybrali situaci rozvodovou. Jedná se přirozeně o situaci s velmi nízkou kohezí. Matka i otec jsou od sebe maximálně vzdáleni, dcera stojí mezi nimi a dívá se směrem k matce, zřejmě proto, že po rozvodu zůstala bydlet u ní.

Hierarchie je zde střední, jako nejvlivnější osobu otec označil sám sebe.

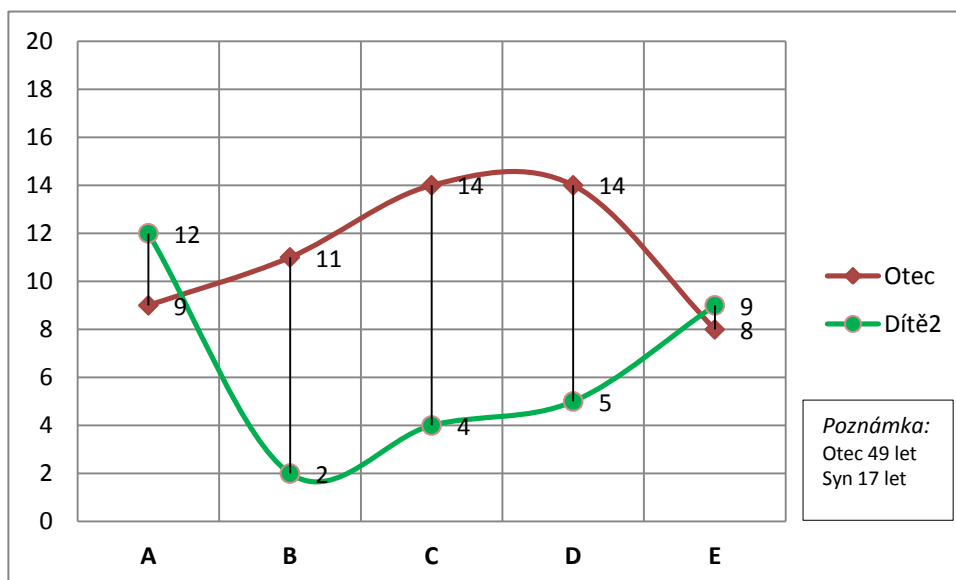
Obr. 4: Znárodnění rodiny v testu FAST – rodina 1, dcera KR

Dcera v konfliktní reprezentaci zobrazila totožnou situaci jako její otec. Dochází zde i ke stejnému rozmístění figurek a podstavců. Koheze je stejně jako v předchozím případě velmi nízká a hierarchie střední. Jediný rozdíl je v pohledu dcery, který nesměřuje k matce, ale spíše do neutrálního prostoru. Můžeme se tedy domnívat, že dcera se v rozvodové situaci nepřiklání na stranu ani jednoho z rodičů.

Rodina 2

Graf 23: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina2, otec

Na grafu 23 vidíme rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi synem a otcem v rodině 2. Na první škále, která hodnotí důvěru (A) je malý rozdíl 3 bodů. Otec hodnotí chování syna, které vede k důvěře jako lehce nadprůměrné, syn hodnotí projevovanou důvěru jako lehce podprůměrnou.

Zásadní rozdíl v hodnocení však vidíme na škále B, která znázorňuje vzájemné interakce. Zde má rozdíl hodnotu 9 bodů. Otec interakce hodnotí jako lehce nadprůměrné, syn jako velmi podprůměrné. To může být dáno jak nízkou emocionální a komunikační expresí otce, tak neochotou přiznat si skutečnou míru interakcí.

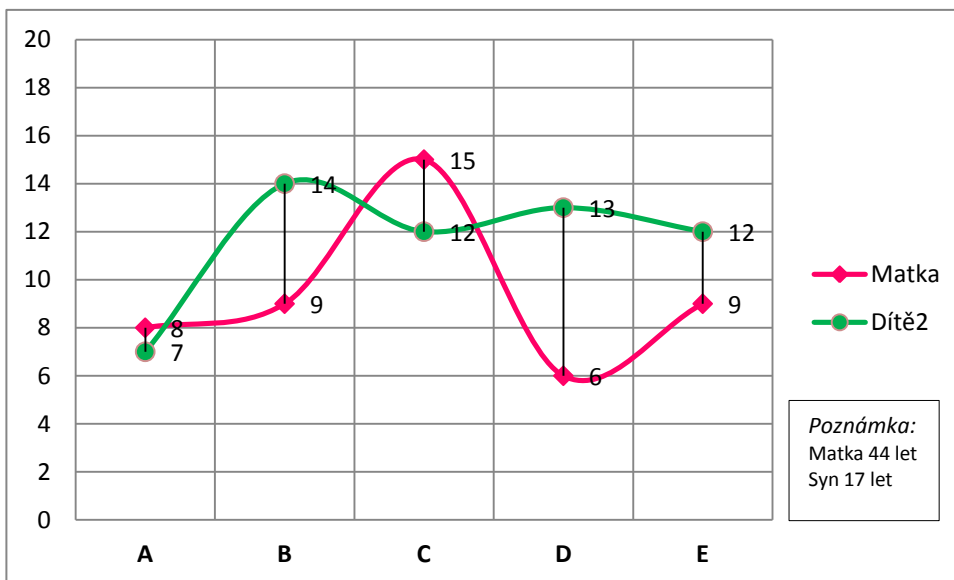
Stejně tak tomu je u škály D, kde projevované pocity hodnotí otec nadprůměrně a syn velmi podprůměrně. Rozdíl hodnot je zde 10 bodů a jedná se o nejvyšší rozdíl v celém testování.

Na škále D, znázorňující hodnocení striktnosti výchovy, vidíme rovněž nadprůměrné hodnocení otce a podprůměrné hodnocení syna, které nabývá rozdílu 9 bodů.

Až na škále E (hodnocení náročnosti výchovy) vidíme shodu s rozdílem 1 bodu, kdy syn i otec hodnotí náročnost výchovy jako lehce podprůměrnou.

Uvedené rozdíly přisuzujeme záměrnému zkreslení hodnocení otcem, neboť ostatní členové rodiny, včetně otce, v následném rozhovoru uváděli, že otec se synem nemůže najít společnou řeč a chová se k němu výrazně jinak, než k ostatním členům rodiny. Stejně tak při projektivním testu FAST bylo zřejmé, že otec se snaží postavit spíše než situaci typickou, situací ideální.

Graf 24: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 2, matka

Graf 24 vyobrazuje rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi synem a matkou v rodině 2. Na první škále, která hodnotí projevovanou důvěru (A) vidíme rozdíl v hodnocení pouze 1 bod. Matka i syn hodnotí důvěru jako lehce podprůměrnou. Matka se zde téměř shoduje s hodnocením otce, syn však shledává

projevovanou důvěru ze strany otce jako vyšší, než důvěru projevovanou ze strany matky. Zde se může opět jednat o větší starostlivost matek, které obecně projevují méně důvěry, než otcové.

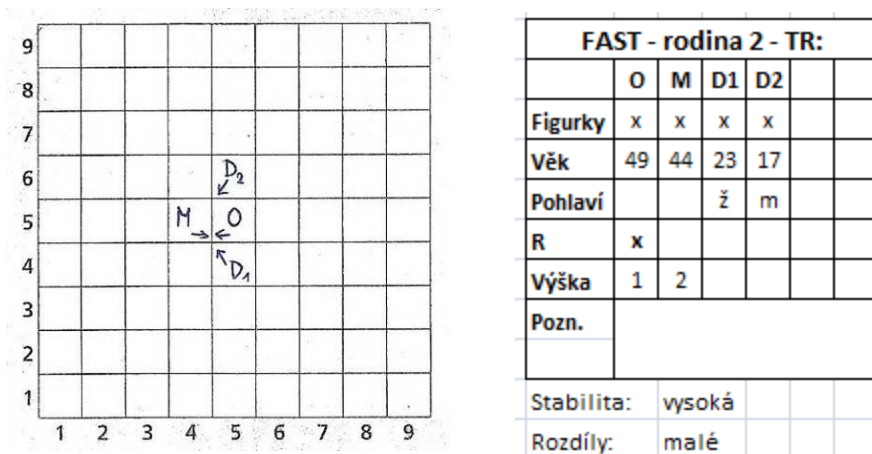
Na škále B, znázorňující vzájemné interakce vidíme rozdíl 5 bodů. Syn hodnotí interakce nadprůměrně, matka lehce podprůměrně. Tento rozdíl přisuzujeme věku syna, kterému je 17 let. V tomto věku adolescent nemá velkou potřebu komunikovat s rodiči. Je pravděpodobné, že interakci začíná zpravidla matka, čímž ji pro syna dělá dostatečnou, de facto nadprůměrnou. Naopak matce pak může interakce připadat jako podprůměrná.

Škála C znázorňuje projevované pocity a mezi hodnocením matky a syna je zde rozdíl 3 bodů. Matka i syn pocity hodnotí jako nadprůměrné. Hodnocení matky může být vyšší díky častým výchovným sankcím a připomínkám k chování adolescenta. Syn pak může selektovat pouze kladné projevy pocitů, které tím mohou být o něco méně časté. Naproti tomu syn k matce zřejmě tolik výhrad nemá a proto matka vnímá jeho pocity kladněji.

Škála D znázorňuje hodnocení striktnosti výchovy. Zde se syn s matkou rozchází o 7 bodů a syn hodnotí výchovu jako naprůměrně striktní, matka jako volnou. Zde se jedná o klasický rozdíl ve vnímání mezi rodičem a adolescentním dítětem. Adolescent má pocit, že by měl mít mnohem více volnosti a možností, neboť se již považuje za téměř dospělého. Rodič jej často vidí stále jako dítě a tolik volnosti a možností mu nedopřává, zpravidla ne tolik, kolik by si adolescent představoval.

Náročnost výchovy, kterou zobrazuje škála E, hodnotí syn nadprůměrně, tzn. že dle něj si matka výchovu příliš náročnou nedělá. Matka náročnost výchovy hodnotí jako průměrně náročnou. Rozdíl v hodnocení zde není nikterak veliký, nabývá hodnotu 3 bodů.

Obr. 5: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, otec TR

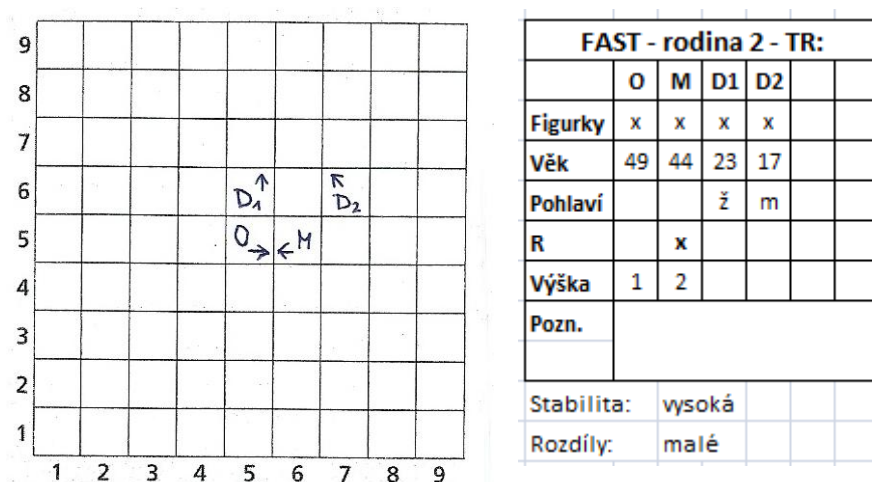

V typické situaci znázornil otec sebe a obě děti stojící přímo proti matce. Po svém boku má z jedné strany dceru a z druhé syna. Všechny figurky se dívají směrem k sobě. Využil tak znázornění maximální citové blízkosti ke všem členům své rodiny, přičemž nejvyšší váhu podle něj má vztah s jeho manželkou. Koheze rodiny je zde tedy vysoká.

V hierarchii znázornil otec na nejvyšším stupni svou ženu (výška dvou podstavců), sebe znázornil s jedním podstavcem. Vidíme tedy, že podle otce má v rodině nejvyšší vliv právě jeho žena a hierarchie v rodině je tedy střední.

Jak už jsme se zmínili v předchozím textu, máme dojem, že otec se snažil místo typické situace v rodině znázornit situaci ideální tak, jak si myslí, že by to mělo být.

Obr. 6: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, matka TR

Matka znázornila v typické situaci jako nejbližší osoby sebe a svého muže. Ti stojí čelem k sobě a dívají se jeden na druhého. Starší dceru postavila přímo vedle otce, neboť k sobě mají blízko. Syna naopak postavila blíže k sobě a o poznání dál k otci, neboť k sobě mají daleko. Starší dcera se dívá směrem do neutrálního prostoru, jelikož již přes týden doma

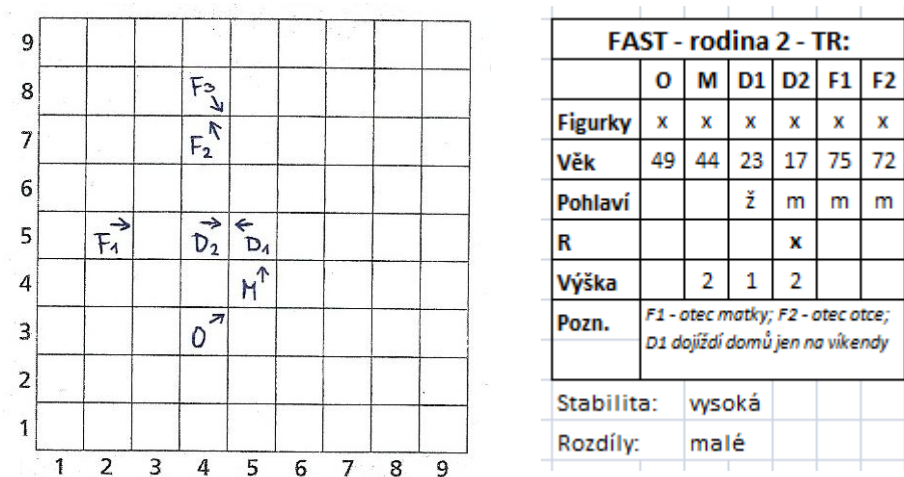

nebydlí a žije v jiném městě. Syn se dívá směrem od rodičů a zároveň směrem ke starší sestře. Všechny figurky v této reprezentaci tak k sobě mají nejbližší možný nebo jeden z nejbližších možných vztahů, pouze otec se synem od sebe stojí poměrně daleko. To naznačuje jejich citovou oddálenost. Směr pohledu syna může naznačovat i určité neporozumění nebo uzavřenost. Koheze rodiny je v tomto znázornění střední.

Hierarchii v rodině matka znázornila stejně jako otec, tedy jako střední. Nejvyšší vliv v rodině má matka, následuje otec.

Můžeme vidět, že znázornění matky a otce se shodují v hierarchii, v kohezi se ovšem rozcházejí a matky znázornění podstatně více koreluje s výsledky testů ADOR.

Obr. 7: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, syn TR

Syn ve svém znázornění typické situace v rodině vyobrazil kromě své nukleární rodiny i své prarodiče. Svě prarodiče od sebe postavil do stejné vzdálenosti. Otec matky se dívá pohledem přímo k němu, otec a matka otce stojí vedle sebe a dívají se jeden na druhého.

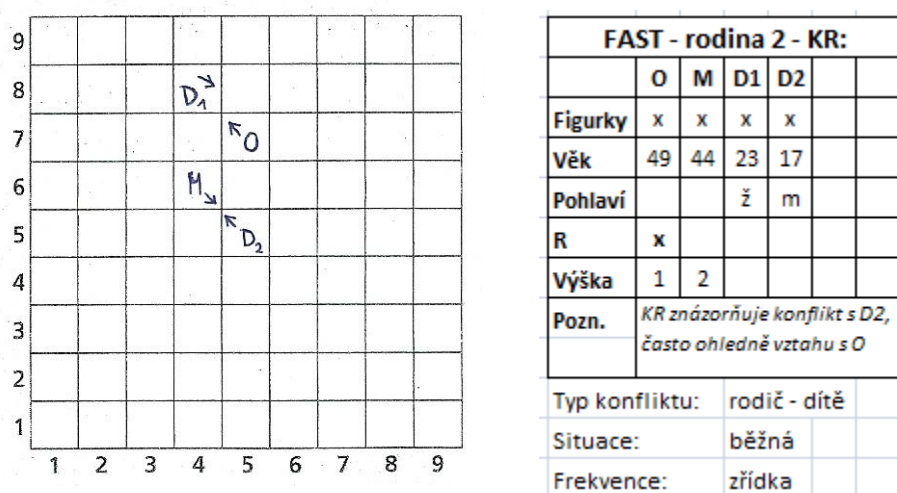
Soustředme se pouze na rodinu nukleární. Syn se zde znázornil v nejbližším možném vztahu se svou sestrou, se kterou se na sebe dívají. Matku znázornil v nejbližší možné vzdálenosti ke své sestře a k druhé nejbližší možné vzdálenosti k sobě. Otec opět stojí o něco dále, dívá se směrem k matce a jeho vzdálenost k ní je druhá nejbližší.

Syn tedy znázornil kohezi rodiny jako střední. Sourozenecký subsystém má ovšem kohezi vysokou, kdežto rodičovský subsystém má kohezi střední. Pokud se podíváme na předchozí znázornění rodičů, vidíme, že rodiče vnímají situaci zcela opačně a jejich rodičovský subsystém má kohezi vysokou, kdežto sourozenecký dokonce nízkou. Tento fakt nám napovídá, že sourozenci opravdu drží při sobě, stejně tak jako drží při sobě jejich rodiče. Zřejmě i proto se nedaří rodičům ani dětem dobře odhadnout citovou blízkost jednotlivých

subsystémů, neboť je pro ně těžké vidět za hranice vlastního subsystému. Zdá se tedy, jakoby rodina byla rozdělena na dva tábory – rodičovský a sourozenecký.

Hierarchii v rodině znázornil syn jako převrácenou. Zajímavé je rozmístění jednotlivých postavců. Matce dal syn podstavec velikosti 2. Své sestře velikosti 1, neboť je přes týden pryč a v rodině již nemá takový vliv. Sobě dal syn stejně vysoký podstavec jako matce – velikosti 2 a otcovi nedal podstavec žádný. Z tohoto rozestavení je zřejmý minimální vliv otce v očích dospívajícího syna a opětovný rozdíl v projekci mezi rodiči a jejich synem.

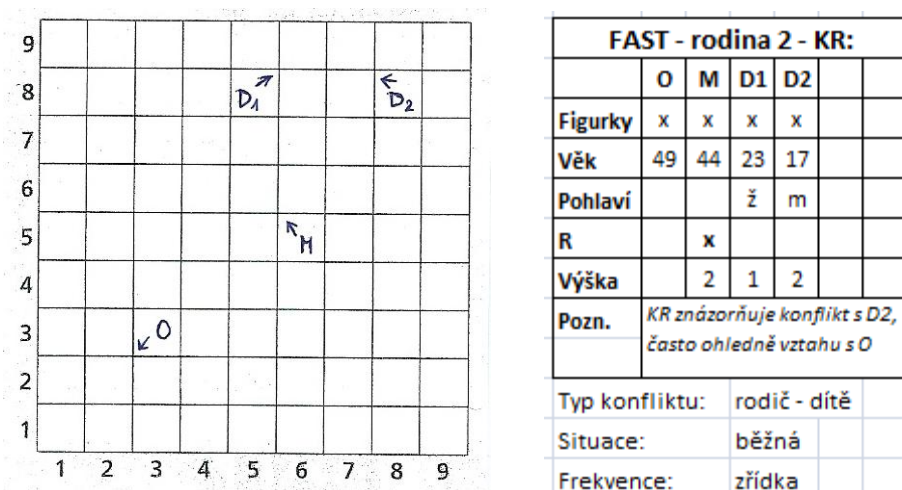
Obr. 8: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, otec KR

V konfliktní situaci znázorňuje otec situaci, kdy dochází ke střetu se synem kvůli jejich vzájemnému vztahu. Tato situace nenastává příliš často, přesto je to situace běžná a mívá podobný průběh. Na znázornění vidíme, že v této konfliktní situaci se v rodině vytvoří dyády mezi otcem a dcerou a mezi matkou a synem. To odpovídá interpretacím jak typické reprezentace matky, tak typické reprezentace syna. Koheze rodiny je v konfliktní situaci nízká.

Hierarchie v konfliktní situaci je střední, stejně jako v situaci typické. Vyšší vliv má matka s výškou dvou postavců, druhý nejvyšší vliv má otec s výškou jednoho postavce.

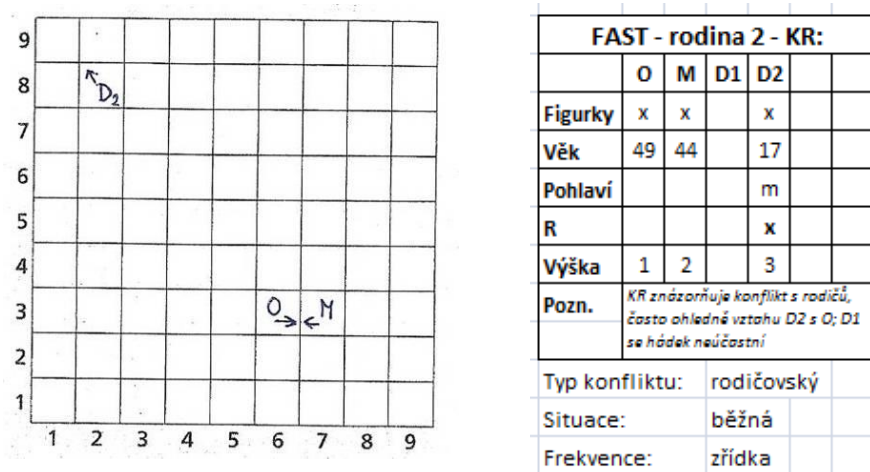
Obr. 9: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, matka KR

Stejně jako otec, znázornila i matka konflikt ve vztahu otce se synem. Otec se synem zde od sebe stojí nejdál ze všech figurek. Blíže k dětem stojí matka, která se dívá na dceru. Nejbližší vztah zde má syn s dcerou, kteří se dívají směrem k sobě. Koheze je v této konfliktní situaci velmi nízká.

Hierarchii zde matka vyobrazila jako nízkou, respektive převrácenou, kdy nejvyšší vliv má ona a její syn s výškou podstavců 2. Druhý nejvyšší vliv má dcera s podstavcem výšky 1 a nejnižší vliv má otec, který se od celé situace distancuje a otáčí se zády.

Obr. 10: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, syn KR

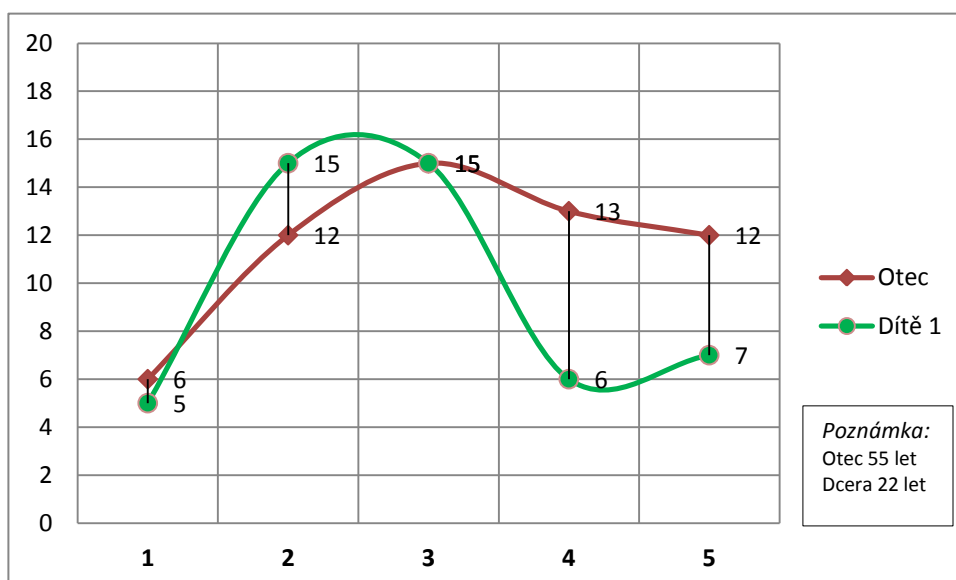
Syn znázornil v konfliktní situaci, stejně jako rodiče, konflikt otce a syna. V jeho reprezentaci stojí matka s otcem těsně vedle sebe a dívají se na sebe, kdežto on stojí na druhé straně plochy a dívá se směrem pryč. Koheze je zde tedy velmi nízká, koheze rodičovského systému oproti tomu vysoká.

V hierarchii má podle syna nejvyšší vliv on sám s výškou 3 podstavců, následuje matka s výškou 2 podstavců a nejnižší vliv má otec s 1 podstavcem. Sestra se těchto konfliktů neúčastní, neboť není přes týden doma. Hierarchie je tedy převrácená.

Z této i předešlých reprezentací v testu FAST, stejně jako z výsledků testů ADOR je zřejmé, že v rodině 2 je problém v komunikaci a interakcích mezi otcem a synem. Zdá se, že rodiče drží při sobě a komunikují mnohem více jeden s druhým, než s dětmi, respektive se svým synem. Právě z velmi nízké úrovně komunikace mezi otcem a synem, případně mezi rodičovským subsystémem a sourozeneckým subsystémem, může vést k zásadním rozdílům mezi hodnocením emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi synem a otcem.

Rodina 3

Graf 25: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 3, otec

Na grafu 25 vidíme rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi otcem a dcerou v rodině 3. Na škále A, která znázorňuje vzájemnou důvěru se dcera s otcem téměř shodují. Je zde minimální rozdíl jednoho bodu.

Škála B, znárňuje vzájemné interakce mezi dcerou a otcem a i zde vidíme poměrně malý rozdíl 3 bodů. Dcera i otec hodnotí vzájemné interakce jako nadprůměrné.

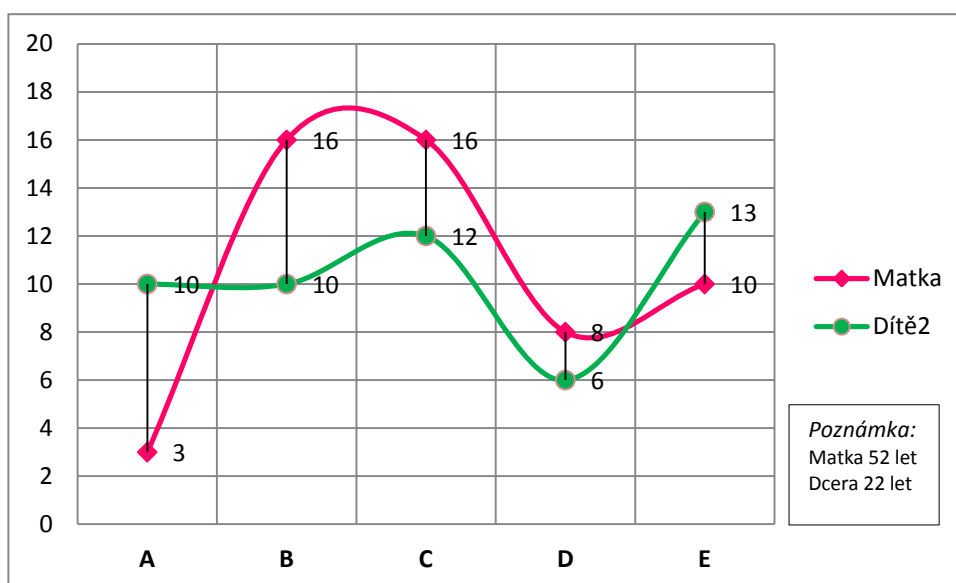
Na škále C, která zobrazuje vzájemné pocity, vidíme v hodnocení úplnou shodu. Otec i dcera hodnotí pocity nadprůměrně 15 body.

Největší rozdíl v hodnocení mezi dcerou a otcem vidíme na škále D, která vyjadřuje hodnocení striktnosti výchovy. Dcera hodnotí výchovu jako volnou, otec ji hodnotí jako

striktní. Jelikož se jedná o rodinu, kde dcera s rodiči již 2,5 roku nebydlí a posledních několik měsíců je dokonce již vdaná, může být tento rozdíl zapříčiněn tím, že otec se snažil posuzovat výchovu podle dřívějšího stavu, tzn. jak výchova vypadala, když ještě dcera bydlela spolu s rodiči. Naproti tomu dcera hodnotila výchovu vzhledem k aktuálnímu stavu, kdy už mají její rodiče minimální výchovný vliv.

Na poslední škále E, která hodnotí náročnost výchovy je rozdíl v hodnocení mezi dcerou a otcem 5 bodů. Otec považuje výchovu za lehce nadprůměrně náročnou, dcera si naopak myslí, že otec si výchovu příliš těžkou nedělá.

Graf 26: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 3, matka

Na grafu 26 vidíme rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi matkou a dcerou v rodině 3. Na první škále, která zobrazuje důvěru (A) je značný rozdíl 7 bodů. Dcera hodnotí projevovanou důvěru jako průměrnou, kdežto matka hodnotí chování dcery, které vede k potlačování úzkosti a pocitu strachu jako velmi podprůměrné. Jelikož dcera již 2,5 roku s rodiči nebydlí a založila svou vlastní rodinu, může to být dáno absencí komunikačních rituálů, které mají za úkol matku ujist'ovat a povzbuzovat v ní důvěru. Pokud byla matka na tyto komunikační rituály zvyklá v době, kdy spolu s dcerou žily, mohou jí teď chybět.

Škála B znázorňuje vzájemné interakce mezi dcerou a matkou. Zde vidíme rozdíl 6 bodů, přičemž matka vzájemné interakce hodnotí jako nadprůměrné a dcera jako průměrné. Tento rozdíl by mohl být dán vzájemným oddálením matky a dcery, ke kterému v posledních

letech došlo. Stejně tak je možné, že je dcera více komunikačně a emocionálně založená, než její matka a proto hodnotí vzájemné interakce menším počtem bodů.

Na škále C, která znázorňuje vzájemné pocity, vidíme rozdíl 4 bodů. Matka i dcera je hodnotí nadprůměrně, matka však o něco kladněji. Tento rozdíl by mohl být zapříčiněn stejnými důvody, jako je tomu u škály B.

Na škále D, která hodnotí striktnost výchovy se matka s dcerou téměř shodují. Obě hodnotí výchovu jako uvolněnější s rozdílem pouhých 2 bodů.

Poslední škála E hodnotí náročnost výchovy. I zde je rozdíl minimální 3 bodů. Matka hodnotí výchovu jako průměrně náročnou, dcera si myslí, že si matka výchovu náročnou dělá.

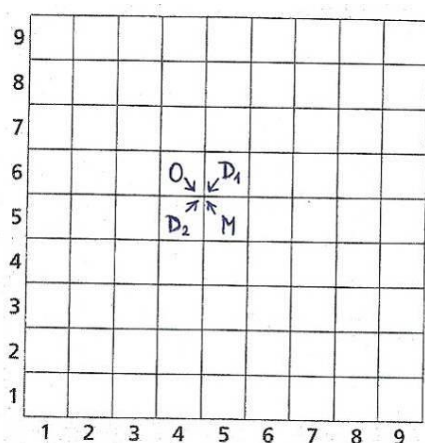
Obr. 11: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, otec TR

V projektivním testu rodinného systému zobrazil otec typickou situaci rodiny. Stojí zde v nejbližší možné vzdálenosti ke své ženě, se kterou se na sebe přímo dívají. Po boku manželky stojí z obou stran děti, které se dívají směrem na oba rodiče. Koheze rodiny je tedy vysoká. Stejně tak koheze rodičovského systému. Koheze sourozeneckého systému je nízká.

Hierarchii rodiny zobrazil otec jako střední, kdy on a matka mají výšku jednoho podstavce.

Obr. 12: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, matka TR

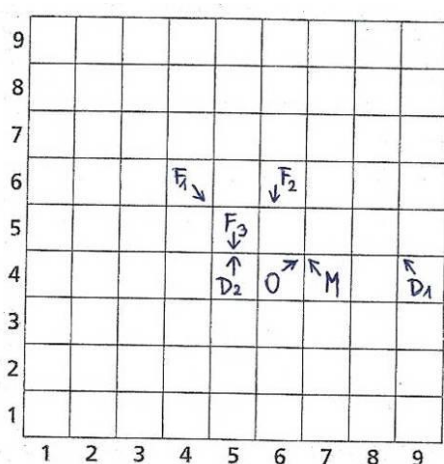

FAST - rodina 3 - TR:					
	O	M	D1	D2	
Figurky	x	x	x	x	
Věk	55	52	24	22	
Pohlaví			m	ž	
R		x			
Výška					
Pozn.	D2 je již vdaná, 2,5 roku s rodiči nebydlí, ale často se navštěvují				
Stabilita:	vysoká				
Rozdíly:	velké				

Matka v typické reprezentaci zobrazila rodinu semknutou v nejbližším možném prostoru. Všichni členové rodiny se dívají jeden na druhého. Koheze rodiny je tedy vysoká.

Hierarchii znázornila jako nízkou, kdy není vyobrazen vyšší vliv ani jednoho ze členů rodiny.

Obr. 13: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, dcera TR

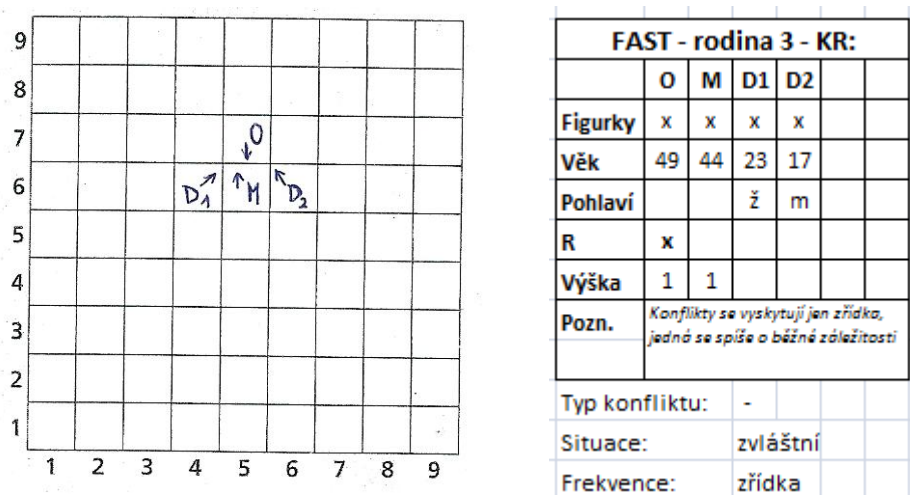

FAST - rodina 3 - TR:							
	O	M	D1	D2	F1	F2	F3
Figurky	x	x	x	x	x	x	x
Věk	55	52	24	22	54	57	23
Pohlaví			m	ž	ž	m	m
R				x			
Výška							
Pozn.	F1 - matka manžela; F2 - otec manžela; F3 - manžel						
Stabilita:	vysoká						
Rozdíly:	velké						

Dcera do typické reprezentace zařadila kromě své rodiny nukleární i svou nově založenou rodinu. Dcera zde stojí v maximální blízkosti ke svému manželovi a svému otci. Otec stojí v maximální blízkosti k matce. Starší bratr stojí lehce v ústraní a nedívá se přímo na zbytek rodiny, ale nepřímě. Za manželem dcery stojí po stranách jeho rodiče a dívají se směrem k němu. Koheze nukleární rodiny je tedy nízká, neboť starší bratr stojí stranou. Koheze rodičovského subsystému je vysoká a koheze sourozeneckého subsystému je velmi nízká.

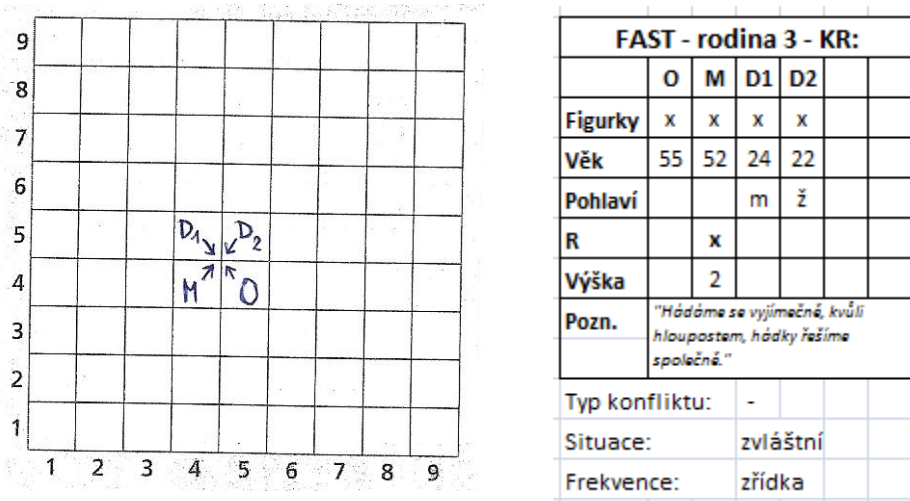
Stejně tak je nízká i hierarchie v rodině, neboť dcera neznázornila ani jednoho člena rodiny jako vlivnějšího. Takto nízká koheze a hierarchie je jistě do jisté míry dána osamostatněním se dcery a jejím sňatkem, kdy už se vytváří rodina zcela nová.

Obr. 14: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, otec KR

Konfliktní situaci rodiny zobrazil otec stejně jako situaci typickou, pouze s rozdílem, že přidal sobě a své ženě vliv v podobě jednoho podstavce. Tím z nízké hierarchie vytvořil hierarchii střední. Stejně jako u rodiny 2 máme dojem, že otec se snažil konstruovat spíše reprezentace ideální.

Obr. 15: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, matka KR

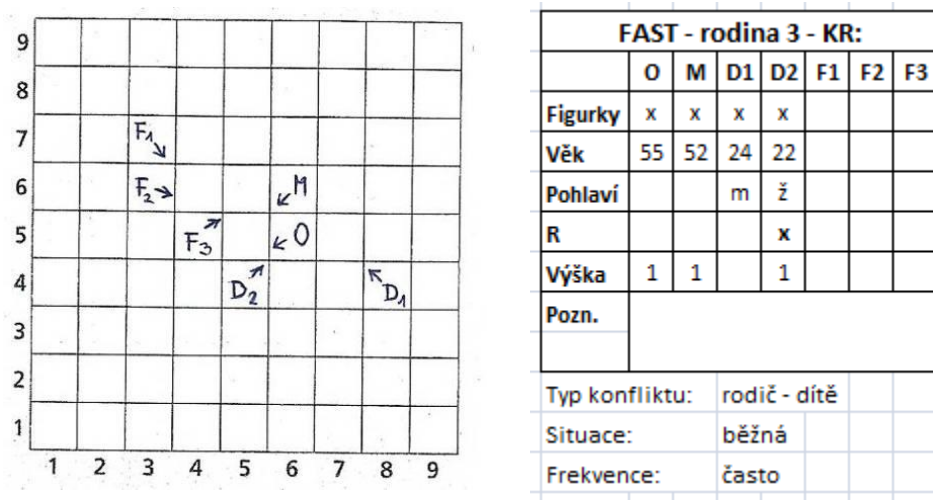

Stejně jako otec, zkonstruovala matka konfliktní situaci velmi podobnou své typické reprezentaci. S malým rozdílem v tom, že v typické reprezentaci stojí matka s otcem diagonálně a v konfliktní vedle sebe. Koheze je tedy rovněž vysoká.

Malý rozdíl oproti typické reprezentaci nastal v zobrazení hierarchie, kdy si v konfliktní situaci matka přisoudila vliv dvou malých podstavců a hierarchii vyobrazila jako střední.

Obr. 16: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, dcera KR

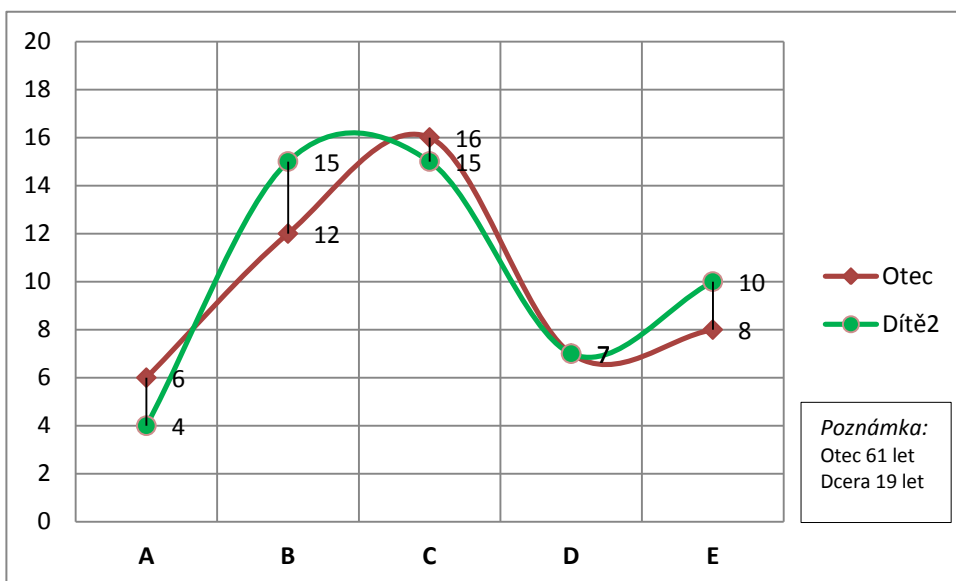
Dcera znázornila v konfliktní situaci nejen svoji nukleární rodinu, ale i rodinu svého manžela. Pokud se zaměříme jen na rodinu nukleární, stojí k sobě matka s otcem v maximální blízkosti. Starší syn opět stojí lehce stranou a kouká se směrem k rodičům. Dcera stojí diagonálně k otci a dívá se jeho směrem. Koheze rodiny je tedy nízká. Koheze rodičovského subsystému je vysoká a koheze sourozeneckého subsystému je také nízká.

Hierarchii v rodině zde dcera znázorňuje jako převrácenou. Výšku jednoho podstavce přisuzuje jak otcevi s matkou, tak i sobě.

Tyto rozdíly ve znázornění reprezentací rodiny jsou velmi pravděpodobně, stejně jako výsledky testů ADOR, dané vykořeněním dcery z rodiny, kdy už zakládá rodinu vlastní a žije daleko od svých rodičů.

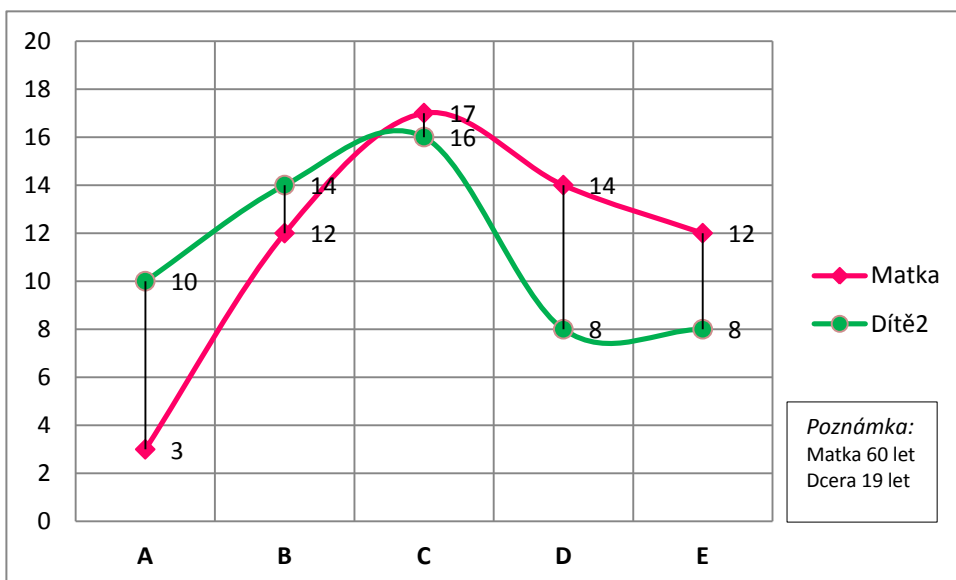
Rodina 8

Graf 27: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 8, otec

Na grafu 27 vidíme rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dcerou a otcem v rodině 8. Jak můžeme vidět, hodnocení dcery a otce se víceméně shoduje ve všech škálách. Nejvyššího rozdílu nabývá škála B, znázorňující vzájemné interakce. I zde je však rozdíl pouhých 3 bodů, který není nikterak markantní.

Graf 28: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 8, matka

Na grafu 28 jsou znázorněny rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dcerou a matkou v rodině 8. Zde jsou již rozdíly podstatně větší, než tomu bylo u rozdílů mezi dcerou a otcem. Na škále A vidíme rozdíl v hodnocení důvěry.

Dcera zde hodnotí projevovanou důvěru ze strany matky jako průměrnou. Matka ovšem hodnotí chování dcery, vedoucí k pocitům jistoty jako velmi podprůměrné. Rozdíl mezi hodnocením matky a dcery nabývá hodnoty 7 bodů. To může být dáno velkými změnami v rodině za poslední rok. Dcera již přes týden nebydlí spolu s rodiči, ale bydlí a studuje ve vzdáleném městě. Matka tak může postrádat komunikační rituály vedoucí k potlačování strachu a úzkosti. Zároveň může o dceru mít vyšší strach, než tomu bylo doposud, neboť chybí společně strávený čas a určitá kontrola nad volným časem dcery.

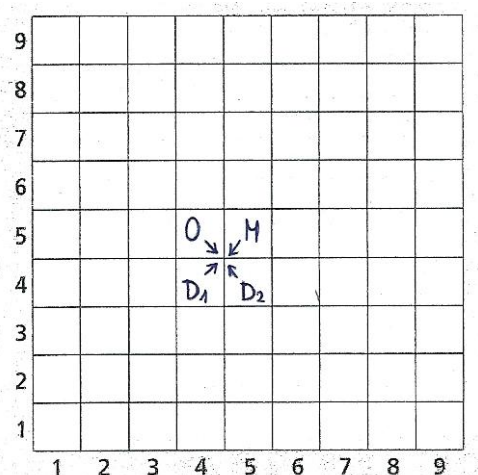
Na škále B, která znázorňuje vzájemné interakce vidíme víceméně shodu v hodnocení, kdy matka i dcera hodnotí vzájemné interakce nadprůměrně.

Stejně tak na škále C, která znázorňuje projevované pocity, vidíme shodu s rozdílem pouhého bodu. Matka i dcera hodnotí projevované pocity jako velmi nadprůměrné.

Další škálou je škála D, která znázorňuje hodnocení striktnosti výchovy. Matka zde výchovu hodnotí jako striktní, kdežto dcera jako uvloněnou. Rozdíl nabývá hodnoty 6 bodů. Tento fakt si můžeme odůvodnit změnou bydliště dcery, která již doma tráví čas pouze o víkendech. Jelikož přes týden je znemožněné, respektive omezené výchovné působení rodičů, považuje výchovu za volnou. Matky hodnocení výchovy jako striktní pravděpodobně znázorňuje situaci, jak tomu bylo před odchodem dcery na školu, kdy rodiče ještě měli možnost na dceru kontinuálně výchovně působit.

Poslední škálou je škála D, která znázorňuje hodnocení náročnosti výchovy. Matka hodnotí výchovu jako lehce nadprůměrně náročnou, kdežto dcera je toho názoru, že si matka výchovu příliš náročnou nedělá. Tento fakt může být ovlivněn poměrně vysokým věkem rodičů, kdy je pro ně výchova adolescenta jednou z nejnáročnějších fází ve vztahu rodič-dítě. Byť se může zdát období puberty jako náročnější nebo stejně náročné, v tomto případě tomu tak pro rodiče být nemusí. V období puberty byl jejich věk nižší, proto pro ně fáze adolescence může být náročnější vzhledem k navyšujícímu se věku. Zároveň zde může opět hrát roli odchod dcery do jiného města. Matka tak může považovat výchovu za náročnější, neboť nemá tolik prostředků k ovlivňování dítěte, mohou jí chybět vzájemné interakce a přímá komunikace.

Obr. 17: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, otec TR

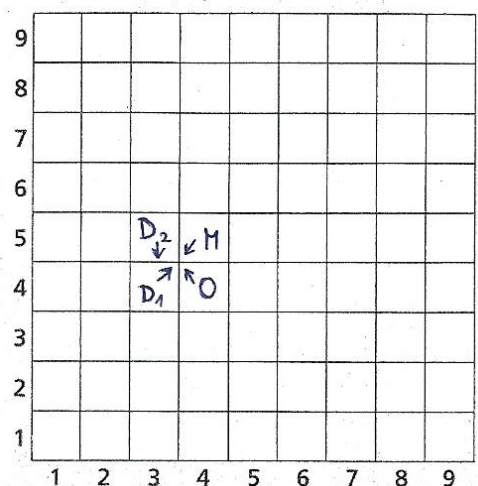

FAST - rodina 8 - TR:					
	O	M	D1	D2	
Figurky	x	x	x	x	
Věk	61	60	38	19	
Pohlaví			m	ž	
R	x				
Výška		2	1		
Pozn.	D1 již v rodině nežije, ale často se vidají				
Stabilita:	vysoká				
Rozdíly:	malé				

V typické reprezentaci v testu rodinného systému znázorňuje otec rodinu semknutou, postavenou v nejbližších možných vzdálenostech. Všichni členové rodiny koukají jeden na druhého, otec s matkou stojí v nejbližší možné vzdálenosti. Blíže k sobě otec postavil svého syna, k matce pak dceru. Koheze rodiny je tedy vysoká, stejně jako koheze rodičovského a sourozeneckého subsystému.

Hierarchii otec znázornil vyvýšením figurky matky o 2 stupně, o jeden stupeň pak vyvýšil svého syna. Sobě a dceři žádný podstavec nedal. Za těchto podmínek by byla hierarchie v rodině převrácená, neboť syn má větší vliv, než otec, ale vzhledem k vysokému věku syna tomu tak být nemusí.

Obr. 18: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, matka TR

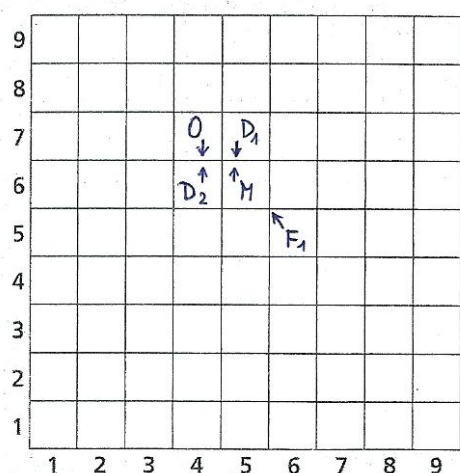
FAST - rodina 8 - TR:					
	O	M	D1	D2	
Figurky	x	x	x	x	
Věk	61	60	38	19	
Pohlaví			m	ž	
R		x			
Výška		1	1		
Pozn.	D1 již v rodině nežije, ale často se vidají				
Stabilita:	vysoká				
Rozdíly:	malé				

Matka typickou reprezentaci rozestavila stejně jako otec. Rodina je semknutá v nejbližších možných vzdálenostech, rodiče stojí vedle sebe, po boku matky je dcera a po boku otce syn. Jediný rozdíl je v pohledu dcery, která se dívá směrem ke svému bratrovi, což

si můžeme vyložit jako její velkou citovou blízkost. Koheze je tedy rovněž vysoká, stejně jako koheze rodičovského a sourozeneckého subsystému.

Oproti otci vidí matka rozdíl v hierarchii v rodině. Jako vlivnější vidí svoji osobu, kterou vyvýšila o jeden stupeň. Jeden podstavec použila rovněž pro svou dceru. Hierarchii můžeme tedy hodnotit jako převrácenou. Z následného rozhovoru ovšem víme, že oproti otci nepřisoudila vyšší vliv svému synovi z toho důvodu, že má již vlastní rodinu a jeho vliv v rodině nukleární upadá. Na druhé straně dcera je ve věku, kdy už si svůj vliv vybuchovala a naučila se prosazovat své zájmy.

Obr. 19: Znárodnění rodiny v testu FAST – rodina 8, dcera TR

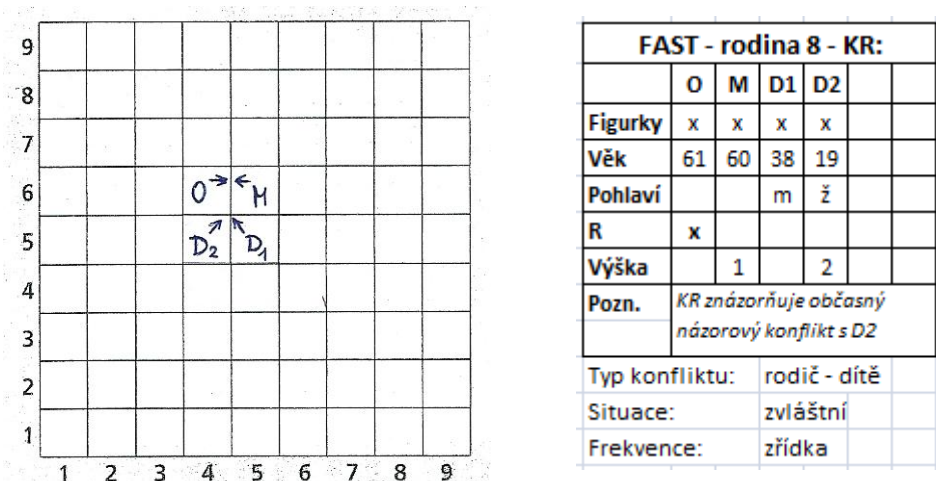

FAST - rodina 8 - TR:					
	O	M	D1	D2	F1
Figurky	x	x	x	x	x
Věk	61	60	38	19	35
Pohlaví			m	ž	
R				x	
Výška		2			
Pozn.	<i>D1 již v rodině nežije, ale často se vidojí; F1 - manželka D1</i>				
Stabilita:	vysoká				
Rozdíly:	malé				

Velmi podobně jako rodiče, rozestavila typickou reprezentaci i dcera. Nukleární rodina je opět semknutá dohromady. Tentokrát má však otec po svém boku dceru i syna, stejně jako matka. Rodiče k sobě v tomto případě stojí diagonálně. Koheze rodiny je tedy vysoká. Koheze rodičovského i sourozeneckého systému je však střední, větší důraz než na vztah rodičů je zde kladen na vztah rodič-dítě. Dcera kromě jednotlivých členů rodiny zařadila do typické reprezentace ještě manželku svého bratra. Jejich vztah ovšem nezobrazila jako blízký. Manželka bratra se postavením i směrem blíží k matce.

Hierarchii dcera vyjádřila jako střední, kdy má nejvyšší vliv v rodině matka s výškou 2 malých podstavců.

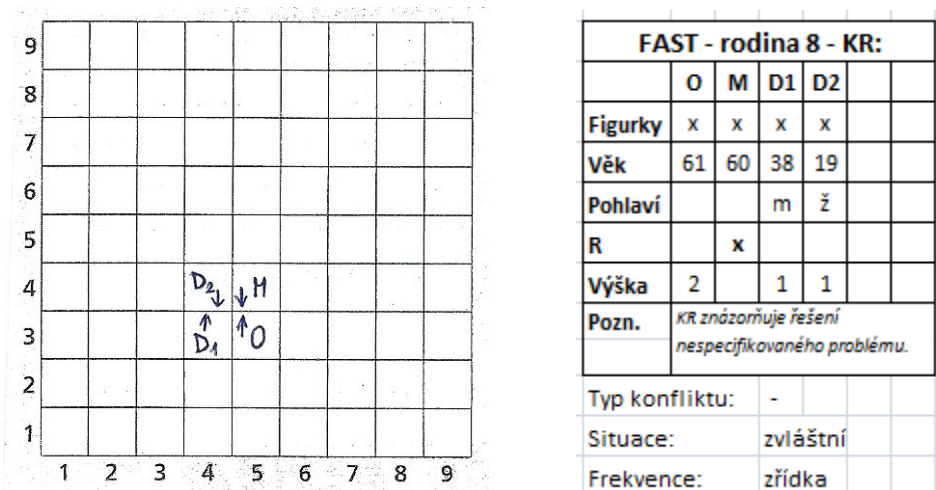
Obr. 20: Znáznornění rodiny v testu FAST – rodina 8, otec KR

V konfliktní reprezentaci znázornil otec situaci, kdy dochází k občasným názorovým neshodám mezi rodiči a dospívající dcerou. Ze znázornění vidíme, že citová blízkost se v konfliktní situaci nikterak nemění a rodina konflikt řeší společně bez výrazných rozepří. Otec s matkou hledí na sebe, děti pak směrem k nim. Koheze rodiny je tedy v konfliktní situaci stále vysoká, stejně jako koheze rodičovského a sourozeneckého subsystému.

Hierarchii zde otec znázornil jako převrácenou, kdy má nejvíce navrch dospívající dcera s výškou 2 podstavců a po ní matka s 1 podstavcem. Toto znázornění koreluje s výpovědí matky, která říká, že dcera se v poslední době naučila prosazovat své názory a v rodině se její vliv navýšil.

Obr. 21: Znáznornění rodiny v testu FAST – rodina 8, matka KR

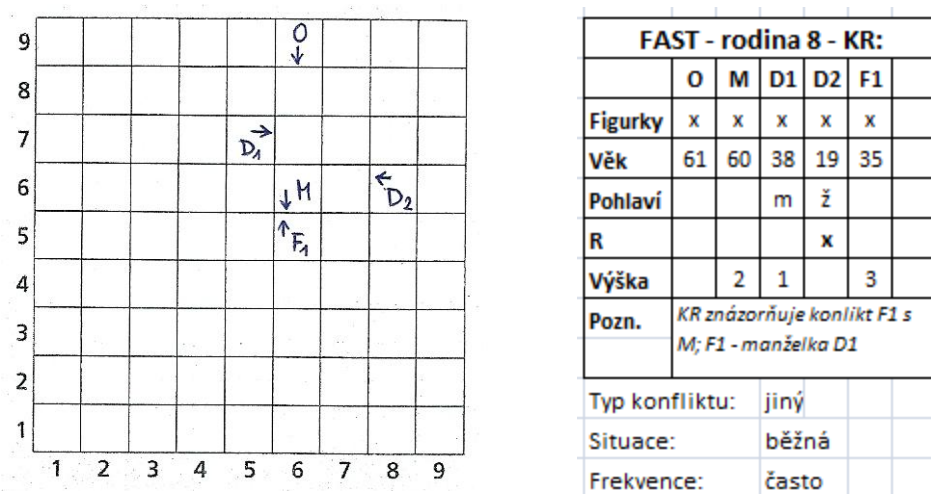
Matka si pro znázornění konfliktní reprezentace nemohla vybavit žádnou konkrétní nebo opakující se situaci. Znázornila proto obvyklé řešení nespécifikovaného problému. Jak vidíme, stejně jako v předchozích případech je rodina pevně semknutá dohromady. Otec

s matkou hledí přímo na sebe, stejně jako je tomu v otcově reprezentaci. Syn s dcerou se pak rovněž dívají přímo na sebe. Koheze rodiny je tedy stejně jako u otce vysoká. Vysokou kohezi se vyznačují i jednotlivé subsystemy.

Hierarchii matka znázorňuje jako střední, přičemž nejvyšší vliv přisuzuje otci (2 podstavce) a menší dceři se synem (1 podstavec). Vysoký vliv otce a nízký vliv matky v této reprezentaci je poněkud zvláštní, neboť nekoreluje s žádným z předchozích znázornění hierarchie v rodině, kde otec i dcera přisuzovali vyšší vliv matce, nežli otci. Tento fakt si můžeme vyložit jako neuplatňování vlivu otce v běžných situacích, který ovšem svůj vliv a dominanci má a uplatňuje jej pouze v řešení konfliktních situací.

Druhou interpretací může být uplatňování vysokého vlivu otce pouze v rodičovském subsystemu. To by znamenalo, že matka si uvědomuje vyšší vliv otce, ale jelikož nesahá nebo není dáván najevo za hranice tohoto subsystemu, děti jej tak nehodnotí a nehodnotí tak ani otec sám sebe v rámci celé rodiny. Pro přesnější interpretaci by bylo vhodné využít FAST k rozestavení reprezentací pouze jednotlivých subsystemů, případně jej použít skupinově.

Obr. 22: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, dcera KR

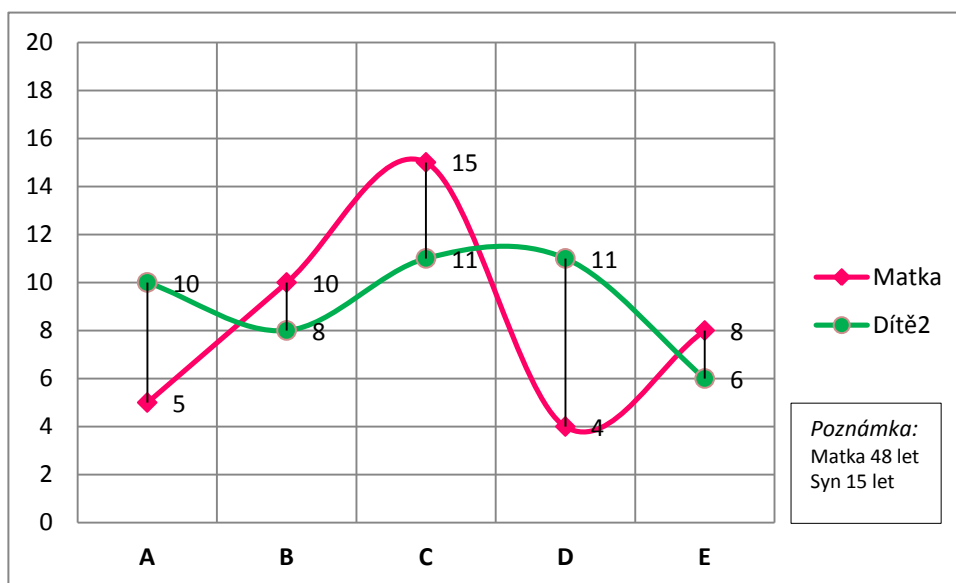
Dcera si pro znázornění konfliktní reprezentace vybrala konkrétní situaci. Jedná se o konflikt matky s manželkou syna. Na rozestavení figurek vidíme, že matka se svou snachou přichází do těsné konfrontace. Otec stojí v povzdálí, do konfliktu se nezapojuje a všemu jen přihlíží. Stejně tak syn stojí lehce v pozadí, nepřímě se dívá směrem k matce a je možné, že stojí při ní. Dcera konfliktu přihlíží také z povzdálí, je mu však blíže než otec. Koheze je v tomto případě nízká jak v rámci rodiny, tak v rámci jednotlivých subsystemů.

Hierarchii zde dcera znázorňuje jako převrácenou, ale vzhledem k věku syna ji takto neinterpretujeme. Nejvyšší vliv má v této reprezentaci snacha s výškou 3 malých podstavců.

O něco menší vliv má matka se 2 malými postavami a poté syn s 1 postavcem. V porovnání s běžnými konfliktními situacemi v rodině, které rodina řeší pospolu při zachování vysoké koheze, je tato situace pro rodinu velmi náročná a rozdělující. Vliv zde má zásah osoby, která nepatří do nukleární rodiny.

Rodina 11

Graf 29: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 11, matka

Graf 29 znázorňuje rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi synem a jeho matkou v rodině 11. Na první škále A, která znázorňuje rozdíly v hodnocení důvěry, vidíme rozdíl 5 bodů. Matka hodnotí chování syna, vedoucí k potlačení strachu a úzkosti, podprůměrně, syn hodnotí projevenou důvěru ze strany matky jako průměrnou. Vzhledem k poměrně nízkému věku syna (15 let) se můžeme domnívat, že si ještě neosvojil komunikační rituály, které by vzbuzovaly v matce pocit důvěry. Je možné, že syn zatím nemá potřebu v matce probouzet pocit důvěry, neboť se ještě tolik nepotýká se zákazy a omezeními, které by mu kazily jeho přání a požadavky.

V hodnocení vzájemných interakcí, které znázorňuje škála B, se syn s matkou víceméně shodují. Rozdíl tvoří pouze 2 body a syn i matka považují vzájemné interakce za průměrné.

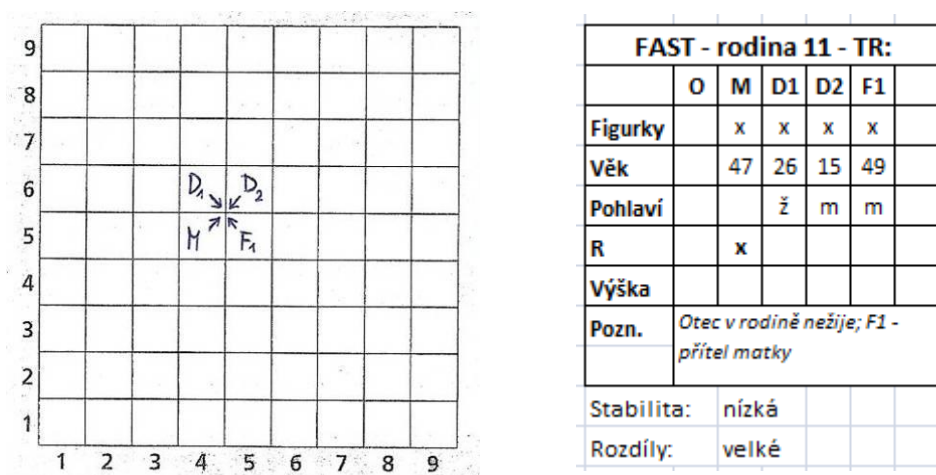
Škála C znázorňuje rozdíl v hodnocení pocitů, které si matka se synem dávají najevo. Matka hodnotí pocity ze strany syna jako nadprůměrné, syn je hodnotí 1 bodem nad průměr. Rozdíl tedy nabývá hodnoty 4 bodů a není markantní.

Škála D znázorňuje rozdíl v hodnocení striktnosti výchovy. Syn hodnotí výchovu jako lehce nadprůměrně striktní, kdežto matka jako velmi uvolněnou. Tento rozdíl může být dán faktem, že kromě syna matka již vychovala starší dceru (26 let), na kterou mohla být v některé z vývojových fází mnohem přísnější. Může tedy pociťovat jasný rozdíl mezi striktností ve výchově syna a dcery. Syn toto porovnání nemá a výchovu tak může vnímat subjektivně jako striktnější.

Poslední škála E znázorňuje rozdíl v hodnocení náročnosti výchovy. Zde se matka se synem takřka shoduje, rozdíl nabývá hodnoty pouhých 2 bodů. Oba náročnost výchovy hodnotí jako lehce podprůměrnou.

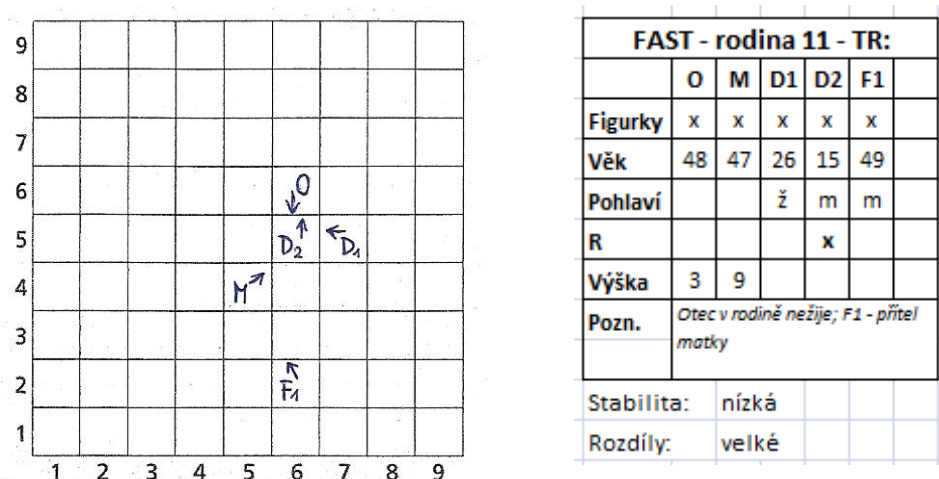
Obr. 23: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 11, matka TR

V typické situaci v testu rodinného systému matka znázornila vztahy v rodině jako velmi blízké. Rodina je semknutá dohromady, všichni členové se dívají jeden na druhého. Do reprezentace zahrнула i svého současného přítele. Koheze rodiny je tedy vyobrazena jako vysoká, stejně jako koheze rodičovského a sourozeneckého subsystému.

Hierarchii matka znázornila jako nízkou, kdy nepřisoudila vyšší vliv nikomu ze členů rodiny.

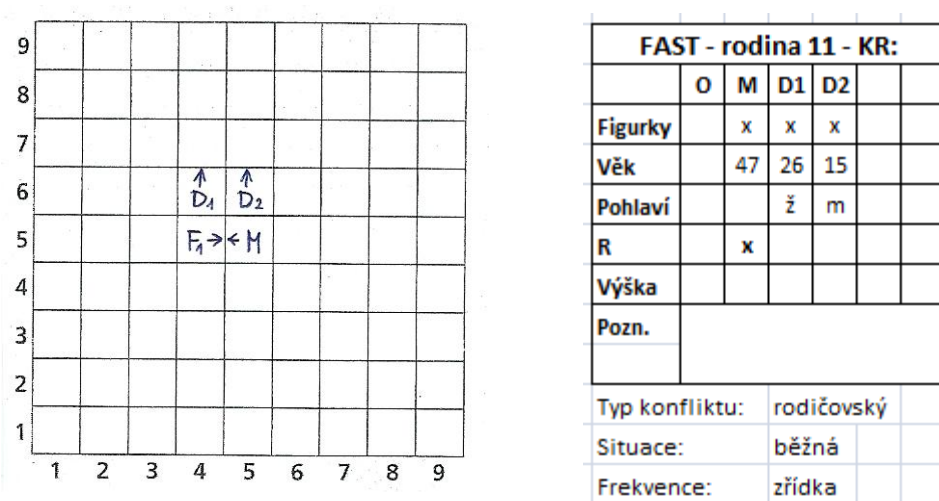
Obr. 24: Znárodnění rodiny v testu FAST – rodina 11, syn TR

Syn znázornil typickou situaci značně rozdílně. Jako klíčovou osobu, ke které má největší citovou blízkost, určil svého otce, se kterým nežije. Svou matku postavil za sebe a její blízkost vyjádřil diagonálním postavením od své figurky. Matka hledí směrem k synovi s dcerou, syn se však dívá přímo na otce a dcera na syna. Současného přítele matky syn postavil poměrně daleko od sebe a zároveň i od matky. Její přítel se dívá směrem k ní. Koheze rodiny je v tomto případě střední, vynecháme-li v interpretaci postavu matčina přítele. Sourozenecký subsystém má kohezi vysokou a případný rodičovský nízkou.

Hierarchii syn hodnotí jako velmi vysokou. Postava otce je vyvýšená o 3 malé podstavce a postava matky o 9 malých podstavců. To zdůrazňuje velmi dominantní postavení matky v rodině, která sama vychovává 2 děti a je v domácnosti jedinou rodičovskou entitou.

Obr. 25: Znárodnění rodiny v testu FAST – rodina 11, matka KR

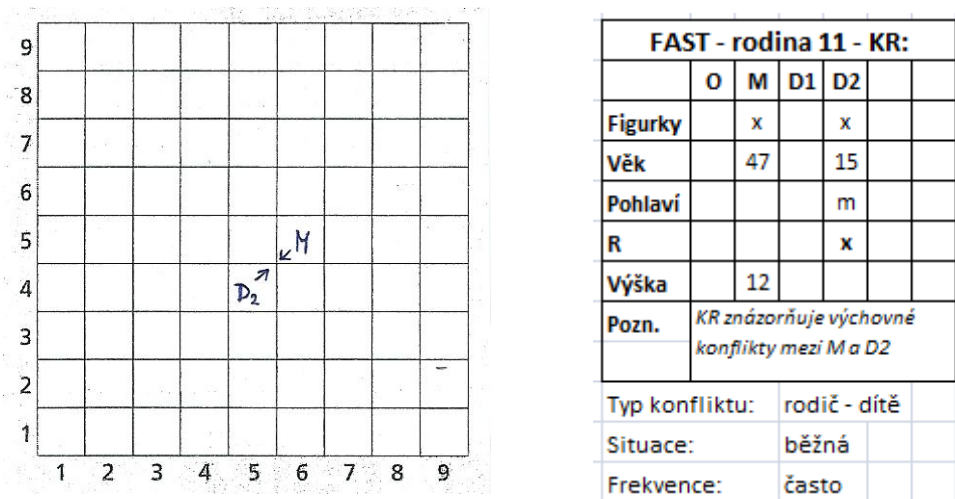

V konfliktní reprezentaci matka znázornila konflikt se svým současným přítelem. Situaci označila za běžnou, ale její frekvence je nízká. Vidíme, že i v konfliktní situaci se

nemění semknutost rodiny, kdy všechny osoby stojí v maximální možné blízkosti. Syn s dcerou jsou k partnerům otočení zády a hledí do neutrálního prostoru. Matka s přítelem se dívají přímo na sebe. Koheze rodiny je zde vysoká, stejně jako koheze jednotlivých subsystémů.

Hierarchii zde matka opět vyjádřila jako nízkou, kdy nepřiradila vyšší vliv ani jedné z osob.

Obr. 26: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 11, syn KR

Syn v konfliktní reprezentaci znázornil běžný konflikt s matkou. Citovou blízkost znázornil diagonálním postavením, tedy druhou nejbližší možnou volbou. S matkou na sebe hledí přímo a žádné jiné osoby se v konfliktní situaci nevyskytují.

Hierarchii syn znázorňuje vyvýšením postavy matky o 12 malý podstavců, což odpovídá velmi vysoké hierarchii. Matka je tedy v konfliktu velmi dominantní.

9.5 Shrnutí výsledků praktické části

Při realizaci naší výzkumné sondy jsme výjimečně naráželi na pravděpodobné zkreslování informací ze strany rodičů, především pak v testu rodinného systému FAST, kdy se nám rodiče neotevřeli a namísto skutečných reprezentací typických a konfliktních situací vytvářeli situace zkreslené, kdy do testu promítali své ideální představy o typické situaci rodiny nebo řešení konfliktních situací. Takovéto výsledky testů nám poté zkreslovaly celkové vztahové a poziční interakce v rodině a nekorelovaly s výsledky ostatních členů rodiny, ani s výsledky testu ADOR. Naše interpretace se pak musely opírat především o

výsledky testu zbylých členů rodiny a právě o hodnoty faktorů v testu ADOR, kde ke zkreslení pravděpodobně nedocházelo.

Interpretaci výsledků nám značně usnadňovaly i následné rozhovory s rodiči a dětmi. Téměř každý z respondentů měl po absolvování testu rodinného systému FAST potřebu o vyobrazených reprezentacích hovořit a popisovat je. Často rodiče zacházeli do podrobností a popisovali vztahy v rodině i jednotlivé konfliktní situace. Nastínili nám tím příčiny jednotlivých rozdílů v hodnocení či jiných abnormalit. Méně sdílní byli právě rodiče, kteří se podle našeho názoru snažili o idealizaci jednotlivých reprezentací.

Cílem naší praktické části bylo zmapovat a popsat vztahové a poziční interakce mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti a vyhodnotit rozdíly v percepci vybraných faktorů interakce a výchovy jednotlivých členů rodiny. Do praktické části jsme proto zařadili průměrné dosažené výsledky z testů ADOR pro rodiče i děti. Zjistili jsme, že průměrné hodnoty se od sebe příliš neliší a hodnocení otců, matek i dětí spolu víceméně koreluje.

Pokud se podíváme na hodnoty jednotlivých škál, zjistíme, že děti vnímají neprojevanou důvěru ve své schopnosti a rozhodování ze strany matek. Matkám naopak dávají více najevo, že o ně mít strach nemusí. Vzájemné interakce matky vnímají jako nadprůměrné. Přesto je hodnotí mírně hůře, než jejich děti, které je vnímají ještě pozitivněji. Pocity ze strany dětí matky hodnotí velmi pozitivně, rodičovství si užívají. Stejně tak i děti vzájemné pocity hodnotí velmi pozitivně. Ve vnímání striktnosti výchovy se matky s dětmi úplně shodují a hodnotí ji jako průměrnou, až lehce uvolněnou. Stejně tak matky s dětmi shodně nahlízejí na náročnost výchovy, která je pro obě skupiny průměrná.

Stejně tak se víceméně shoduje hodnocení otců a dětí. Otcové dětem projevují o poznání více důvěry, než matky. Více důvěřují ve schopnosti dítěte a tím podporují jeho sebeprosazování a soběstačnost. Interakce mezi dětmi a otci vnímají obě skupiny úplně shodně, jako nadprůměrné. Shoduje se dokonce i dětské hodnocení interakcí s otcem a matkou. Pocity, které dávají děti otcům najevo, vnímají otcové jako kladné, ale příliš se nevěnují tomu, aby dítě recipročně zahrnovali emocemi. Zřejmě proto děti hodnotí pocity ze strany otců o něco hůře. Striktnost výchovy otcové považují za průměrnou, děti ji ze strany otců vnímají spíše jako uvolněnou. Na náročnost výchovy otcové pohlížejí jako na mírně náročnou a děti jsou toho názoru, že otcové si ji ani příliš náročnou nedělají.

Uvedené výsledky jsou do značné míry ovlivněny vysokým věkem respondentů, kteří se již dostávají na pomezí mezi dospíváním a dospělostí a řada z nich již s rodiči nebydlí. Pokud by se vzorek skládal z mladších respondentů, výsledky by zajisté byly odlišné.

Jelikož je náš vzorek malý, je nutné se na jednotlivé rozdíly dívat individuálně v kontextu jednotlivých rodin. Proto jsme do práce zařadili kapitolu, ve které jsme rozebrali rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů v rámci jednotlivých rodin. Ve většině rodin byly výsledky z testů ADOR shodné s celkovými výsledky, které jsme popsali výše. Nemůžeme říci, že by se děti v hodnocení častěji rozcházeli s matkami nebo otci. Při pohledu na jednotlivé rodiny vidíme, že nesoulad v hodnocení je ryze individuální, tzn. v některých rodinách je rozdíl ve vnímání větší mezi dítětem a matkou, v jiných mezi dítětem a otcem.

V několika rodinách byly výsledky značně odlišné od výsledků průměrných. Tyto rodiny jsme zařadili do kapitoly „Systémová interpretace v kontextu rodiny“, kde jsme porovnávali výsledky modifikovaných testů ADOR s výsledky testů rodinné struktury FAST. Právě výsledky testů rodinné struktury spolu se záznamy rozhovorů s respondenty nám pomohli dojít k interpretacím jednotlivých rozdílů mezi vnímáním rodiče a dítěte. Nejčastěji se jednalo o věk dítěte, jeho současné postavení v rodině, konflikty mezi rodičem a dítětem nebo porozvodovou situaci v rodině.

Dalšími cíli praktické části bylo odpovědět na otázky, jakou roli hraje v rodině uplatňování dominance rodiče a jakou roli hraje v rodině emocionalita. Z výsledků testu rodinného systému FAST vyplývá, že mezi našimi respondenty jsou častěji dominantnější matky, než otcové. Hodnocení dominance bývá shodné pro všechny členy rodiny, nejdominantnější člen si však zpravidla přisuzuje o něco menší dominanci, než mu přisuzují ostatní členové rodiny. Na znázornění konfliktních situací pak vidíme, že v konfliktní situaci dominance člena, kterému byla přisouzena nejvyšší dominance v typické situaci, ještě stoupá a vliv ostatních členů klesá. Výjimkou jsou situace rozepří mezi adolescentními dětmi a jejich rodiči. V těchto případech pozorujeme markantní navýšení dominance dítěte v konfliktu a často dochází k převrácené hierarchii v rodině, kdy má dítě vyšší vliv, než dospělí. V těchto případech na výsledcích testů ADOR vidíme, že rodič hodnotí výchovu oproti ostatním rodičům jako více náročnou. Ostatní dominantní rodiče pak považují výchovu dítěte za uvolněnou, kdežto děti ji považují za striktní. V rodinách s dominantním členem jsme mohli pozorovat vysokou kohezi rodin jak v typické, tak konfliktní situaci.

Vysoká emocionalita v rodině se nám zpravidla projevila jak ve výsledcích testů ADOR, tak ve výsledcích testu rodinného systému FAST. V rodinách s vysokou kohezí jsme viděli vysoké hodnoty na škálách hodnocení emocí v rodině. Hlavní spojitost má vysoká emocionalita s hodnocením striktnosti a uvolněnosti výchovy. Členové rodin s vysokou kohezí hodnotí výchovu jako uvolněnou, kdežto členové rodin s nízkou nebo střední kohezí hodnotí výchovu jako striktní.

ZÁVĚR

Bakalářská práce z teoretického hlediska mapuje rodinu jako pojem, charakterizuje současné znaky české rodiny, vysvětluje jednotlivé modely funkčnosti a dysfunkčnosti rodin, popisuje interakce v rodině spolu s komunikací a emocionalitou v rodině. Zároveň popisuje rodičovství a rodičovské role. V poslední kapitole se detailně zabývá adolescencí a jejími charakteristikami.

Praktická část bakalářské práce si kladla za cíl zmapovat a popsat vztahové a poziční interakce mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti a vyhodnotit rozdíly v percepci vybraných faktorů interakce a výchovy jednotlivých členů rodiny.

Pro dosažení cílů praktické části jsme použili dvě výzkumné metody. První z nich byl modifikovaný test ADOR, který jsme sestavili jak pro rodiče, tak pro jejich děti, abychom následně mohli porovnat výsledky a rozdíly ve vnímání obou skupin. Druhou použitou metodou byl test rodinného systému FAST, který nám pomohl interpretovat příčiny rozdílů v hodnocení mezi jednotlivými členy rodiny.

V jednotlivých kapitolách praktické části jsme vyhodnotili, jak vnímají emocionální interakce a výchovné prostředky jednotliví členové vybraných rodin. Ukázalo se, že hodnocení dětí a jejich rodičů není v průměrných hodnotách nijak zásadně odlišné. Vzhledem k malému vzorku zkoumaných rodin je ovšem nutné posuzovat každou rodinu individuálně. Po detailnějším přezkoumání jsme zjistili, že v některých rodinách jsou rozdíly ve vnímání interakcí a výchovy značné. Zpravidla zde hraje roli věk dítěte a momentální postavení v rodině. Jelikož vzorek tvoří převážně adolescenti na pomezí mezi dospíváním a dospělostí, setkáváme se často s tím, že dítě již opustilo domov a žije odloučeně od rodičů. Rozdíly v hodnocení výchovy a interakcí pak mohou pramenit z toho, že adolescent popisuje současný stav a rodiče stav, který byl, když žilo ještě dítě spolu s rodinou. Stejně tak pokud rodič i adolescent hodnotí stav současný, jsou hodnoty v jednotlivých škálách ovlivněny tím, že rodič nemá na dálku dostatečnou možnost na dítě výchovně působit a zároveň nedochází k tak častým interakcím.

U rodin s velkými rozdíly v hodnocení interakcí a výchovy jsme do práce začlenili i výsledky testů rodinného systému FAST, díky kterým jsme mohli lépe interpretovat příčiny těchto rozdílů. Několikrát jsme se však setkali s tím, že se rodič snažil vyjádřit ideální stav, tj. jak by to podle něj v rodině mělo vypadat. Tím vznikaly nejasné modely, které jsme museli

interpretovat podle výpovědí a reprezentací ostatních členů rodiny. Za velkými rozdíly ve vnímání interakcí a výchovy nejčastěji stály konflikty mezi rodičem a dítětem, porozvodová situace v rodině nebo věk dítěte.

Dalšími cíli praktické části práce bylo zmapovat, jakou roli hraje v rodině uplatňování dominance rodiče a jakou roli hraje v rodině emocionalita. Ukázalo se, že pokud se v rodině vyskytuje dominantní člen, dochází ke zkreslení vlastní dominance, kdy si dominantní člen přisuzuje menší vliv, než je mu přikládán ostatními členy rodiny. V konfliktních reprezentacích se zpravidla dominance tohoto člena navyšovala a vliv ostatních členů rodiny klesal. Zjistili jsme, že přítomnost dominantního člena v rodině ovlivňuje vnímání striktnosti výchovy dítěte. Dominantní rodiče považují výchovu za uvolněnou, kdežto jejich děti za striktní.

V rodinách s vysokou kohezí se nám vysoká emocionalita zpravidla projevila i ve výsledcích testů ADOR. Prokázala se nám spojitost vysoké emotionality s hodnocením striktnosti, respektive uvolněnosti výchovy. V rodinách s vysokou kohezí hodnotili rodiče i děti výchovu jako uvolněnou, naopak v rodinách s nízkou nebo střední kohezí hodnotili členové rodin výchovu jako striktní.

Můžeme tedy říci, že se nám podařilo naplnit stanovené cíle jak praktické, tak teoretické části práce. Vzhledem k náročnosti výzkumu a propojení dvou výzkumných metod bylo velmi náročné dodržet doporučený rozsah bakalářské práce. Ze sebraných dat a výsledků obou výzkumů by se jistě dalo pokračovat do detailnějších a rozsáhlejších interpretací, které by však překračovali teoretický rámec naší práce. Rovněž by v některých případech bylo vhodné použít výzkumnou metodu FAST znovu v různých obměnách, které by nám přinesly další informace, a pomohli k přesnějším interpretacím.

RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá problematikou pozičních a vztahových interakcí mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti. Cílem práce je z teoretického hlediska zmapovat rodinu, charakteristické znaky současné české rodiny, modely její funkčnosti a dysfunkčnosti, interakce v rodině, komunikaci a emocionalitu v rodině, rodičovství a adolescenci.

Praktická část obsahuje výzkumnou sondu ve vybraných rodinách s adolescentním dítětem. Cílem výzkumné sondy je zmapovat a popsat vztahové a poziční interakce mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti a vyhodnotit rozdíly v percepci vybraných faktorů interakce a výchovy jednotlivých členů rodiny. Dalším cílem praktické části je odpovědět na otázky, jak vnímá vztahové a poziční interakce adolescent a jak rodič, dále jakou roli hraje v rodině uplatňování dominance a jakou roli hraje v rodině emocionalita.

Na tyto otázky hledáme odpověď ve slovní a grafické interpretaci výsledků testu rodinného systému FAST a modifikovaného dotazníku ADOR.

Přínosem práce je ukázka využití a propojení dvou odlišných výzkumných metod a jejich interpretace, která popisuje vztahové a poziční interakce mezi rodiči a jejich dětmi na prahu dospělosti a odkrývá rozdíly v hodnocení emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi adolescenty a jejich rodiči.

Klíčová slova: rodina, adolescence, rodičovství, emoce, prožívání, interakce, komunikace

ABSTRACT

The bachelor paper deals with the issue of positional and relation interaction between parents and their children on the treshold of adulthood. The goal of this paper from a theoretical point of view is to map a family, characteristic features of a contemporary Czech family, types of functionality and dysfunctionality of a family, interaction in a family, communication and emotionality in a family, parenting and adolescence.

The practical part of the paper contains a research probe in picked families with an adolescent child. The aim of the research probe is to map and describe relation and positional interactions between parents and their treshold-of-adulthood children and evaluate the differences in perception of chosen factors of interaction and upbringing of individual members of a family. Another target of the practical part is to answer the questions how an adolescent and a parent perceive relation and positional interactions, hereafter what part in a family performs an application of dominance and what part in a family performs an emotionality.

We search for the answer to these questions in a verbal and graphic interpretation of the results of the family system test (FAST) and modified questionnaire ADOR.

The contribution of the bachelor paper is a demonstration of usage and connection of two different investigative methods and their interpretation that describes the relation and positional interactions between parents and their children on the treshold of adulthood and unfolds the differences in evaluation of emotional interactions and educational approaches between adolescents and their parents.

Key words: family, adolescence, parenthood, emotions, experience, interactions, communication

SEZNAM LITERATURY

- BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. 215 s. ISBN 80-7021-605-0.
- BIDDULPH, Steve. *Kniha o mužství*. Praha: Portál, 2011. 278 s. ISBN 978-80-262-0012-3.
- BIDDULPH, Steve. *Mužství: jak zvládat všechny mužské role*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6.
- BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5.
- BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BURGESS, Adrienne. *Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2004. 217 s. ISBN 80-7217-296-4.
- CORNEAU, Guy. *Anatomie lásky: vztahy otec-dcera, matka-syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 247 s. ISBN 80-7178-398-6.
- CORNEAU, Guy. *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 191 s. Spektrum; 79. ISBN 978-80-262-0075-8.
- DAINOW, Sheila. *Jak přežít dospívání svých dětí*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000. 142 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-420-6.
- DOBSON, James C. *Rodičovství chce odvahu*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 1995. 190 s. ISBN 80-85495-45-7.
- DOBSON, James C. *Výchova chlapců*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2003. 318 s. ISBN 80-7255-082-9.
- FENWICK, Elizabeth a SMITH, Tony. *Kniha o dospívání pro rodiče a děti: návod, jak toto období přežít*. 1. čes. vyd. Bratislava: INA, 1994. 286 s. ISBN 80-85680-52-1.
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. 166 s. ISBN 978-80-7367-283-6.

- HEWSTONE, Miles a STROEBE, Wolfgang. *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 769 s. ISBN 80-7367-092-5.
- HUERRE, Patrice a DELPIERRE, Laurence. *Nemluv se mnou tímhle tónem!: pomoc rodičům, jak porozumět dospívajícím dětem a jak s nimi jednat*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 103 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-443-4.
- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 285 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2284-9.
- JANOUSEK, Jaromír. *Verbální komunikace a lidská psychika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 169 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1594-0.
- KAST, Verena. *Otcové - dcery, matky - synové: práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 165 s. Spektrum. ISBN 80-7178-838-4.
- KAST-ZAHN, Annette. *Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007. 160 s. Pedagogicko-psychologický rádce rodiče. ISBN 978-80-251-1557-2.
- KATRŇÁK, Tomáš et al. *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2010. 222 s. Bod. ISBN 978-80-7363-352-3.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LOVASOVÁ, Vladimíra. *Subjektivní symbolická vizualizace psychologie rodiny*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeský univerzita v Plzni, 2011. 114 s. ISBN 978-80-261-0076-8
- MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Vyd. 1. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. 143 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-325-3.

- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Vyd. 1. Praha: Avicenum, 1986. 336 s. ISBN 80-04-25236-2.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 1. Praha, 1993. 124 s. Učební texty; Sv. 3. ISBN 80-901424-7-8.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1999. 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
- NICHOLS, Michael P. *Jak se přestat hádat s dětmi*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2005. 244 s. ISBN 80-7255-118-3.
- PIAGET, Jean a INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5., V nakl. Portál 4. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-263-8.
- PLAŇAVA, Ivo, ed. a PILÁT, Milan, ed. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2002. 290 s. Psychologie. ISBN 80-86598-36-5.
- PLZÁK, Miroslav. *Dospělým vstup zakázán*. Vyd. 3., V nakl. Motto 2. Praha: Motto, 2003. 108 s. ISBN 80-7246-203-2.
- PLZÁK, Miroslav. *Jak dál...?: u vás doma, ve vašem manželství*. Vyd. 1. Praha: Troja, 1999. 117 s. ISBN 80-902428-1-2.
- POSKOČILOVÁ, Lucie. *Překážky rodičovství u rodin s malými dětmi : diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2011. 74 l., 22 l. příl. Vedoucí diplomové práce Jitka Navrátilová
- PREUSCHOFF, Gisela. *Výchova dívek*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 158 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-207-2.
- RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
- RHEINWALDOVÁ, Eva. *Rodičovství není pro každého*. Vyd. 1. Praha: Motto, 1993. 175 s. ISBN 80-901338-4-3.

- ROGGE, Jan-Uwe. *Dětské strachy a úzkosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 211 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-237-8.
- RUPPERT, Franz. *Symbióza a autonomie: traumata z narušeného systému rodinných vazeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 270 s. Spektrum. ISBN 978-80-262-0004-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac., v Portálu 1. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.
- SHAPIRO, Lawrence E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. 267 s. Rádce pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-964-X.
- SCHNEIDER, Johannes W. *O smyslu a důležitosti životních krizí: psycholog k problémům moderního života*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2005. 217 s. ISBN 80-86600-27-0.
- SINGLY, Francois de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. II., Dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 319 s. ISBN 80-7178-998-4.
- VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2001. 260 s. ISBN 80-247-0042-5.
- VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. 404 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1428-8.
- WILLIAMS, Norma, EINZIG, Hetty a DAYKIN, Maggie. *Nová kniha o zdraví ženy*. Praha: Fortuna, 1993. 143 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Veřejné mínění – role otců v rodině:

http://www.csz.cz/userfiles/TIR/TIR_DEMA_role_otcu_kvalit.pdf

Psychiatric Disorder in the Children of Antisocial Parents:

<http://search.proquest.com/psychology/docview/204515854/13AD0E9D53C43105EB6/23?accountid=14965>

Feeling Caught Between Parents: Adult Children's Relations with Parents and Subjective Well-Being:

<http://search.proquest.com/psychology/docview/219747336/13AD0E9D53C43105EB6/36?accountid=14965>

Impact of Childhood Family Disruption on Young Adults' Relationships with Parents:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=286b5585-f76c-4856-9396-561681f32b93%40sessionmgr10&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=9411174384>

Interactions in Families With Young Adults with a Psychiatric Problem:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=65bba8c5-7b6d-4df3-bb15-9c66e515cd20%40sessionmgr4&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=9605140831>

Similarity Between Parents' and Adolescents' Levels of Individuation:

<http://search.proquest.com/psychology/docview/195929250/13AD0E9D53C43105EB6/64?accountid=14965>

Reciprocity in Parent-child Relations Over the Adult Life Course:

<http://search.proquest.com/psychology/docview/210098164/13AD0E9D53C43105EB6/71?accountid=14965>

Angry and Aggressive Behavior Across Three Generations: A Prospective, Longitudinal Study of Parents and Children:

<http://search.proquest.com/psychology/docview/204983671/13AD0E9D53C43105EB6/100?accountid=14965>

Family Interaction Relationship Types and Differences in Parent-Child Interactions:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=6c1d1a1e-84fc-4e2c-bddc-9a620327e4bb%40sessionmgr10&vid=1&hid=8&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=63535818>

Parent-Child Interaction Therapy: Enhancing Parent-Child Relationships:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=2690aebb-e6d8-4710-aeab-490fe18e2086%40sessionmgr11&vid=1&hid=8&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=79552946>

Communication and Understanding in Parent-Adolescent Relationships:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=177178c5-91c2-4c29-a9f5-f16446821264%40sessionmgr11&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=15775801>

Parent-Child Relationships and ADHD Symptoms: A Longitudinal Analysis:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=63f15e09-3f05-4998-baa2-81cee114b40d%40sessionmgr15&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=28451335>

Gender Differences in Parent-Child Relations:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=fec7b9fb-3ce2-4a7f-be99-e3a5db63a498%40sessionmgr15&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=9406211200>

Children's Self-Concept and Perception of Parents' Behavior:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=8ad72f1b-1375-4a05-a0ba-c467fe3e4820%40sessionmgr11&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=5208678>

Parent-Child Interactions in Anxious Families:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=fa54a09a-e34c-4a6d-b129-4c166f1a02b7%40sessionmgr12&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=55474277>

Research Note: Interaction in the Families of Epileptic Children:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=55902d25-e7de-4741-9bc0-b95beadc47b9%40sessionmgr14&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=11742879>

Family Interactions in Adoptive Compared to Nonadoptive Families:

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=9f5fd934-c7e9-42ad-b6d0-c51fcf9a6f24%40sessionmgr13&vid=1&hid=9&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=36657075>

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Graf 1: Podíl dívek a chlapců ve vzorku	48
Graf 2: Podíl matek a otců ve vzorku	49
Graf 3: Průměrný věk respondentů.....	49
Graf 4: Průměrný věk jednotlivých skupin respondentů	50
Graf 5: Celkové průměrné hodnoty u jednotlivých rolí	51
Graf 6: Dosažené hodnoty ve výpovědích matek o dětech a dětí o matkách	52
Graf 7: Dosažené hodnoty ve výpovědích otců o dětech a dětí o otcích.....	54
Graf 8: Dosažené hodnoty ve výpovědích dětí o matkách a dětí o otcích	55
Graf 9: Dosažené hodnoty ve výpovědích matek o dětech a otců o dětech	56
Graf 10: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 1	57
Graf 11: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 2.....	58
Graf 12: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 3.....	58
Graf 13: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 4.....	59
Graf 14: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 5.....	60
Graf 15: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 7 – D1.....	60
Graf 16: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 7 – D2.....	61
Graf 17: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 8.....	62
Graf 18: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 11.....	62
Graf 19: Bodové rozdíly v testu ADOR u rodiny 12.....	63
Graf 20: Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dítětem a matkou	64
Graf 21: Rozdílné vnímání emocionálních interakcí a výchovných přístupů mezi dítětem a otcem.....	65
Graf 22: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 1, otec.....	66
Graf 23: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 2, otec.....	69
Graf 24: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 2, matka.....	70
Graf 25: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 3, otec.....	76

Graf 26: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 3, matka.....	77
Graf 27: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 8, otec.....	82
Graf 28: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 8, matka.....	82
Graf 29: Konkrétní bodové hodnoty v testu ADOR – rodina 11, matka.....	88
Obr. 1: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, otec TR.....	67
Obr. 2: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, dcera TR.....	68
Obr. 3: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, otec KR	68
Obr. 4: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 1, dcera KR	69
Obr. 5: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, otec TR.....	72
Obr. 6: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, matka TR.....	72
Obr. 7: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, syn TR	73
Obr. 8: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, otec KR	74
Obr. 9: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, matka KR	75
Obr. 10: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 2, syn KR	75
Obr. 11: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, otec TR.....	78
Obr. 12: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, matka TR.....	79
Obr. 13: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, dcera TR.....	79
Obr. 14: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, otec KR	80
Obr. 15: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, matka KR	80
Obr. 16: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 3, dcera KR	81
Obr. 17: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, otec TR.....	84
Obr. 18: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, matka TR.....	84
Obr. 19: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, dcera TR.....	85
Obr. 20: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, otec KR	86
Obr. 21: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, matka KR	86
Obr. 22: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 8, dcera KR	87
Obr. 23: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 11, matka TR.....	89
Obr. 24: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 11, syn TR.....	90

Obr. 25: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 11, matka KR	90
Obr. 26: Znázornění rodiny v testu FAST – rodina 11, syn KR	91

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – modifikovaný test ADOR – verze pro rodiče

Příloha 2 – fotografie některých reprezentací v testu rodinného systému FAST

Příloha 1

Modifikovaný test ADOR – verze pro rodiče

ADOR: O/M->D

RODINA.....	O /	O dítěti.....	Datum narození.....
	M /		Dnešní datum.....
	....		

Posudte, prosím, podle svých vlastních zkušeností, jak se tyto výroky vztahují na Vaše dítě. Přečtěte si pozorně každý výrok a zakroužkujte tu odpověď, která má nejbližší k tomu, jak se k Vám Vaše dítě chová.

Žádný výrok nevynechejte!

Jestliže si myslíte, že výrok dobře vystihuje chování, postoj nebo zásadu Vašeho dítěte, dejte do kroužku **2**.

Jestliže si myslíte, že se na Vaše dítě výrok vztahuje jen částečně, dejte do kroužku **1**.

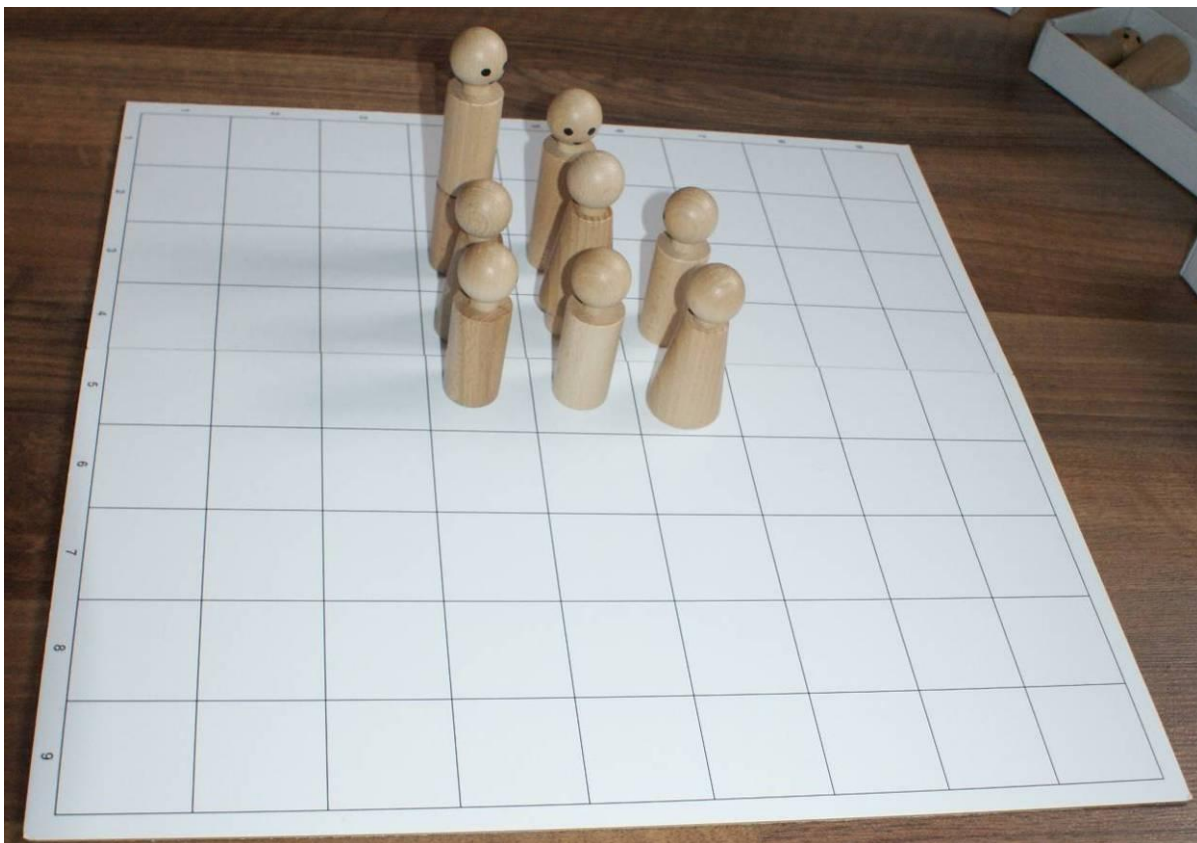
A jestliže se výrok podle Vašeho mínění a zkušeností na Vaše dítě nevztahuje, dejte do kroužku **0**.

	Ano	Částečně	Ne
1. Můj syn/moje dcera se na mne velmi často usmívá.	0	1	2
2. Myslím si, že si můj syn/moje dcera uvědomuje, co smí a co nesmí.	0	1	2
3. Můj syn/moje dcera se mnou má dost malou trpělivost.	0	1	2
4. Když jde můj syn/moje dcera ven, chce si sám/sama rozhodovat, kdy se vrátí.	0	1	2
5. Je těžké nezapomínat na to, co mu/ji sám/sama určím nebo přikážu.	0	1	2
6. Když mám někdy špatnou náladu, dovede mě můj syn/má dcera uklidnit a potěšit.	0	1	2
7. Můj syn/má dcera zastává názor, že jej/ji nutím dodržovat mnoho zbytečných pravidel.	0	1	2
8. Můj syn/má dcera si pořád někomu stěžuje na to, co provádím.	0	1	2
9. Mému synovi/mé dceři mohu dopřát tolik volnosti, kolik potřebuje.	0	1	2
10. Za co ho/ji jednou potrestám, to podruhé prominu.	0	1	2
11. Je příjemné, když děláme nějaké věci společně.	0	1	2
12. Když synovi/dceři přidělím nějakou práci, udělá to bez zbytečných průtahů.	0	1	2
13. Můj syn/má dcera se na mě dovede zlobit a rozčilovat pro každou drobnost.	0	1	2
14. Můj syn/má dcera by si nejraději chodil/a, kam chce, a nemusel/a se mne dovolovat.	0	1	2
15. Stává se mi, že podle toho, jakou mám náladu, od některých zásad odstupuji nebo na nich trvám.	0	1	2
16. Můj syn/má dcera mě dovede potěšit a povzbudit, když je mi smutno.	0	1	2
17. Trval(a) jsem vždy na tom, že všechny prohřešky mého syna/mé dcery musí být potrestány.	0	1	2
18. Mého syna/mou dceru málo zajímá, co chci nebo o co mám zájem.	0	1	2
19. Téměř každý večer chce můj syn/má dcera jít ven.	0	1	2
20. Mám určitá pravidla, ale jednou je dodržuji a jindy ne.	0	1	2
21. Můj syn/má dcera vždycky s pochopením vyslechne moje nápady a názory.	0	1	2
22. Můj syn/má dcera dbá na to, aby vždycky dodržel(a) to, na čem jsme se domluvili.	0	1	2
23. Mívám pocit, že jsem svému synovi/své dceři protivný.	0	1	2
24. Svému synovi/své dceři dovolím dělat prakticky všechno, co se mu/jí líbí.	0	1	2
25. Můj syn/má dcera často mění svá rozhodnutí.	0	1	2
26. Můj syn/má dcera mne často za něco pochválí.	0	1	2
27. Můj syn/moje dcera mi sděluje, co kdy dělá a kde je.	0	1	2
28. Myslím si, že můj syn/má dcera by chtěl(a), abych prostě byl jiný(á), abych se změnil(a).	0	1	2
29. Svému synovi/své dceři mohu dovolit, aby si sám/sama zvolil(a), co chce dělat.	0	1	2
30. Můj syn/má dcera mi jednou něco snadno odpustí, jindy ne. Je dost těžké se v tom vyznat.	0	1	2

31.	Můj syn/má dcera mi dovede dát najevo, že mu dělám radost.	0	1	2
32.	Můj syn/má dcera se nechá kontrolovat.	0	1	2
33.	Můj syn/má dcera mi vyčítá, že když udělá něco nesprávného, mluvím o tom pořád dokola.	0	1	2
34.	Mému synovi/mé dceři dávám hodně svobody. (Málokdy něco opravdu "musí" nebo "nesmí").	0	1	2
35.	Myslím si, že je těžké předem odhadnout, jak se můj syn/má dcera zachová, když provede něco dobrého nebo špatného.	0	1	2
36.	Můj syn/má dcera umí projevít svůj názor.	0	1	2
37.	Myslím, že můj syn/má dcera má vhodné kamarády.	0	1	2
38.	Když svou dceru/svého syna nějak urazím nebo se ho/ji nějak dotknu, odmítá se mnou mluvit, dokud si ho/ji zase neudobřím.	0	1	2
39.	Snadno mému synovi/mé dceři vždycky odpustím, když někdy něco provede.	0	1	2
40.	Myslím si, že dávám pochvaly a tresty dost nedůsledně - někdy moc, někdy málo.	0	1	2
41.	Můj syn/má dcera si pro mne udělá čas vždycky, když to potřebuju.	0	1	2
42.	Můj syn/má dcera si myslí, že mu/jí při každé příležitosti nakazují, jak se má chovat.	0	1	2
43.	Je dost možné, že mě můj syn/má dcera v podstatě nenávidí.	0	1	2
44.	Můj syn/má dcera si umí prázdniny naplánovat docela dobře.	0	1	2
45.	Můj syn/má dcera dovede jednou ublížit a podruhé být zase příjemný(á) a uznalý(á).	0	1	2
46.	Můj syn/má dcera mi vždycky upřímně poví, nač se ho/jí ptám.	0	1	2
47.	Můj syn/má dcera je toho názoru, že zbytečně kontroluji, zda má všechno uklizeno podle mých pokynů.	0	1	2
48.	Cítím, že mnou můj syn/má dcera pohrdá.	0	1	2
49.	Pokoj mého syna/mé dcery nebo jeho/její kout je jeho/její království. Tam má své soukromí a já mu/jí ho nenarušuji.	0	1	2
50.	Myslím si, že se můj syn/má dcera dobře vyzná v mých přáních a požadavcích.	0	1	2

Příloha 2

Typická reprezentace – rodina 5, D2

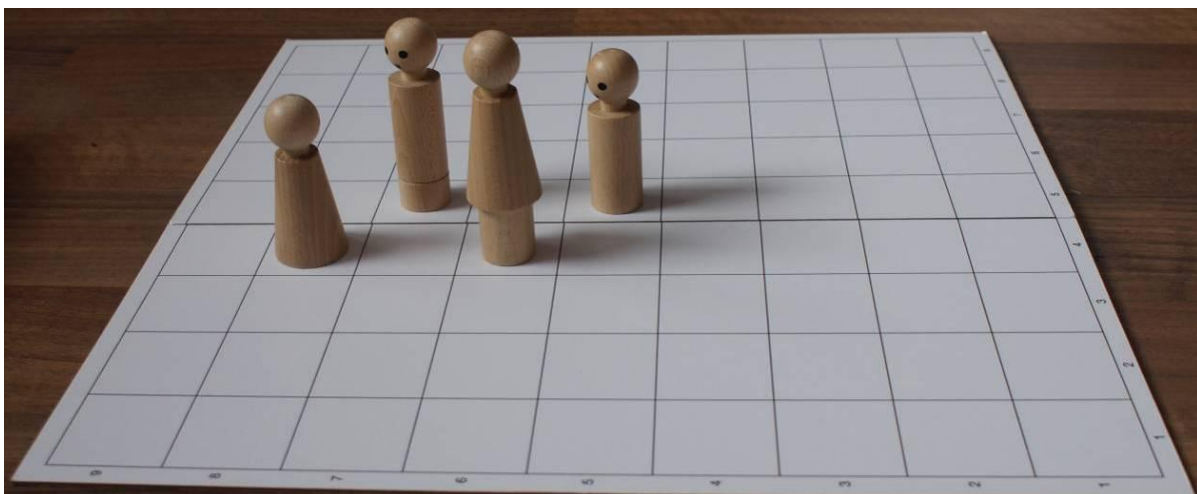

Konfliktní reprezentace – rodina 2, M

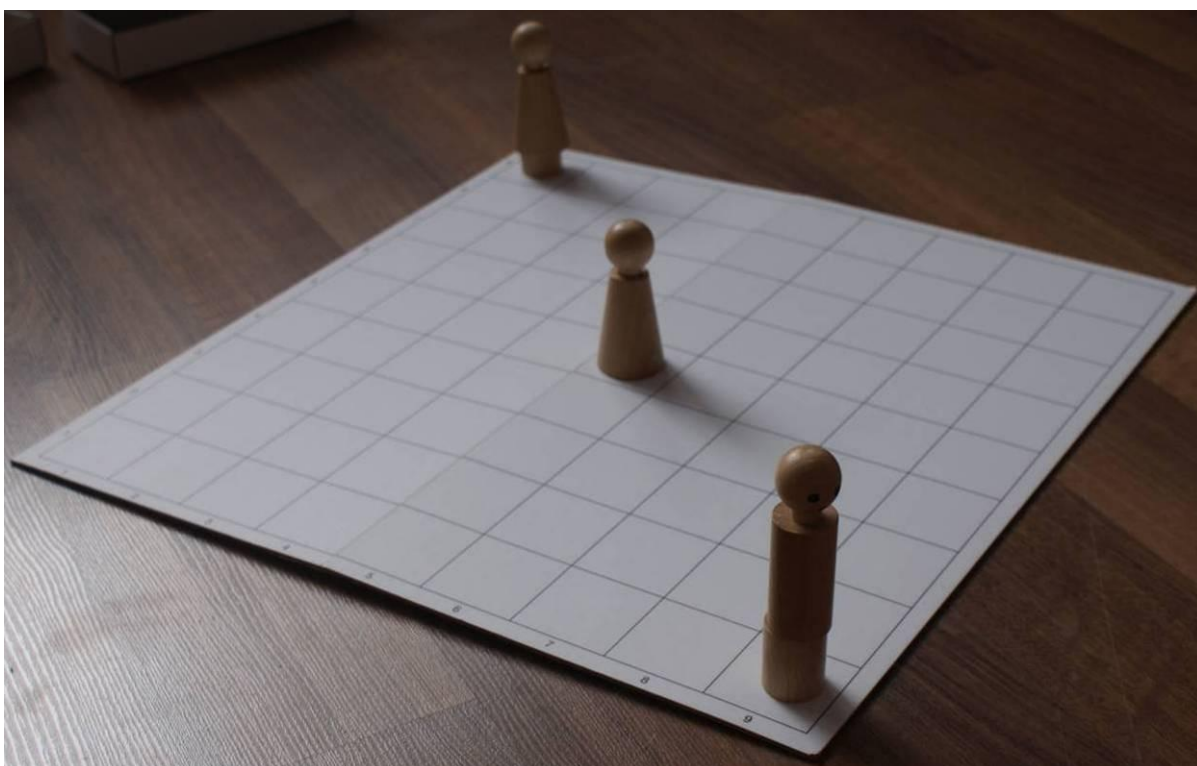

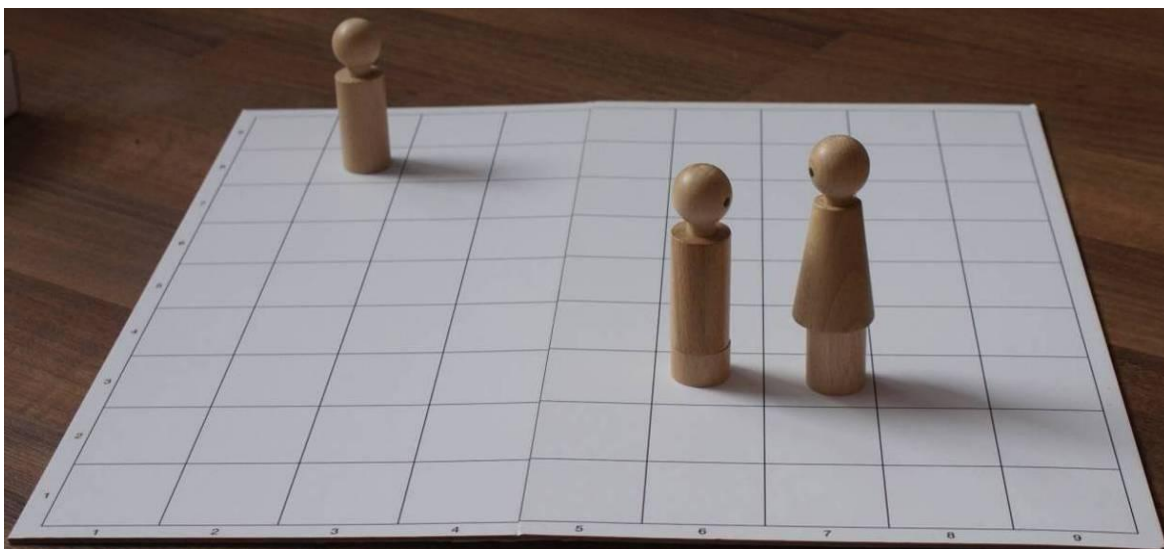
Konfliktní reprezentace – rodina 2, O

Konfliktní reprezentace – rodina 1, D1

Konfliktní reprezentace – rodina 2, D2

Typická reprezentace – rodina 11, D2

